

Onsdagen den 5 november

Kl. 10.00

*Fyllnadsval till
utskott*

§ 1 Fyllnadsval till utskott

Företogs val av en suppleant i socialutskottet och en suppleant i jordbruksutskottet.

Herr TALMANNEN:

De på föredragningslistan upptagna valen är föranledda av att ersättarna för herrar Gustavsson i Alvesta och Wachtmeister i Johannishus skall beredas plats i utskott.

Vid valen tillämpas acklamationsförfarande, om ledamot ej begär att valen skall förrättas med slutna sedlar, vilket i så fall kommer att äga rum vid ett följande sammanträde.

Valberedningen har enhälligt föreslagit till suppleant i socialutskottet herr Olsson i Markaryd och till suppleant i jordbruksutskottet herr Bengtsson i Sölvesborg.

Kammaren utsåg till
suppleant i socialutskottet
herr Olsson i Markaryd (c)

suppleant i jordbruksutskottet
herr Bengtsson i Sölvesborg (m)

§ 2 Föredrogs och hänvisades

Propositioner

1975/76:32 till jordbruksutskottet

1975/76:46 till socialförsäkringsutskottet

1975/76:47 till justitieutskottet

1975/76:62 till näringsutskottet

§ 3 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:31 till skatteutskottet

1975/76:32 och 33 till finansutskottet

§ 4 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna

1975/76:46–49.

Onsdagen den
5 november 1975

*Arbetstagares rätt
till ledighet för
studier*

Föredrogs inrikesutskottets betänkande 1975/76:1 med anledning av motion om arbetstagares rätt till ledighet för studier.

I detta betänkande behandlades motionen 1975:1725 av herr Nordgren m. fl. (m). vari yrkats att lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning skulle ändras på följande punkter:

1. kvalifikationstiden för rätt till ledighet skulle vara 12 månaders anställning,
2. rätt till ledighet för utbildning skulle gälla utbildning i högst 18 månader,
3. objektanställd personal, praktikanter, vikarier och liknande skulle endast i undantagsfall ha rätt till ledighet för utbildning,
4. företrädesrätt till ledighet skulle ej gälla för utbildning som avsåg fackliga eller med facklig verksamhet sammanhängande frågor.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1725.

Reservation hade avgivits av herrar Nordgren (m) och Strindberg (m) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975:1725 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört om utvärdering av hur lagstiftningen om rätt till ledighet för utbildning fungerat.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! 1974 års höstriksdag antog, enligt förslag i proposition 148, lagen om rätt till ledighet för utbildning. Vid behandlingen av ärendet då framhöll jag från den här talarstolen att det ökade intresset för vuxenstudier är positivt och medverkar till utvecklingen av såväl den enskilde individen som företagsamheten. Detta gäller alldeles speciellt på yrkesutbildningens område där vi nu – liksom under tider med ännu större arbetslöshet inte minst bland ungdomen – haft anmärkningsvärt stor brist på kvalificerad yrkesutbildad arbetskraft. Det är därför värdefullt att en viss reglering av de anställdas möjligheter till studieledighet lagfästs.

Det är emellertid också angeläget att lagar som föreslås och antages av riksdagen ges en sådan utformning att de medger god anpassning till såväl lokala som branschspecifika förhållanden. Om så ej sker kan lagarna bli ett allvarligt hot mot vissa branscher eller sektorer inom näringslivet. Det kan bli fallet med den från den 1 januari 1975 i kraft varande lagen om rätt till ledighet för utbildning vad gäller speciellt de mindre och medelstora företagen och deras anställda. Dessa företag har, av naturliga skäl, inte samma omplaceringsmöjligheter i samband med eventuell studieledighet som t. ex. större företag. De mindre företagen kan genom lagen få dels personalrekryteringsproblem, dels problem i

samband med återintagning av studieledig anställd på grund av lagens krav att vederbörande skall erbjudas likvärdig anställning efter studieledigheten.

Andra problem för de mindre företagen och deras anställda är t. ex. att lagen ej anger någon maximerad längd på studieledigheten och att företag kan tvingas medge flerårig studieledighet. Det bör enligt min mening endast förekomma i undantagsfall. Viss tidsbegränsning borde ha föreskrivits.

Studieledighet borde vidare ifrågakomma först då ett långsiktigt anställningsförhållande etablerats eller konsoliderats. En kvalifikationstid på förslagsvis tolv månader synes lämplig. Extraanställd personal, praktikanter, vikarier och liknande borde vidare vara undantagna från lagen. I dessa anställningsformer förutsätts en begränsad tid. Det är rimligt att hela den tiden fullföljs av båda parter. Någon företrädesrätt för viss facklig utbildning bör inte heller förekomma.

De här synpunkterna framförde jag och flera andra ledamöter motionsvägen redan i fjol. Utskottsmajoriteten sade sig ha viss förståelse för motionärernas synpunkter när det gällde vikarier m. fl. men var inte beredd att föreslå någon ändring.

I motionen 1725 vid 1975 års riksdag har herrar Oskarson, Strindberg och jag ånyo påtalat dessa problem. I den vid utskottsbetänkandet fogade reservationen av herr Strindberg och mig i anslutning till motionen konstaterar vi att lagstiftningens generella karaktär kan innebära sådana svårigheter inom vissa branscher och mindre företag som jag här påtalat. Lagstiftningen har emellertid endast varit i kraft sedan årsskiftet, varför någon större erfarenhet ännu ej vunnits.

Det kan inte heller överblickas i vad mån det är möjligt att genom kollektivavtal anpassa lagstiftningen till förhållandena i de skilda branscherna. Det är emellertid ytterst angeläget att man så snart som möjligt försöker få en bild av hur lagen verkar, så att det blir möjligt att ta ställning till behovet av ändringar. Vi reserverar föreslår därför att regeringen tar initiativ till en sådan utvärdering, att den görs under medverkan av arbetsmarknadens parter och att resultatet redovisas för riksdagen.

Jag tycker det är en rimlig och rättvis önskan, och med tanke på den klart positiva inställning till den här betydelsefulla sektorn inom svenskt näringsliv som bl. a. framkom från såväl regeringens representant handelsminister Kjell-Olof Feldt som de tre partiledarna Gösta Bohman, Thorbjörn Fälldin och Gunnar Helén vid den nyligen avhållna SHIO-kongressen hoppas jag verkligen att riksdagens ärade ledamöter bifaller förslaget.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Strindberg och mig.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Arbetstagares rätt
till ledighet för
studier*

Onsdagen den
5 november 1975

*Arbetstagares rätt
till ledighet för
studier*

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! Den lag som vi diskuterar – om arbetstagares rätt till ledighet för studier – har varit i kraft endast sedan årsskiftet. Moderaterna återkommer med samma krav som i fjol: man vill begränsa lagen på fyra viktiga punkter. För det första vill man förkorta kvalifikationstiden för rätt till ledighet för studier. För det andra vill man begränsa studietiden till högst 18 månader. För det tredje vill man utesluta s. k. objektanställd personal, vilket i praktiken bl. a. skulle innebära att en stor grupp av byggnadsarbetare skulle ställas vid sidan om den här lagstiftningen. För det fjärde vill man ta bort den företrädesrätt till ledighet för fackliga studier som finns i lagen.

I reservationen nöjer man sig med att kräva en utvärdering av denna lagstiftning.

I sakfrågan är att säga att utskottet har samma mening nu som i fjol, nämligen för det första att sådana begränsningar skulle innebära väsentliga försämringar för de anställda. För det andra är lagen dispositiv på flera punkter. Den kan alltså genom förhandlingar anpassas efter olika branscher och olika storlekar på företagen. För det tredje anser utskottet att vi har alltför kort praktisk erfarenhet av denna lagstiftning – den har knappast trätt ut i det praktiska livet – för att nu göra en utvärdering av lagen.

Med detta som bakgrund yrkar utskottet avslag på motionen 1975:1725, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Herr Nilsson i Östersund säger att vi kommer tillbaka med samma krav. Det stämmer emellertid inte riktigt överens med reservationen – och det medgav också herr Nilsson sedan. Vad vi är angelägna om – och detta hoppas jag framgick av mitt tidigare anförande – är att snarast möjligt få en utvärdering av hur lagen inverkar på de mindre och medelstora företagens möjligheter att driva sina rörelser något så när kontinuerligt. Det kan bli till nackdel för de anställda i de företagen, om t. ex. en verkmästare vill med kort varsel ta ut studieledighet men det inte går att få någon ny verkmästare eller vikarie på obestämd tid. Då kan det uppstå problem även för de övriga anställda. Det är sådana saker som vi är rädda för att lagen kan medverka till. Likadant är det då det gäller praktikanter, elever, lärlingar eller objektanställd personal. Efter viss tid skall de i sin tur också kunna begära studieledighet. Vad det gäller är om detta är lämpligt för företaget, för dem själva och för företagets övriga anställda; det är detta vi vill ha en utvärdering av och det är det som vi begär i reservationen.

Det är inte vår mening att försämra förhållandena för de anställda. Både de stora och de små företagen är lika mycket beroende av de anställda som dessa är av företagen.

Onsdagen den
5 november 1975

*Arbetstagares rätt
till ledighet för
studier*

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! För att kunna göra en utvärdering av en lag behöver man ha en längre tids erfarenhet av hur den har verkat i praktiken. Det har vi inte hunnit få i det här fallet, och därför tycker vi att en utvärdering nu skulle vara meningslös.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Vi begär inte att en utvärdering skall företas nu, utan att regeringen vid tillfälle skall ta initiativ till en sådan. Regeringen borde kunna bedöma när en sådan utvärdering är lämplig att göra.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Nordgren och Strindberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Nordgren och Strindberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordgren begärt röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	272
Nej	-	46
Avstår	-	2

§ 6 Föredrogs

Inrikesutskottets betänkanden

1975/76:2 med anledning av motion om tillsättningen av högre tjänster inom statsförvaltningen

1975/76:3 med anledning av motion om ett personalpolitiskt program för statsförvaltningen

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
5 november 1975

*Utskottssamman-
träde under
kammarplenum*

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:16 med anledning av motion om utskottssammanträde under kammarplenum.

I detta betänkande behandlades motionen 1975:305 av herr Ahlmark m. fl. (fp), vari hade framlagts förslag till ändring i tilläggsbestämmelsen 4.11.2 riksdagsordningen, innebärande att utskott ej fick sammanträda samtidigt med kammaren.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975:305.

Reservation hade avgivits av herrar Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m), Nordin (c) och Molin (fp) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:305 skulle anta av reservationerna föreslagen lydelse av tilläggsbestämmelsen 4.11.2 riksdagsordningen.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! I den nya riksdagsordning som infördes 1974 finns en bestämmelse som ger utskotten rätt att hålla sammanträde samtidigt som kammaren sammanträder, under förutsättning att kammarbehandlingen inte avser avgörande av ärenden. Dessutom krävs i denna bestämmelse att utskotten dessförinnan fattat ett enhälligt beslut härom.

Detta är enligt min uppfattning en felaktig bestämmelse, eftersom den kan hindra kammarledamot som så önskar att i kammaren avlyssna eller delta i debatt av allmänt intresse. Denna bestämmelse bör därför, som yrkats i en motion av herr Ahlmark m. fl., upphävas.

Även om denna nya bestämmelse används ganska sparsamt har den tillämpats på ett sådant sätt att utskottet ofta fortsatt pågående sammanträde när plenum har börjat, utan att utskottet har fattat något formellt protokollfört beslut härom. Man har helt enkelt släckt lampan "Sammanträde pågår" och sedan fortsatt sammanträdet som om ingenting hänt. Ett betydande tryck har därmed uppstått på den ledamot som önskat bryta sammanträdet för att bege sig till kammardebatten. Något fall där förslag om fortsatt utskottssammanträde under plenum har avslagits finns heller inte.

Jag tror inte att den här bestämmelsen fyller något behov. Det är i allmänhet inte möjligt för ett utskott att i förväg avgöra när kammaren ägnar sig åt frågesvar och när kammaren ägnar sig åt avgörande av ärenden. För utskottens planering av sitt arbete vore det därför en fördel att få en entydig bestämmelse härvidlag.

Jag anser alltså att man inte genom bestämmelser av något slag skall begränsa riksdagsledamöternas möjligheter att få information i politiska ärenden och yrkar därför bifall till reservationen vid konstitutionsutskot-

tets betänkande nr 16, som innebär att denna bestämmelse får lydelsen: "utskott får ej sammanträda samtidigt med kammaren."

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag kunde inskränka mig till att instämna i vad herr Molin har sagt. Det var onekligen ett steg tillbaka när man inte i den nya riksdagsordningen tog in förbudet mot att sammanträda i utskott under plenitid. Det måste tillhöra riksdagsledamöternas demokratiska rättigheter att inte känna sig förhindrade att närvara vid plena. Som herr Molin har nämnt är det ju inte alltid möjligt för en utskottsledamot att påverka ett beslut om utskottssammanträde på plenitid. Jag tror att man får finna andra vägar.

Problemet hänger förstås ihop med den stora riksdagen, som ofta ger oss långa debatter, vilket resulterar i att vi kommer i tidsnöd, och så kommer problemet med utskottssammanträden.

Konstitutionsutskottet har varit ute och rest och sett på andra parlament. En av anledningarna till utskottsresorna är ju att man skall lära sig ett och annat. I folkettinget i Köpenhamn hade man stort besvär med utskottssammanträdena. De var ofta förlagda till plenitid då ärenden avgjordes, och det var ingen som var tillfreds med det, vill jag minnas. Inte ens herr Glistrup var av annan mening.

Sedan kom vi till stortinget i Norge. Där planerade man i förväg de stora debatterna. Man bestämde hur lång tid de skulle ta, och sedan portionerade man ut debattid till de olika partierna proportionellt. Det tyckte jag var en bra åtgärd. Då visste man när och var en debatt slutade, och man kunde planera in andra sammanträden och verksamheter. Det vore något att tänka på. Jag tror att det är riktigare att gå sådana vägar än att inskränka på riksdagsmannens möjlighet att närvara i kammaren. Nu kan man tycka att viljan till sådant inte är så stor ändå, så det gör kanske detsamma. Men man skall inte beträda den breda vägen med lagens stöd.

Herr talman! Jag vill varmt yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det är i och för sig en mycket liten fråga vi nu diskuterar. Utskotten kan säkerligen fullgöra sina uppgifter även om reservationen skulle bifallas. Å andra sidan skulle detta i vissa sällsynta fall försämra arbetsmöjligheterna för utskotten.

Låt mig få erinra om att den nuvarande bestämmelsen föreslogs av grundlagberedningen. Ärendet hade där förberetts av en särskild arbetsgrupp som sysslade med riksdagens arbetsformer och som leddes av konstitutionsutskottets dåvarande ordförande Georg Pettersson. Den tog sikte på de sällsynta fall då ett utskott är starkt arbetsbelastat och kan behöva få ytterligare tid för att kunna fullgöra sina beredande uppgifter.

Scr vi på den ordning som hittills har tillämpats i riksdagen måste

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Utskottssamman-
träde under
kammарplenium*

Onsdagen den
5 november 1975

*Utskottssamman-
träde under
kammarplenium*

vi konstatera att man har begagnat möjligheten att hålla utskottssammanträde under vissa plena med den allra största försiktighet. Det stora flertalet utskott har aldrig ansett sig behöva tillgripa denna utväg. Några utskott har gjort det men i sällsynta undantagsfall.

Herr Molin lät förstå att utskotten ofta fortsatt sammanträdena under sådana här förhållanden. Det stämmer inte med de reella förhållandena. Det är ytterst sällan ett utskott har fortsatt sitt sammanträde.

Skulle reservationen bifallas kan det uppstå besvärligheter för utskotten, framför allt i slutet av en termin – i slutet av höstterminen eller i slutet av vårterminen. Då ordnas ibland interpellationsdebatter på fredagar och måndagar. Det är nödvändigt.

Ett utskott kan behöva fortsätta något över den tid utskottet från början har tänkt sig genom beslut som man då fattar i förväg och som skall vara enhälligt. Man kan börja ett interpellationsplenium kl. 10 en fredag. Det är inte säkert att utskottet kan räkna med att bli färdigt till kl. 10; kanske beslutar man från början att hålla på till kl. 11. Det skulle vara omöjligt med den ordning som kommer att gälla om reservationen bifalles.

Det kan naturligtvis invändas att utskotten kan starta litet tidigare på morgonen. Och visst kan utskotten det – de kan börja kl. 5 eller kl. 6 på morgonen. Men sådana förslag brukar inte tas emot med någon större entusiasm; hittills har jag inte märkt att de som nu ivrar för sådant här absolut förbud omfattat förslag att börja ens kl. 8 med någon större entusiasm.

Man kan naturligtvis också säga att utskotten kan börja tidigare på måndagen. Interpellationsdebatten börjar kl. 11 – utskotten kan starta kl. 7 eller kl. 6 på måndagsmorgonen. Men jag är inte säker på att det är en metod som utskotten tillgriper.

Vi som har tillhört fri- och rättighetsutredningen kan också rekommendera en annan metod, nämligen att man lägger sammanträden på lördag och söndag. Det är naturligtvis helt möjligt för utskotten att sammanträda på lördagar och söndagar, medan interpellationsdebatterna med stort antal närvarande pågår på fredagar och måndagar vid de aktuella tidpunkterna på året. Men då kommer vi in på en fråga som vi väl får anledning att diskutera ganska mycket i fortsättningen, nämligen hur man skall kunna bereda riksdagsledamöterna möjligheter till kontakter utanför detta hus. Det är inget tvivel om att lördagssammanträden försvårar detta. Åtminstone jag tvangs avsäga mig föredrag och konferenser under den tid fri- och rättighetsutredningen arbetade på lördagar och söndagar.

Då återoppar man att den enskilde ledamoten inte skall vara förhindrad att lyssna till interpellationsdebatterna och delta i dem. Några sådana hinder föreligger inte för en enskild riksdagsledamot. Om en ledamot av ett utskott anmäler att han inte kan delta i ett utskottssammanträde, så blir det heller inte något utskottssammanträde anordnat under den aktuella tiden. Och så mycket moraliskt mod har säkert varje riksdags-

ledamot att han eller hon anmäler detta. Ledamoten kan då säga att detta är en så viktig fråga att han vill sitta och lyssna på debatten. Eller han kan säga att i den interpellationsdebatten tänker han gå upp. Möjligen kan det bli besvärligheter om en kammarledamot har tagit som sin ambition att delta i alla interpellationsdebatter, och i så fall får det utskott han tillhör låta bli att sammanträda under den tiden. Men detta bör ju inte hindra andra utskott från att sammanträda. F. ö. har jag aldrig träffat någon sådan riksdagsledamot, och kammarens ledamöter är kanske lika glada för att det inte finns någon som går upp i varje interpellationsdebatt som förs här i kammaren.

Sedan lät herr Molin förstå att den enskilde inte kunde bedöma när det var arbetsplenium och när det var interpellationsplenium, men det måste väl ändå vara ett misstag. Det sätts ju ut när det hålls arbetsplenium, och jag förutsätter att kammarens ledamöter noggrant studerar de dagordningar som upprättas.

Vidare har det hänvisats till att den enskilde riksdagsledamoten kan ha stor nytta av informationerna under interpellations- och frågedebatter. Det vill jag inte förneka. Men om man vart femte år har ett utskottssammanträde just då, så finns det möjligheter att läsa debatten i det tryckta protokollet.

Herr Mårten Werner tog oss sedan med på en nordisk utflykt, och det var intressant att återuppliva de erfarenheter vi gjorde tillsammans under vår resa. För Danmarks del är det alldeles påtagligt att man där knappast skulle våga framställa ett förslag om absolut förbud mot utskottssammanträde under pågående plenium. Det står i de danska bestämmelserna att utskottssammanträde inte bör anordnas på tid då plenium pågår. Till vad Mårten Werner redan anfört kan jag foga att det danska finansutskottet sammanträder varje onsdag kl. 14, alldeles oberoende av vad som försiggår i kammaren eller i landet i övrigt. Och den ordningen har hittills ingen vågat rubba.

Det norska systemet har säkert stora fördelar, men det eliminerar inte de besvärligheter som i sällsynta situationer kan uppstå för ett utskott, och det är för dessa sällsynta situationer som undantaget finns. Den enskilde har möjligheter att påverka det. Beslutet skall vara enhälligt, och det skall vara fattat på förhand.

Herr talman! Det finns emellertid ett mera principiellt perspektiv på denna fråga, och jag vill sluta med det. När vi diskuterade fri- och rättigheterna förra veckan blev Karl Boo och jag överens om att grundlagar inte borde ändras med lottens hjälp. Jag vill fråga: Skall vi låta fru Fortuna avgöra den arbetsordning vi skall ha, när den är reglerad i tilläggsbestämmelser? Borde inte det förnuftiga resonemanget att grundlagar inte skall ändras med lottens hjälp – som jag utgår från att alla här i kammaren omfattar – kunna utsträckas också till tilläggsbestämmelserna? Borde man inte vara försiktig med att ändra dessa bestämmelser med lottens hjälp, så mycket mera som man i detta fall inte har kunnat påvisa några egentliga praktiska olägenheter av det system som vi nu har? Man må gärna driva

Onsdagen den
5 november 1975

*Utskottssamman-
träde under
kammarplenium*

principen, men kan man inte nöja sig med att slå fast den och sedan låta oss i lugn och ro resonera om huruvida det finns möjligheter att hitta andra lösningar och att därför inte nu överlämna – som det kanske blir – till fru Fortuna att avgöra vilken ordning vi här skall tillämpa?

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan i konstitutionsutskottets betänkande nr 16.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Man får väl ändå säga att utskottets ordförande spelar över något fruktansvärt när han utmålar alternativet till den nuvarande ordningen: Om reservanterna skulle vinna får vi stiga upp kl. 5 om morgnarna och gå till riksdagen. Det är väl ändå inte herr Johanssons i Trollhättan allvarliga mening? I slutet av sitt anförande sade herr Johansson i Trollhättan att möjligheten bör finnas för alla eventualiteters skull; det kan inträffa någon gång att man behöver utnyttja den, behovet är inte så stort osv. I så fall skall man väl inte måla upp en sådan karikatyr. Jag blir förbluffad över att en så stringent herre som herr Johansson gör sig skyldig till något sådant.

Herr Johansson nämnde också vårt besök i Danmark och sade att där inte fanns någon som skulle våga rubba den ordning man har. Nåja, det sade man väl ingenting om. Men det väsentliga är att ingen var tillfreds med ordningen. Alla framhöll den som ett problem.

Det är underligt att ordningen med ett förbud fungerade i gamla riksdagen, herr Johansson. Jag vill minnas att vi aldrig steg upp tidigt på morgnarna och gick till något utskott. Det gick bra att ha förbud mot utskottssammanträde på plenitid.

Herr Johansson vet också att det visst inte är så att riksdagsmannen alltid kan påverka situationen. När det sitter en suppleant i utskottet då utskottet beslutar om ett sammanträde har den ordinarie ledamoten inte möjlighet att göra sin stämma hörd. Den här ordningen inskränker därför verkligen den demokratiska friheten.

Jag tycker inte att det har anförts några skäl som ger oss anledning att frånga vår reservation. Vi är tyvärr i det läget att lotten får avgöra saken, men det kan ju ordnas på annat sätt, t. ex. genom att någon klok man – eller kvinna får det kanske vara – röstar med oss i den kommande voteringen.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Konstitutionsutskottets ordförande manade fram bilden av täta morgontidiga sammanträden i utskotten. Men dessförinnan sade herr Johansson i Trollhättan själv att den här möjligheten bara kunde tänkas användas i undantagsfall. Då är väl den naturliga slutsatsen att man i de sällsynta fall när utskottens arbete motiverar det får ta till möjligheten att ha ett och annat morgontidigt sammanträde.

Jag tror att det för utskottens planering av sitt arbete är väsentligt att man har en entydig bestämmelse. Då behöver man inte sitta och

fundera över när kammaren ägnar sig åt frågesvar och när kammaren ägnar sig åt att besluta i ärenden. Jag tror alltså att det för utskotten skulle vara en fördel att få en klar bestämmelse härvidlag.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Utskottssamman-
träde under
kammарplenum*

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Låt mig först erinra om att arbetsbördan ökat år för år. Det är riktigt att den situation som jag talar om kan inträda vid några tillfällen för ett utskott. Men då är den så mycket besvärligare.

Jag har inte velat hota med morgontidiga sammanträden. För mig ter det sig ingalunda som ett hot. Inte ens lördagssammanträden gör det. Jag har velat peka på denna utväg. Men jag skulle tro att många tycker att det är en onödig utväg och att man i stället bör ha möjligheten att någon enstaka gång sammanträda medan interpellationer besvaras.

Herr Mårten Werner talade om den demokratiska friheten. Ja, den som slår vakt om den demokratiska friheten bör allt ha moraliskt mod att säga: Jag vill lyssna på en interpellationsdebatt, så nu kan utskottet inte sammanträda. De allra flesta svenskar, som dock lever i demokratisk frihet, får inte ens vara närvarande i denna sal och delta i interpellationsdebatterna. Ändå kan vi inte säga att dessa människor har förlorat sin demokratiska frihet.

Mårten Werner vädjade till några socialdemokrater att följa reservationen. Jag vågar inte komma med en vädjan till dem som tillhör de borgerliga partierna att stödja utskottsförslaget – det antar jag är en omöjlighet för dem att göra. Men skulle någon av dem vilja lägga ned sin röst skapar han möjligheter för oss i fortsättningen att lugnt och sansat överlägga om hur vi skall kunna lösa dessa frågor – kanhända efter det norska mönster som Mårten Werner har skildrat för kammaren.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Det är klart att man kan ha det moraliska modet att säga "jag kan inte vara med om det här beslutet". Men hur blir det om man inte är närvarande? Det hjälper ju inte att man sitter hemma eller på annat håll och är modig. I utskottet sitter en suppleant och beslutar i ärendet och den ordinarie ledamoten ställs inför fait accompli. Herr Johanssons i Trollhättan resonemang håller alltså inte.

Det låter på herr Johansson i Trollhättan som om vi från oppositionen hade ställt riksdagen i lottsituationen. Det är lika mycket herr Johanssons parti som har ställt oss i lottsituationen, så det tycker jag inte är något skäl att anföra.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Låt mig när det gäller denne suppleant bara säga att nog kan både Mårten Werner och jag finna lösningar på en sådan situation. Vi kan låta suppleanten fortsätta att sitta i utskottet – det är ingenting som hindrar detta. Om en sådan situation inträffar vart femte år skulle det inte vara så farligt för oss.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Förbud för politiskt parti att inneha ägarintressen i direktreklamföretag

Beträffande lottsituationen är det helt enkelt så att det gäller ett krav som har förts fram i en folkpartistisk motion. Vi har inte föreslagit någon ändring. Det är den som vill ändra som vet att det måhända blir fru Fortuna som avgör ärendet.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Boo m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Molin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 16 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Boo m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 162

Nej - 159

Avstår - 2

§ 8 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkanden

1975/76:17 med anledning av motion om dagstidningarnas möjligheter att via telefon följa riksdagsdebatterna

1975/76:18 med anledning av motioner om riksdagsledamöternas pensioner m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 9 Förbud för politiskt parti att inneha ägarintressen i direktreklamföretag

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:19 med anledning av motion om förbud för politiskt parti att inneha ägarintressen i direktreklamföretag.

I detta betänkande behandlades motionen 1975:987 av herr Danell (m), vari hemställdes att riksdagen beslutade att politiskt parti ej skulle tillåtas att inneha ägarintressen i direktreklamföretag.

Reservation hade avgivits av herrar Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m), Nordin (c), Molin (fp) och Olsson i Sundsvall (c), vilka ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen skulle förklara motionen 1975:987 besvarad med vad reservationerna anförde.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Direktreklamerna har expanderat mycket kraftigt under senare år. Den beräknas i dag ta i anspråk inte mindre än en femtedel av alla reklamutgifter. Datatekniken har gett stora möjligheter att nå medborgare med direktstyrd information. Vi står sannolikt inför en mycket betydande expansion på den databaserade direktreklamens område.

Detta kan leda till att medborgarnas integritet i olika sammanhang hotas. Dataregistren innehåller ibland känslig och detaljerad information om den enskilde. Det finns all anledning att i de här sammanhangen vara på sin vakt, och vi har här i kammaren åtskilliga gånger haft anledning att diskutera just integritetsskyddet för den enskilde i samband med datafrågorna.

Ägandet till direktreklamföretagen är då naturligtvis av speciellt intresse. Särskilt känsligt blir det om politiska intressen är inblandade i direktreklambranschen. Det politiska parti som kontrollerar ett marknadsledande direktreklamföretag har alldeles speciella förutsättningar att påverka medborgarna. Det ger naturligtvis också partiet i fråga ekonomiska fördelar. Andra partier anser sig kanske inte ha möjlighet att använda sig av företagets tjänster, därför att den egna planerade verksamheten då röjs för politiska motståndare.

Läget i Sverige i dag är att Sveriges största direktreklamföretag ägs av det socialdemokratiska partiet. Företaget – Direktus AB – inköptes 1971 av Arebolagen, som till 75 % ägs av det socialdemokratiska partiet. Resten ägs av den partiet mycket närstående Folkparkernas centralorganisation.

För att kunna bedriva en systematisk och effektiv direktreklamverksamhet krävs stora resurser. Sådana har i vårt land endast det socialdemokratiska partiet. Detta partis ekonomiska resurser står i en alldeles speciell klass, långt över vad de andra politiska partierna, representerade i denna kammare, tillsammans kan prestera. Det finns då naturligtvis en risk för att de politiska partierna i sin verksamhet, t. ex. i valrörelsen, tvingas arbeta under väsentligt olika villkor.

Riksdagen har tidigare varit mycket restriktiv när det gällt att lagstifta om de politiska partiernas verksamhet. Det finns enligt mitt sätt att se ingen anledning att nu frångå denna princip. Däremot finns det anledning att instämma i den allmänna bedömning av ägarintressen för politiskt parti i direktreklamföretag som utvecklas i motionen 987 av herr Danell. Det är i ett sådant här fall lämpligt och tillbörligt att riksdagen ger sin principiella uppfattning till känna.

Den reservation som är fogad till konstitutionsutskottets betänkande

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

nr 19 finns det all anledning för kammaren att ställa sig bakom. Där uttalas nämligen, utan krav på lagstiftning, betänklighet inför en utveckling, där ett politiskt parti har betydande intressen i ett marknadsledande företag inom direktreklambranschen. Om reservationen om en stund bifalles, bör det ankomma på det parti som här avses att självt vidta lämpliga åtgärder för att avveckla innehavet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Frågan om politiska partier skall förbjudas inneha ägarintressen i direktreklamföretag blir av naturliga skäl i första hand en bedömning av vilket svängrum som partier och organisationer skall åtnjuta i en demokrati. I en diktaturstat – oavsett om det rör sig om en persondiktatur, en militärdiktatur eller en enpartidiktatur – är frågan enkel. Där finns ingen av staten okontrollerad föreningsverksamhet. Hela den del av medborgarnas aktivitet som kan vetta mot politiken är hårt reglerad.

I en demokrati är fria partier och fri föreningsverksamhet tvärtom själva livsluften, själva förutsättningen för det demokratiska systemet. Men denna frihet kan, om den drivs till sin ytterlighet, också bli en fara. I varje fall riskerar man oarter.

För flera tiotal år sedan kom jag att studera hur religiösa samfund i USA lade upp sin verksamhet. Där fanns inte bara den egna tidningsverksamheten och det egna bokförlaget. Nej, där fanns också en hel affärskoncern som rymde nästan allt från bank- och försäkringsverksamhet till detaljhandel – radioverksamhet ej att förglömma. För en person som är fostrad i det ideella Folkrörelsesverige blev reflexionen: Sådant sker bara i USA – sådant händer inte här. Men det gör det!

Det finns också i vårt land religiösa samfund med en starkt kommersialiserad verksamhet. Det har sina förklaringar som jag inte skall gå in på nu och här. Och vi har ju åtminstone ett parti i vårt land som utvecklat kommersialiteten ganska långt – åtminstone indirekt. Det ärendet vi nu diskuterar handlar i själva verket om det socialdemokratiska företagsengagemanget i AB Förenade Arebolagen, även om det inte står rakt ut i utskottsbetänkandet.

Vad är då Arebolagen? Arebolagen ägs till 85 % av det socialdemokratiska partiet. Det är en koncern med mer än dussinet dotterbolag, alla verksamma i reklambranschen. Går vi ut på gatan hittar vi affischpelare som ägs av AB Utereklam, och åker vi tunnelbana möts vi av AB Tunnelbanereklam, för att nämna ett par exempel. Men låt mig säga att det inte är denna del av affärsengagemanget som är diskutabel. Vad man blir betänksam inför är dotterbolaget Direktus, som sysslar med adresser, distribution av direktreklam och registeruppläggningar, ett relativt stort företag på direktreklamsidan.

Direktreklamen i allmänhet tenderar att bli ett problem i vårt land. Den är uppbyggd på idén att ju mer man vet om oss konsumenter,

desto lättare är det att komma åt oss med reklam. Genom att lägga upp detaljrika register över våra vanor, intressen, åldersgrupper, yrken och inkomster blir det lättare för reklamen att välja "målgrupp" och träffa prick. Flera företag, inte bara Direktus, tjänar pengar på att sälja oss som konsumentgrupper till affärsföretagen.

Man samlar in adresser på alla nygifta – en viktig grupp för affärsmän som säljer möbler, husgeråd, böcker, frysboxar osv. Man tar reda på alla nyblivna mammor, så att de kan bearbetas med reklam om småbarnskläder, barnvagnar och barnmat. Det har t. o. m. hänt att nyblivna mammor, vars barn dött, uppvaktats med "gratulationer" i samband med reklam för babyartiklar. Man uppvaktar folk som fått tillbaka på skatten. Man delar upp dem i grupper. De som fått över 1 000 kr. tillbaka kanske resebyråerna vill ha en förteckning på; det går ofta att övertala dem till att köpa en resa.

I den mån vår ännu så länge föga prövade datalag tillåter det kan man med registers hjälp snabbt ta fram den rätta målgruppen.

Många medborgare är obehagligt berörda av direktreklam. De känner sig utlämnade åt tekniken. De kan inte förstå hur det gått till att någon har så god kännedom om deras familjeförhållanden och ekonomi. Ännu värre blir det, då familjen utsätts för ett partipolitiskt utbud av just denna typ. Man observerar att man tillhör en viss målgrupp. Hur har man kommit in i den?

Att det socialdemokratiskt ägda Direktus är aktivt i denna ömtåliga bransch kan ännu så länge verka tolerabelt – men hur blir det på sikt? Vart bär det hän om *ett* parti genom *ett* företag blir ensam herre på täppan? Borde inte den debatt som pågår om monopoltendenserna i massmediebranschen mana till viss försiktighet också på direktreklamområdet?

Det ligger inte för oss i centern att ropa på lagstiftning, så fort en utveckling ser illavarslande ut. Här kan man citera ordspråket "ju mera lag, ju mindre rätt". Vi vill i första hand lita till självsanering, och vi gör det också i det här fallet.

Visst kan det förefalla tröttsamt att år efter år ta upp frågan. Men vill man inte lagstifta, återstår endast att driva den offentliga kritiken, driva den här i kammaren såsom det enda korrigeringsinstrument som f. n. står till buds. Det är det vi gör. Ett uttalande av det slag reservationen förespråkar är därför på sin plats såsom ett varnande finger åt den s. k. utvecklingen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! När man lyssnar på herr Björck i Nässjö och herr Nordin kan man få intrycket att det pågår en kraftig monopolisering av direktreklamen, att det bara finns ett parti som fullt ut kan använda sig av direktreklam och att vi i det här landet inte har en fungerande datalag

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföre-
tag*

och datainspektion. Egentligen är deras inlägg här, speciellt herr Nordins, ett allvarligt underbetyg åt de borgerliga ledamöterna i datainspektionen. Om de bestämmelser som vi i dag har och som reglerar direktreklamföretagens användning av dataregister inte är tillräckliga, varför har då de borgerliga representanterna i datainspektionen inte tagit initiativ till ytterligare restriktioner? Det är ju inte första gången detta ärende är uppe. Sköter de borgerliga ledamöterna inte sina uppgifter eller kan det möjligen vara så att de är bättre informerade än vad herr Nordin och herr Björck förefaller att vara?

Jag vill i alla fall uttrycka tacksamhet för en sak och det är att vi denna gång slapp höra herr Björck påstå att genom Direktus ligger ett omfattande dataregister i händerna på ett enda parti. Det felaktiga påståendet förekom i förra årets debatt. Men i övrigt tvingas jag konstatera att det är en vrångbild som de borgerliga talarna här tar fram.

Vi fick ju slående exempel på hur vårdslöst man handskas med fakta. Herr Björck yttrade att socialdemokraterna äger 75 % av Arebolagen. Herr Nordin säger 85 %. Någon av er måste ju ha fel.

Herr Björck talar om att direktreklamen expanderar alldeles särskilt starkt. Ja, men vad säger moderatmotionerna om detta? I 1973 års moderatmotion sägs att direktreklamen utgör en fjärdedel av alla reklamutgifter. I motionen i år sägs att direktreklamen bara tar i anspråk omkring en femtedel av alla reklamutgifter. Men kan inte ha en särskilt stark expansion och samtidigt en kraftigt sjunkande andel i de totala reklamutgifterna. Ni lämnar motstridande uppgifter och handskas ovarsamt med fakta.

Utgångspunkten för reservationen är motionen av herr Danell. Det är en mycket märklig motion. I texten tar motionären klar ställning på den avgörande punkten, men tre rader längre ned hemställer han om raka motsatsen. Motionen mynnar ut i ett krav på lagstiftning med förbud för politiskt parti att inneha ägarintressen i direktreklamföretag. Men i stycket ovanför hemställan säger herr Danell: "Riksdagen har av tradition avstått från åtgärder som innebär lagstiftning när det gäller de politiska partiernas verksamhet. Det finns enligt min mening ingen anledning att frångå denna princip."

Enligt motionären finns det alltså ingen anledning att föreslå det han föreslår. Ändå gör han det. Att tala om en logisk kullerbytta räcker knappast till för att beskriva den avancerade akrobatik som det är fråga om och där motionären mer eller mindre slår knut på sig själv. Det är klart att vi alla kan begå misstag. Motioner arbetas ofta fram under stark tidspress. Det är därför inte underligt om det kan insmyga sig fel i en motion. Men herr Danells motion i år är ju en ordagrann avskrift av motionen från förra året. Herr Danell har alltså haft ett år på sig för att rätta eventuella fel. Hur är det då möjligt att han i motionen frångår en princip som han säger att det enligt hans egen uppfattning inte finns anledning att frångå? Och hur kan han göra det två år å rad?

Nu är utskottet enigt om att motionen bör avslås, men tyvärr vill

de borgerliga stryka den litet medhårs, och de vill att riksdagen skall göra ett uttalande. I herrar Björcks i Nässjö och Nordins inlägg kom det fram framför allt tre huvudargument till förmån för detta.

Det första huvudargumentet är: Direktreklam med hjälp av dataregister kan vara ett hot mot den enskilda människans integritet. Ja, visst kan det vara så. Det är därför vi har infört datalagen och datainspektionen. Och anser vi att skyddet ändå inte räcker skall vi naturligtvis skärpa lagen och skärpa kontrollen. Men man löser inte det problemet genom att ändra ägarintressena i ett av de direktreklamföretag som finns. För de enskilda människorna, som får direktreklamen, märks det ingen skillnad mellan om avsändaren köper sina tjänster av företagen eller skickar i väg material från ett företag där han har ägarposition.

Jag delar på många punkter herr Nordins kritiska syn på direktreklam. Jag anser att den bör hållas i mycket strama tyglar. Men låt oss då göra det och låt oss inte förvilla bilden genom att tala om någonting annat. På det här området är det alldeles uppenbart att förändring av ägarförhållandena i ett av de många direktreklamföretagen inte löser de problem som kan vara förenade med direktreklam.

Det andra huvudargumentet innebär att man säger: Om ett politiskt parti har ägarintressen i ett direktreklamföretag kan det ge ekonomiska och andra fördelar till det partiet. Det är naturligtvis riktigt, på samma sätt som moderaterna kan ha ekonomiska fördelar av att de äger fastigheter, på samma sätt som ett borgerligt parti kan ha ekonomiska och andra fördelar av att det äger en monopoltidning. Det gör de i mycket stor omfattning som bekant. Skall vi också uttala betänkligheter mot att partierna äger fastigheter, tidningar och andra tillgångar som kan ge fördelar? Skall vi kanske rent av tillsätta en grupp som går igenom partiernas tillgångar och ser efter vilka av dem som kan tänkas ge fördelar åt partierna och om partierna i så fall skall avhända sig äganderätten till dem?

Det tredje huvudargumentet som man för fram formuleras i reservationen på detta sätt:

”Dessutom kan en situation lätt uppstå där övriga partier inte anser sig kunna utnyttja företagets tjänster utan risk för att deras planerade verksamhet kommer till ägarens kännedom.”

Har ni tänkt på att man med samma rätt kan använda den här formuleringen om t. ex. socialdemokraterna vill annonsera i en borgerlig monopoltidning? Jag vill inte ställa mig bakom den här formuleringen, därför att den bygger på förutsättningen att de anställda inte uppträder på ett korrekt sätt, men om man använder formuleringen om direkt reklamföretag kan man med minst lika stor rätt göra det när det gäller monopoltidningar och annonsering. Formuleringen skulle i det fallet bli: En situation kan lätt uppstå där övriga partier inte anser sig kunna utnyttja tidningens annonstjänster utan risk för att deras planerade verksamhet kommer till ägarens kännedom.

Har ni dessutom tänkt på att en annan konsekvens av ert resonemang

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

är följande. Ni säger att om en politisk motståndare visserligen inte driver men i alla fall äger ett direktreklamföretag, kan det hända att man drar sig för att använda det. Det kan komma till ägarens kännedom. Tänk om alla partier skulle resonera så! Det är ju ingen hemlighet att privata ägare till reklamföretagen som regel har borgerliga sympatier. Det finns t. o. m. exempel på att mycket aktiva representanter för ett borgerligt parti haft intima relationer med direktreklamföretag.

Hur skall man ställa sig i sådana fall? Hur skall ett parti ställa sig till reklamföretag som ägs av privatpersoner, som mycket väl kan vara starkt intresserade av att partiet råkar ut för allvarliga motgångar? Kan inte konsekvensen av ert eget resonemang bli motsatsen till det ni säger? Kan man inte lita på att de anställda uppträder korrekt, borde egentligen varje parti skaffa sig ett eget reklamföretag för att trygga sina intressen.

Det kunde vara frestande att säga att vad det här är fråga om är att under principiell täckmantel försöka ge socialdemokraterna ett tjuvnyp och att det är ungefär vad de borgerliga kan enas om i nuvarande läge. Men så enkelt får det väl inte lov att vara, och jag vill inte heller göra påståendet, ty vi har ändå seriösa partier här i riksdagen. Men vi måste göra klart rent konkret – och det har ni inte gjort – vad det är i Direktus reklambrev som är eller kan bli ett hot mot integriteten eller demokratin. Vi måste försöka att ge en konkret beskrivning av vad det är som utgör hotet.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Herr Bergqvist måste ha en mycket otacksam uppgift här i kammaren. Såvitt jag kan förstå har herr Bergqvist en radikal grundinställning och är kritisk mot en rad företeelser i samhället. Reklam är något som vi i andra sammanhang hört herr Bergqvist vara kritisk mot. Men så snart socialdemokratiska partiet är involverat är alla betänkligheter bortblåsta hos herr Bergqvist, oavsett vilka frågor det gäller. Då är han den nitiske försvarsadvokaten, en Henning Sjöström i miniatyr, här i kammaren.

Herr Bergqvists anförande handlade ju inte om det som motionen tar upp. Han gjorde svepande generaliseringar och han talade om andra företeelser, men han vägrade att gå in i en saktidiskussion. Han talade om detaljer i stället för om det principiellt intressanta.

Jag har i min hand, herr Bergqvist, ett intressant aktstycke, en bok med titeln DR-guiden, utgiven av Direktus AB. Jag skall citera ur den för att visa vilka metoder och vilken inställning ett nära nog helägt socialdemokratiskt reklamföretag har just till reklamen.

På s. 11 står det: "Direktus näringsregister är en ny typ av register som ger dig utökade möjligheter att arbeta bättre och effektivare med direktreklam. --- Du kan i princip skraddarsy dina målgrupper helt enligt egna önskemål."

Och vad är det för målgrupper? Ja, det är en lång rad målgrupper

som man erbjuder företagen att köpa. En intressant målgruppsuppräknin-
gen finns på s. 97. Den har rubriken "Ideella och kulturella organisationer",
och där finns organisationer angivna i följande ordning: "religiösa or-
ganisationer, svenska kyrkans församlingar, frikyrkliga församlingar, öv-
riga ideella och kulturella organisationer, politiska organisationer, nyk-
terhetsorganisationer samt konsument- och motororganisationer. Man
skulle kunna fortsätta att läsa en hel del och plocka fram särskilda register
för hund- och hästkapplöpningar, djurparker och nöjesfält och allt annat
som Direktus erbjuder sina kunder.

Så sade herr Bergqvist någonting om data och menade att det väl inte
var så farligt, i alla fall inte när det gällde Direktus. Men vad står det
på s. 105 i Direktus egen reklambroschyr? Jo, att "byggfaktaregistret ger
dig tillgång till en helt unik databank som innehåller kompletta uppgifter
om alla planerade och pågående byggprojekt här i landet". Man ex-
emplifierar vidare vad man kan klara av på det här området: "Du kan
t. ex.", skriver man på s. 108, "beställa etiketter på alla skolor med utlyst
entreprenad som ligger i Stockholms län. Du kan också beställa adress-
etikett till byggherrar, som planerar att bygga till industrilokaler eller
lager." Om vi går till s. 112 – och nu tycker jag det börjar bli verkligt
intressant! – finner vi där "Konsumentregistrets innehåll". Det upptar
8,3 miljoner människor enligt den här braskande reklamen. Vad är det
för uppgifter, herr Bergqvist, som man lämnar där? Jo, man erbjuder
följande selekteringsmöjligheter: Personnummer, namn, bostadsadress,
postnummer och ortsadress, kön, civilstånd, egen inkomst eller famil-
jeinkomst, barnens antal och ålder, län/kommun/församling, blockre-
gion, tätortsgrad. Man talar om – fortfarande på s. 112 – följande: "Re-
gistret ger t. ex. möjligheter att selektera på gifta kvinnor i åldrarna 25-45
år boende i orter med 50 000-100 000 invånare. Genom att kombinera
med fastighetsägarregistret" – här är man också duktig! – "kan man
dessutom lägga till något kriterium, exempelvis att de ska bo i enfa-
miljsvilla." Och då kan man också bryta ner på hustyp. På s. 116 talar
man om hur bra man är i det fallet. Detta har verkligen en stor betydelse
för den principfråga som vi diskuterar. På den sidan bryter man i det
här företaget, som ägs av det socialdemokratiska partiet, ner så här långt:
"En våning utan källare och inredd vind

En våning med källare men utan inredd vind

En våning med källare och inredd vind eller suterrängvåning". – Jag
skall inte fortsätta att räkna upp alla de noggranna klassificeringstyper
som fortsätter på s. 116.

Jag skall inte läsa mer ur den här DR-guiden, även om det där
vimlar av uppgifter av det här slaget, som det sannernligen skulle vara
intressant att fortsätta att titta på.

Om man nu, herr talman, har en kritisk inställning till direktreklam
eller till reklam över huvud taget, är det naturligtvis särskilt intressant,
om ett politiskt parti som här i riksdagen har ett stort inflytande går
in och engagerar sig så kraftigt som man har gjort på detta område och

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföre-
tag*

har sådana selekteringsmöjligheter att man i en valrörelse – eller i bearbetningen av väljarna mellan valrörelserna – kan ha i stort sett varenda medborgare på data, eller vad det nu kan vara fråga om, in i minsta detalj.

Det är därför, herr talman, som vi i utskottet har sagt att vi känner oro inför denna utveckling, med ett politiskt parti involverat. Vi vill inte lagstifta, men vi har ansett att det borde ankomma på det politiska partiet självt att kritiskt granska sin egen verksamhet och vidta de åtgärder som kan behövas.

Den självkritiken har vi emellertid på intet sätt fått höra någonting om i dag av herr Bergqvist; enligt hans resonemang tycks problemen vara minimala – så länge det är fråga om ett socialdemokratiskt företag!

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Till skillnad från herr Björck i Nässjö vill jag inte använda tiden här i talarstolen till att göra reklam för Direktus. Jag har för min del sett den här frågan mera ur principiell synpunkt, och det ger mig anledning till några kommentarer till herr Bergqvists inlägg.

Herr Bergqvist sade rent allmänt att herr Björck och jag är vårdslösa med fakta och nämnde såsom ett exempel på detta att jag gjorde gällande att socialdemokraterna äger 85 % av Arebolagen, medan herr Björck ansåg att det bara är 75 %. Men den siffra jag har nämnt liksom de uppgifter i övrigt jag gett om företaget har jag hämtat ur de handelskalendrar som finns i biblioteket, och kalendrarna bygger i sin tur på uppgifter från de företag som de omfattar. Finns det felaktiga siffror i dem på den här punkten, lär det i så fall vara företagets fel. Jag ger gärna herr Bergqvist tillfälle att nu tala om, vad som är den rätta siffran. Om 85 % är fel, så säg åt företaget att rätta sina uppgifter till nästa kalender, så kommer vi ifrån det felet!

Man kan bedriva direktreklam på flera sätt. Det är ju inte alls nödvändigt att göra det med användning av dataregister, men om man gör det gäller självfallet datalagen, och datainspektionen kopplas in. Vi vet att denna inte har existerat så länge. Herr Bergqvist och jag har tillsammans varit på studiebesök hos datainspektionen, och där fick vi lära oss att vad man i första omgången framför allt får syssla med är att granska de nya register som läggs upp. Sedan är frågan hur dessa register används, och det är där direktreklamföretagen kommer in.

Som jag sade är det här för mig mera en principiell fråga – eller en moralisk fråga. Vad skall politiska partier egentligen ägna sig åt? Skall de syssla med allting, skall de vara en diversehandel?

Jag fäste mig speciellt vid att herr Bergqvist avslutningsvis sade att han delade min kritiska syn på direktreklamen. Men samtidigt tycker han att det är helt okej att socialdemokratin – ett av de gamla folk-rörelsepartierna i vårt land – så djupt och så starkt har involverat sig i den här typen av affärsverksamhet. Har herr Bergqvist aldrig någon gång funderat över det gamla manande ordspråket: "Där lagen tar slut, där tar hedern vid"?

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Herr Nordin sade nu att det här företaget kanske lämnat felaktiga uppgifter om sin egen situation. Men vad jag i all enkelhet tillät mig påvisa var att herr Nordin lämnade en siffra och herr Björck i Nässjö en annan, och jag påstod att båda siffrorna inte kunde vara riktiga på samma gång. Detta tog jag som ett exempel på att man i den borgerliga propagandan handskas litet vårdslöst med uppgifterna; jag lämnade också ett par andra exempel. I och för sig skulle jag kunna gå tillbaka till 1973 års motion och rada upp det ena exemplet efter det andra på felaktiga uppgifter från borgerligt håll.

Jag tycker inte att herr Nordin klart skiljer ut vad den här diskussionen handlar om. En sak är ju frågan om partiernas engagemang i affärsverksamhet över huvud taget. Skall och bör partier köpa tidningar, äga fastigheter och ha andra tillgångar? Om det kan man ha en diskussion. En annan diskussion gäller direktreklamen. Bör den begränsas? Bör vi införa restriktioner för den? Finns det anledning att rikta kritik mot utformningen av direktreklamen? Vi måste göra grundläggande distinktioner när vi för vår debatt.

Herr Björck gick upp och sade att herr Bergqvist brukar i andra sammanhang tala kritiskt om reklam osv., men så fort socialdemokraterna är inblandade är alla betänkligheter bortblåsta. Då är det plötsligt bra med reklam, då har han inga som helst hämningar.

Herr Björck och jag har haft flera debatter i kammaren, och jag vill inte säga att de har varit av särskilt god kvalitet. Det har tyvärr varit rena sluggerfesterna ibland, och jag vill inte gå ifrån mitt ansvar i sammanhanget. Men hur skall vi över huvud taget kunna föra en vettig dialog, om herr Björck kan komma med sådana påståenden trots att jag i mitt tidigare inlägg uttalade att jag är kritisk mot reklam? Jag tycker att reklamen – budskap om varor och tjänster – totalt sett har för stor plats i det svenska samhället, och jag är intresserad av att man håller reklamen i schack på olika sätt. Efter det att jag i mitt första inlägg hade gjort denna mycket klara deklaration kom alltså herr Björck upp och sade att herr Bergqvists betänkligheter, som han yppar i andra sammanhang, är fullständigt bortblåsta. Då frågar man sig: Hur skall vi kunna föra en saklig diskussion i fortsättningen, om vi inte ändå försöker lyssna och förstå litet grand av vad som sägs i inläggen?

Nu citerar herr Björck en reklambroschyr från Direktus. Jag förstod inte alls vad detta att man kan få information om byggföretag – vad det är för entreprenader på gång – har att göra med den personliga integriteten. Det är väl en helt annan diskussion. Det är egentligen inte något negativt ur den personliga integritetens synpunkt att det kommer fram upplysningar om byggprojekt osv. Det avgörande är sådan direktreklam som riktar sig till enskilda människor.

Herr Björck citerade alltså ur denna broschyr och talade om ett konsumentregister på 8,3 miljoner människor – inte dåligt med tanke på våra befolkningstal i Sverige. Men vad han inte sade är det helt avgörande

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

i sammanhanget, nämligen att Direktus inte förfogar över det konsumentregistret. Det är DATEMA – ett av Johnsonkoncernen ägt företag – som har detta register. Dit kan Direktus vända sig och få uppgifter, och dit kan även moderata samlingspartiet vända sig för att få uppgifter. Att herr Björck inte nämnde detta i sitt inlägg är desto mer beklagligt som han förra året lämnade en direkt felaktig uppgift på denna punkt. I riksdagsdebatten sade han då: "Det kan inte vara en lämplig tingens ordning att omfattande dataregister på detta sätt ligger i händerna på ett enda politiskt parti." Skall man här söka en spindel i nätet, så måste det bli Johnsonkoncernens företag DATEMA, som har 8 miljoner adresser, inklusive hemadresser. Det är dit som alla partier får gå om de vill göra personligt riktad reklam.

Direktus har inget personligt dataregister. Det har ett adressregister – ett företags- och yrkesregister. Det finns inga hemadresser i den vanliga meningen. Man har en sextondel så många adresser som DATEMA har. Ur integritetssynpunkt är detta register inte alls av samma allvarliga typ som ett personregister. Datainspektionen har klart slagit fast att ett adressregister av Direktus typ icke är ett hot mot den personliga integriteten.

Min fråga kvarstår: Om det här verkligen hade varit risker för den personliga integriteten, varför har de borgerliga representanterna i datainspektionen då inte inskridit och krävt ytterligare restriktioner? Era inlägg innebär ju ett underkännande av deras handlande eller brist på handlande, såvida det inte är på det sättet att ni har en felaktig verklighetsbeskrivning.

Jag skall med tanke på herr Björcks beskrivning av Direktus också med ytterligare några ord ange vad det egentligen är fråga om.

Direktus är inget stort företag i och för sig. Det är ändå ett välskött företag, och själva finessen med det ligger i att man där har samlat tryckning, kuvertering och frankering – allt i ett paket. Det är det som man ofta trycker på i sammanhanget. Men företaget förfogar inte över några register som skulle vara speciellt anmärkningsvärda.

Vad företaget framför allt sysslar med är att skicka information från producenter till andra producenter, att sända ut fakturor, att sända ut prenumererade tidningar och att sända ut fackliga medlemsbevis. Valinformation som sådan är en liten del av den totala verksamheten. Inom parentes kan jag säga att när det gäller valmaterial över huvud taget som kommer i brevlådorna, så är det mesta oadresserat och det är helt enkelt valarbetare som delar ut det utan att det är kopplat med utsändning via posten.

Det går alltså inte att hävda att något slags direktreklamkapacitet här håller på att byggas upp på ett skadligt sätt – något slags kapacitet som kan utnyttjas som ett hot mot medborgarna, en systematisk påverkan.

Pågår det en monopolisering av direktreklambranschen? Detta har de borgerliga partierna här inte påstått. Borde inte socialdemokraterna ha större rätt att klaga över att kanske 80 % av dagstidningsexemplaren stöder borgerliga partier och intressen, att vi har borgerliga monopol-tidningar i stora städer och i viktiga regioner i det här landet?

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! För att inte locka fram herr Bergqvists sluggerinstinkter skall jag fatta mig kort.

Jag tycker att det är svagt av herr Bergqvist att uppehålla sig så mycket som han gör vid frågan om det är 75 eller 85 % ägarintressen för SAP. Resten ligger ju i vilket fall som helst på det närstående Folkparkernas centralorganisation. Det kan väl ändå inte vara något särskilt seriöst argument i den här debatten.

Dessutom instämmer jag med herr Nordin: Säg då själv vilken procentsiffra som är den korrekta! Den upplysningen borde väl herr Bergqvist lämna kammaren, eftersom det nu kanske är litet svårt att få reda på vad som egentligen gäller. Men det är alltså av underordnad betydelse.

Jag har, herr talman, citerat ur boken DR-guiden därför att den bl. a. visar att det socialdemokratiska partiet på direktreklamområdet är minst lika framme som vilket privat företag som helst när det gäller att använda metoder som det i andra sammanhang kritiserar. Jag tycker att kritiken mot reklamen på de socialdemokratiska partikongresserna eller i andra sammanhang måste klinga väldigt ihåligt när man ger ut sådana här broschyrer, när man bedriver en verksamhet – som jag här har visat med citat från det egna materialet – som säkerligen av många, många människor uppfattas som närgången eller t. o. m. otrevlig. Man kan inte både äta upp kakan och ha den kvar, herr Bergqvist. Men det är vad socialdemokraterna försöker göra i reklamfrågan.

Min respekt för det socialdemokratiska partiets syn på reklamen i det här landet skulle vara betydligt större om man levde som man lärde. Men det har man uppenbarligen ingen tanke på att göra. Då måste det väl finnas någon motivering för det, och den motiveringen är med all säkerhet att det från olika synpunkter innebär så stora fördelar att inneha ett marknadsledande direktreklamföretag att socialdemokraterna har gjort bedömningen att det är värt risken och kritiken. Man har i sin bearbetning av svenska folket med hjälp av direktreklam en så stor fördel av Direktus att man har beslutat sig för att inte bara behålla företaget utan också satsa på att där använda sig av det absolut modernaste inom direktreklamområdet.

Slutligen talade herr Bergqvist om datainspektionen. Jag tror att den gör vad den kan för att hindra avarter på detta område. Men vad reservationen gäller, herr Bergqvist, är inte reklamen som sådan eller integritetsfrågorna som sådana, utan det är kopplingen mellan reklamintegritet och det socialdemokratiska partiets ägarintressen i ett marknadsledande företag. Det är den kopplingen som gör denna fråga betydligt mera känslig än om det hade varit ett annat företag. Men det är den kopplingen som herr Bergqvist inte vill eller inte kan förstå.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Det är viktigt att slå fast att socialdemokratiska partiet visserligen äger Direktus, men det är inte partiet som driver företaget

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud för politiskt
parti att inneha
ägarintressen i
direktreklamföretag*

som reguljär verksamhet. Man innehar ägarintressena. Självklart är det min bestämda uppfattning att om det finns anledning att kritisera bolagets reklam, så skall man kritisera den lika hårt som man skall kritisera missförhållanden över hela fältet. Jag tycker att man skall ta ett gemensamt grepp på reklamen, tvinga den tillbaka i omfattning och över huvud taget se till att sådana fall inte inträffar som herr Nordin talade om, alltså att mödrar vilkas barn har avlidit får reklamförsändelser som gratulerar dem till att ha blivit mödrar osv. Sådant skall inte få förekomma. Det skall man ingripa emot. Det finns på reklamens område mycket att göra för att komma till rätta med sådana avarter.

Men vad ni har hängt upp denna fråga på är, att ni har sagt att här finns det stora dataregister som systematiskt kan utnyttjas för att påverka människorna politiskt på ett sätt som innebär ett hot mot den personliga integriteten. Och då har jag påpekat att Direktus inte har några sådana dataregister. De registren finns i det av Johnsonkoncernen ägda företaget DATEMA. Det är där man har de personligt känsliga uppgifterna.

Visst är detta något som vi har anledning att se upp med, alltså att det finns stora register som kan kombineras på olika sätt och därigenom utgöra ett hot mot medborgarnas integritet. Det är ett mycket allvarligt problem. Och om vi inte har funnit de riktiga kontrollerna för hur DATEMA skall få lämna ut sina uppgifter – ja, då får vi skärpa de kontrollerna. Då får datainspektionen kopplas in. Och jag har då bara noterat att de borgerliga ledamöterna i datainspektionen inte har tagit några initiativ för att skärpa restriktionerna utöver vad som redan gäller.

Vad är det konkret ni uttalar betänkligheter mot i reservationen? Är det betänkligheter mot ägarkoncentration? Är det betänkligheter mot monopoliseringstendenser? Är det betänkligheter mot direktreklamens utformning? Nej, det är ingenting av detta. Vad som anförs i reservationen är betänkligheter mot att ett politiskt parti innehar ägarintressen i ett företag. Men ni uttalar inte betänkligheter mot att personer som är starkt partipolitiskt engagerade innehar ägarintressen. Ni uttalar inte betänkligheter mot att bolag som ger stöd åt politiska partier innehar ägarintressen i direktreklamföretag. Ni sätter över huvud taget inte in era betänkligheter i en diskussion om makten över opinionsmedlen.

Jag har ingen anledning att tala för vänsterpartiet kommunisterna, eftersom vi är motståndare till det partiet. Men låt mig ändå ta det partiet som ett exempel. Om det är så att er analys är riktig – den bygger på förutsättningen att de anställda i ett direktreklamföretag inte uppträder korrekt utan läcker förtrolig information till ägarna – hur blir då läget för vänsterpartiet kommunisterna? Kommunisterna har såvitt jag vet inga ägarintressen i reklamföretag. De kanske rent av har anledning att tro att samtliga som har ett dominerande ägarinflytande i direktreklamföretagen är motståndare till kommunisterna. I varje fall kan det vara svårt för dem att veta någonting om motsatsen. Hur skall då de göra för att med trygghet kunna utnyttja direktreklamen? Konsekvensen av ert resonemang borde då vara att vänsterpartiet kommunisterna borde

skaffa sig ett eget företag för att vara på den säkra sidan. Men vad ni gör är att uttala betänkligheter mot en utveckling där politiskt parti över huvud taget innehar ägarintressen i direktreklamföretag.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Herr Bergqvists senaste anförande ger mig tyvärr anledning att förlänga den här debatten. Han ställde en rad frågor till reseranterna, och de tarvar faktiskt svar.

Först till datalagen. Det borde vara herr Bergqvist välbekant att centern motionerade om en översyn av datalagen. Det sade konstitutionsutskottet och riksdagen ja till. Vi vill alltså ha en fortsatt och hårdare kontroll på det området. Erfarenheterna av hur lagen har verkat måste fram.

Centern tillhör inte de partier som tar emot anslag från företag över huvud taget, allra minst från dem som bedriver direktreklamverksamhet. Jag vet inte hur herr Bergqvists parti gör.

Centern är motståndare till maktkoncentration över huvud taget. Det är inte heller herr Bergqvist obekant. Ändå rabblar han upp alla dessa frågor. Är det inte, herr Bergqvist, den ömma tån i den här debatten som är skälet till dessa många frågor?

I den politiska debatten, den som förs ute i buskarna, framställer socialdemokraterna, och kommunisterna också för all del, det som något suspekt att driva företag och vara företagare. Är det därför detta känns lite besvärande? Hur går lära och leverne ihop?

Det må vara hänt om man har den inställningen att politiska partier skall vara företagare i största allmänhet, aktieägare i en rad företag. Men ta då konsekvenserna av det och sluta upp med att ute på fältet vara kritiska mot företagsvärlden i allmänhet!

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Även centerpartiet har vissa tillgångar, såvitt mig är bekant. Det händer t. o. m. att man köper monopoltidningar och att dessa delas ut som gratisexemplar i brevlådorna och därmed får utformning som direktreklam.

Om vi skall diskutera partiernas förhållande till affärsverksamhet, skall inte den här frågan tas upp i den meningen att man skall uttala betänklighet mot ett enda direktreklamföretag, utan då måste man ta upp frågan om partiernas tillgångar över huvud taget. Det är detta som jag har velat framhålla med mina inlägg.

Om personuppgifter från data lämnas ut till direktreklamföretag på ett sätt som kan utgöra ett hot mot den personliga integriteten är det datainspektionens skyldighet att inskrida. Då är det dess skyldighet att se till att det inte förekommer genom att föreskriva skärpta bestämmelser. Den verkligen stora frågan blir i så fall: Om det nu är så allvarligt som herr Nordin och herr Björck i Nässjö har sagt, varför har då inte centerpartiets och moderaternas representanter i datainspektionen tagit initiativ för att komma till rätta med detta?

Överläggningen var härmed slutad.

Förbud för politiskt parti att inneha ägarintressen i direktreklamföretag

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Werner i Malmö m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Björck i Nässjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Werner i Malmö m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 161

Nej – 161

Då sålunda de avgivna rösterna var lika delade, gavs propositioner på att ärendet skulle dels återförvisas till utskottet, dels avgöras omedelbart, och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr talmannen nedlade i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr talmannens anmodan herr Andersson i Edsbro (c) ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar, och befanns denna innehålla nej.

Kammaren hade alltså i enlighet med nej-propositionens innehåll bifallit reservationen av herr Werner i Malmö m. fl.

§ 10 Föredrogs

Justitiekammarens betänkande

1975/76:1 med anledning av motion om försöksverksamhet med ordningshållning i nöjesarrangörs egen regi

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11 Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

Föredrogs justitiekammarens betänkande 1975/76:3 med anledning av motioner om militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:718 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde utredning och förslag hur i lag skulle införas

bestämmelser som omöjliggjorde att militär användes mot fredliga arbetare vid arbetskonflikter, samt

1975:720 av herrar Olsson i Kil (fp) och Petersson i Röstånga (fp), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om en översyn av lagstiftningen angående militärs medverkan vid stillande av upplopp.

Utskottets hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionerna 1975:718 och 1975:720,
2. att riksdagen skulle ge regeringen till känna vad utskottet anfört om kungörelsen (1969:856) om militär räddningstjänst m. m.

Reservation hade avgivits av herr Petersson i Västerås (vpk) som ansett att utskottet under I bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:718 och med anledning av motionen 1975:720 hos regeringen begärde utredning och förslag syftande till lagstiftning som omöjliggjorde att militär personal användes vid arbetskonflikter.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Staten är aldrig neutral. Staten är part i varje social konflikt. Historiskt har svensk och internationell arbetarrörelse varit helt på det klara med detta. Hjalmar Branting, som en gång motionerade i samma ärende som detta, talade om arméns dubbla uppgift, dvs. att den hade som ett ändamål att i den härskande klassens intresse kunna sättas in mot arbetarklassen. Karl Liebknecht myntade det berömda uttrycket att den tyska armén såg sin främsta fiende i det egna landet – der Feind steht im eigenen Lande – dvs. hos Tysklands arbetarklass och folkflertal.

Det har därför alltid varit en strävan från arbetarrörelsen att genom olika lagreformer söka begränsa möjligheterna för myndigheter att sätta in militär i sociala konflikter på inrikesplanet. Modernt och förnuftigt tänkande yrkesmilitärer av i dag med sinne för den allvarliga konstitutionella sidan av detta problem inser sannolikt dess natur och betackar sig för att dras in i den typen av konflikt.

Också konstitutionellt sett är militäranvändning i inrikeskonflikter en ytterst allvarlig fråga. Tvångsmekanismer och tvångsorgan finns naturligtvis i varje samhälle, som bygger på klasser och där det finns skilda intressen. Det svenska klassamhället har – och måste ha – sin speciella vålds- och tvångsapparat. Men det är skillnad på civilt våld och militärt våld. Den civila – dvs. polisiära – apparaten bygger på delvis andra principer och har andra kontroller över sig än den militära. Polisiära förband har mindre möjligheter att agera självständigt. De är mer bundna av fortlöpande politisk insyn. De representerar inte samma massiva typ av maktfaktor som den tungt beväpnade militären.

Överantvarar man civila uppgifter till militära myndigheter är alltid risken stor att de civila myndigheterna tappar greppet och tvingas följa kommenderande militärs dispositioner. Därtill kommer att militärs in-

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

sättande alltid uppfattas som en utmanande och kvalificerad form för maktkamp, som snabbt kan leda till upptrappningar och okontrollerbara situationer. Dessa ökar vanligtvis ytterligare militärens makt över situationen och de civila myndigheternas faktiska undanträngande från scenen.

Herr talman! Länges har Ådalshändelserna 1931 utgjort en politisk-psykologisk barriär mot tanken på att sätta in militär exempelvis vid strejker här i Sverige. Men året 1931 blir allt avlägsnare. En ny generation politiker och ämbetsmän träder till. I ett skärpt läge kan den inte väntas ha samma reaktion inför problemet som de vilka fick uppleva den okontrollerade militära skottlossningen i Lunde.

Lagar skrivs inte för de normala situationerna. De skrivs för att tjäna som vägledning i tveksamma eller onormala lägen. Man kan då formulera lagarna på två sätt beroende på vilken maktgrupp man representerar och vill främja. Man kan formulera lagen så, att den ger myndigheterna själva möjligheter att bestämma, när militär kan inkallas i civila konflikter. Man kan också skriva lagen så, att den klart säger i vilken typ av konflikt militär får och icke får användas.

Herr talman! Det är farligt och otillfredsställande att det i förarbetena till gällande lag tyvärr har kommit in ett generellt kryphål. Detta kryphål ger en regering rätt att på grundval av sin egen subjektiva bedömning påkalla militär aktion i en inrikes konflikt. Ingenstans är det i förarbetena kommenterat vad för slags konflikt det skall röra sig om, inte i någon preciserad form i varje fall. Ingenstans står att det måste vara någon speciellt farlig konflikt. Det står heller ingenstans att det måste vara en konflikt där öppet eller väpnat våld kan väntas komma till användning. Bedömningen av vilken konflikt som enligt lagen rättfärdigar militärs insättande ligger uteslutande på den för tillfället sittande regeringens gottfinnande.

Vänsterpartiet kommunisterna kritiserar detta juridiska och politiska tillstånd. Enligt vår mening är det en fara att en så viktig lagstiftning, gjord för så ödesdiga situationer, är så svävande och subjektiv. Enligt vår mening bör bestämda typer av inrikes konflikter uttryckligen undantas från de fall när militär över huvud taget kan sättas in. Dit hör, anser vi, alla slag av fackliga arbetskonflikter. Varje möjlighet att sätta in militär vid en facklig konflikt är förkastlig. Det finns ingen saklig anledning att ha kryphål i lagstiftningen härom. Militär bör alltid generellt hållas ifrån den typen av situationer.

Vidare bör militär uttryckligen hållas utanför alla slag av konflikter, där inte väpnat våld används eller löper uppenbar risk att komma till användning och där det väpnade våldet i så fall är relativt massivt eller löper risk att utövas av betydande grupper människor. Denna gränsdragning bör uttryckligen fastslås i den av oss fordrade nya lagstiftningen. Militärt manskap skall inte missbrukas för överklassens och arbetsköparnas intressen. Gällande lag tillåter detta. Den tillåter i princip användning av militär både för ordningsändamål och för strejkbrytare.

Hela lagens anda är ju märklig så till vida att den utgår ifrån att faran, som man säger sig skola ingripa emot, alltid förutsättes komma från arbetarsidan eller från människor som demonstrerar, människor som har en avvikande uppfattning, som är oppositionella. Det är alltid därifrån faran kommer, enligt lagstiftarnas sätt att tänka. Vi menar att detta är ytterst farligt och förkastligt och dessutom i sak fel. Det kan precis lika gärna vara – och i regel är det på det sättet – de härskande intressena som genom provokationer eller genom att vidmakthålla olika former av sociala och juridiska missförhållanden framkallar eller skärper konflikten. Därför är hela det juridiska tänkandet bakom denna lagstiftning felaktigt i så måtto att det utgår ifrån att det härskande tillståndet och den härskande klassen i princip och i grunden har rätt.

Bakom vårt krav på en lagändring i det här stycket ligger inte bara den viktiga klassiska arbetarrörelseprincipen: Ingen militär mot fredliga arbetare. Där ligger också, som jag antydde, en annan princip, nämligen att i en social konflikt är det inte bara fråga om att skydda privat egendom och upprätthålla vad som ibland på ett mycket ytligt sätt definieras som lugn och ordning, utan det är framför allt fråga om att söka roten och upphovet till konflikten. Dess lösande kan mycket väl kräva att privategendom och privata klassintressen får träda tillbaka. En regering, som ständigt insisterar på att förbehålla sig rätten att i sociala konflikter sätta in militär, visar dels att den står på de konservativas och etablerades sida, dels att den inte är beredd att inse konfliktens verkliga natur. En sådan regering är omogen att handha så farliga maktmedel i inrikespolitiken som väpnat manskap. Den bör följaktligen inte få någon laglig möjlighet härtill.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk-reservationen.

Herr PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Efter att dels ha varit med om att behandla detta ärende i utskottet och dels ha lyssnat till herr Svenssons i Malmö anförande, är min reaktion intresse och beklämning. Den intressanta delen har sin grund i herr Svenssons formfulländade framställning och de beröringspunkter som finns mellan den kommunistiska motionen av herr Hermansson m. fl. och den liberala av herr Olsson i Kil och mig. Båda motionerna syftar – med delvis olika motiveringar – till att bringa klarhet i detta ärende och till att förhindra att militär trupp kan användas för att lösa sociala konflikter.

Beklämningen härrör i synnerhet från insinuationen att liberaler i eventuell regeringsställning skulle kunna medverka till att militär trupp användes för att lösa konflikter. Det känns uppriktigt sagt rätt ruskigt att läsa sådana insinuationer efter att själv ha varit med om att bringa oklarheten ur världen så att det entydigt fastslås att det inte är möjligt att använda militär trupp för sådant ändamål.

Därefter, herr talman, vill jag deklarerera min syn på frågan om att använda militär trupp för att stilla upplopp i samband med arbetskonflikter.

Onsdagen den
5 november 1975

*Militärs medver-
kan vid stillande av
upplöpp i samband
med arbetskonflikt
m. m.*

Alltsedan detta ärendes riksdagsbehandling 1969 har det funnits en del oklarheter som i den allmänna debatten gett intryck av att myndigheter i vissa trängda lägen skulle kunna få använda militär trupp för att lösa sociala konflikter. När justitiekottet har behandlat de två nu aktuella motionerna har ingen av de 13 remissinstanserna funnit något som tyder på att sådan möjlighet finns. Men utskottet har, alla remissinstanser till trots, funnit en kungörelse som i ett kritiskt läge kan ge anledning till feltolkning från myndighetsutövarens sida. Denne skulle ha kunnat bryta mot kungörelsens anda men knappast mot dess bokstav. Det har ändå funnits ett korn av sanning i den tveksamhet som oklarheten givit upphov till.

Det är närmast lagrådets yttrande 1969 som har vållat oklarhet. I detta finns ett påpekande om att Kungl. Maj:t kan bli nödsakad att använda militär personal om polisens resurser inte är tillräckliga. Detta påpekande togs inte upp 1969 av dåvarande justitieministern. I riksdagens båda kamrar lämnades likalydande motioner. Motionärerna var alltså inte övertygade om klarheten. Det fanns enligt deras uppfattning fortfarande vissa luckor.

Vad lagrådet menade verkar fortfarande oklart. Det ser man t. ex. av justitiekanslerns remissvar, där han säger att lagrådets yttrande i 1969 års lagstiftningsärende torde ha tillagts vidare innebörd än vad som varit lagrådets avsikt med yttrandet.

JK är alltså inte helt säker på om lagrådet menade vad det skrev. Därav formuleringen "torde ha tillagts vidare innebörd". Är det då underligt att bl. a. vi motionärer har ställt oss frågande?

En annan oklarhet från behandlingen 1969 är första lagutskottets utlåtande där man säger: "Utskottet delar den åsikt som kommit till uttryck i lagrådets yttrande." Man frågar sig vilken åsikt det rör sig om. För det kan väl inte vara den som hävdar att Kungl. Maj:t kan sätta in militär trupp då polisens resurser inte är tillräckliga.

Det är klart, herr talman, att det råder omfattande enighet om att det åligger polis att upprätthålla ordning, liksom det är en vedertagen uppfattning att militär inte kan och inte får sättas in för att lösa sociala konflikter. Just därför måste vi, i synnerhet vid så här känsliga beslut, ha skrivningar som aldrig kan misstolkas och som är fria från oklarheter. Jag snuddar naturligtvis inte för ett ögonblick vid tanken att någon regering i vårt land skulle komma på en så befängd idé som att använda militär personal för att lösa sociala konflikter. Över huvud taget tror jag aldrig det skulle kunna fungera.

Däremot har jag ansett det vara viktigt med en omprövning av beslutet i riksdagen. Det gäller ju att en gång för alla få bort misstanken om att det över huvud taget går att använda militär trupp i dessa sammanhang. Oklarheterna från 1969 måste försvinna.

Eftersom nu alla remissinstanser klart deklarerar att de finner att militär trupp inte kan användas mot t. ex. strejkande arbetare så anser jag för min del att dessa oklarheter är upplösta.

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

Dock, det måste jag erkänna, har jag blivit en aning förvånad över att alla dessa instanser helt förbigått den kungörelse som justitieutskottets kansli tagit fram och som i varje fall hypotetiskt skulle kunna ge anledning till tvacksamhet i ett trängt läge. Någon gång har jag kanske funderat över om det möjligtvis finns fler papper i detta ärende som skulle kunna ge anledning till misstolkning. Jag tror emellertid inte, herr talman, att så är fallet.

Jag är nöjd med att utskottet genom många remissinstanser väl belyst detta ärende. Motionerna har, tycker jag, bidragit till att rätta till rådande oklarheter från föregående riksdagsbehandling och i den nu aktuella kungörelsen. Jag har därför kunnat ansluta mig till majoritetens skrivning i utskottsbetänkandet.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag beklagar att herr Svensson i Malmö inte har gjort sig besvär att sätta sig in i det här ärendet på ett tillfredsställande sätt. Hans inlägg manar ju fram spöken från en situation som över huvud taget inte existerar, från en verklighet som är fiktiv.

Jag påstår att justitieutskottet vid behandlingen av det här ärendet verkligen har gjort en noggrann rättsutredning och den rättsutredningen framgår med önskvärd tydlighet av betänkandet. Det finns alltså inte någon laglig grund för att militär personal i dag skulle kunna användas mot, som det står i motionen "fredliga arbetare vid arbetskonflikter".

Jag vill erinra herr Svensson i Malmö om vad utskottet anför när det gäller lagreglering av de här frågorna. Vi hänvisar först till bestämmelserna i nya regeringsformen, som tillförsäkrar varje medborgare demonstrationsrätt, rörelsefrihet och skydd mot att utsättas för påtvinget kroppsligt ingrepp. De regler som kan begränsa denna frihet får endast stadgas i av riksdagen antagen lag. Exempel på sådana inskränkningar utgör självfallet brottsbalkens och rättegångsbalkens regleringar när det gäller beivrande av brottsliga förfaranden.

Vi kan således slå fast att ingrepp som sker i en enskild persons frihet utan stöd av lag som antagits av riksdagen är lagstridigt. Vi menar i utskottet, med instämmande i det som justitiekanslern har anfört i sitt remissyttrande, att starkare legala garantier mot obefogade inskrändanden från regeringens och myndigheternas sida inte kan tänkas. Det motionärerna talar om, nämligen att nuvarande lagstiftning inte är tillräckligt klar och således skulle medge att militär insätts för att häva en strejk eller annan arbetskonflikt, är alltså ett påstående som saknar verklighetsförankring.

Emellertid tog herr Svensson i Malmö själv upp ett problem: den konstitutionella nödrätten. Jag vill erinra om att både utskottsmajoriteten och reservanten refererar till den konstitutionella nödrätten och vi accepterar båda att en sådan nödrätt finns. På den punkten råder det alltså inga delade meningar.

Men jag tycker att det finns anledning att för det första påpeka för

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

herr Svensson i Malmö att vad ni benämner "lagen" i det här hänseendet är fel, för det finns ingen sådan lag. Det anses bara föreligga en konstitutionell nödrätt för regeringen. Det finns alltså ingen lag som riktar sig mot arbetarklassen, mot demonstranter och övriga som herr Svensson i Malmö nämnde.

För det andra vill jag bestämt säga ifrån att den konstitutionella nödrätten på intet sätt berör den fråga som motionärerna tar upp, nämligen hur man skall kunna förhindra att militär personal används mot fredliga arbetare vid arbetskonflikter. Den konstitutionella nödrätten avser frågor som gäller statskupper eller andra därmed jämförbara situationer. Jag tror inte ens att herr Svensson i Malmö menar att det skulle föreligga någon analogi mellan de situationer som motionen tar upp och dem som den konstitutionella nödrätten är avsedd att reglera.

Jag vill alltså be herr Svensson i Malmö att sätta sig in i lagstiftningsfrågan. Jag tror att ni då måste erkänna att utskottet har gjort en grundlig rättsutredning. Det visar inte minst det exempel som herr Petersson i Röstånga tog fram, nämligen att vi, t. o. m. i en sådan detaljfråga som den kungörelse han nämnde, ber att få ett förtydligande av texten så att det inte på något sätt skall kunna uppstå missförstånd.

Jag skulle till slut, herr talman, vilja ställa en fråga till herr Svensson i Malmö. Ni står visserligen inte själv bakom reservationen, men i den finns en formulering, på s. 13 i mitten, där man talar om arbetarklassens berättigade anspråk på inflytande och makt. Man rekommenderar strejker, demonstrationer, generalstrejker och fabriksockupationer. Fabriksockupationer är, såvitt jag förstår, en klart lagstridig åtgärd vare sig det sedan skall betecknas som egenmäktigt förfarande eller hur det skall rubriceras. Jag skulle vilja påpeka för kammarens ledamöter att vpk-reservationen alltså innehåller en uppmaning till klart lagstridiga beteenden, och jag skulle vilja höra förklaringen till att man menar sig kunna göra en sådan uppmaning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmüle:

Herr talman! Jag vill först säga till herr Petersson i Röstånga att jag inte har insinuerat att någon speciell typ av regeringar skulle vara beredd att använda militär personal på detta sätt. Jag har påpekat förhållandet att det ligger inom varje regerings gottfinnande att tillgripa denna typ av åtgärder i icke närmare specificerade fall. Det är en specificering av fallen som vi i första hand eftersträvat.

Lagrådets uttalande, som är ytterst intressant, är ju upphovet till själva kryphålet. Det kan knappast vara så att ett "torde" som insmugit sig i en i sammanhanget rätt ovidkommande juridisk ämbetsmans utläggning om problemet kan vara något skydd mot ett missbruk av detta. Hela den uppfattningen faller.

Vidare är det inte så, och det vill vi betona, att det är i lägen där vedertagna uppfattningar råder som den här frågan kan aktualiseras, utan

den aktualiseras just vid sådana sociala konflikter där s. k. vedertagna uppfattningar faller eller där fördomsfria politiker är beredda att offra vedertagna uppfattningar till förmån för vad som är politiskt lämpligt och därför också har tillskansat sig ett kryphål för att göra detta.

Det är de situationerna vi skall diskutera och inte dagens ur social synpunkt relativt lugna tillstånd.

Sedan kommer ett mycket intressant inlägg av fru Kristensson. Hon talar om den konstitutionella nödrätten. Ja, existensen av en konstitutionell nödrätt bestrider vi naturligtvis inte heller. Vad det gäller är den konstitutionella nödrättens omfång, hur den är definierad och om den skall definieras av varje regering i den särskilda situationen efter vad den regeringen finner lämpligt. I en artikel i Svensk Juristtidning av jur. dr Sjöholm, betitlad Den statliga nödrätten och dess problematik, nämns uttryckligen som exempel på att sådan nödrätt kan föreligga: Andra händelser som i fredstid kan innebära fara för den inre säkerheten är exempelvis arbetskonflikter, olagliga demonstrationer.

Jag frågar: Skall vi ha det kryphålet eller skall vi täppa till det? Låt oss i så fall täppa till det inte med juristernas "torde" och med allmänna försäkringar om att en sådan här situation är alldeles orimlig i Sverige, utan med klar blick för att detta kryphål vid andra förhållanden, vid onormala förhållanden, kan aktualiseras och bli utomordentligt farligt.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av vad herr Svensson i Malmö senast sade vill jag, med all respekt för jur. dr Sjöholm som är en kunnig person, återigen rekommendera herr Svensson i Malmö att ta del av utskottsbetänkandet. Det är det vi skall diskutera här i dag och det är om detta vi skall rösta.

F. ö. vidhåller jag att hur intressant problemet än är om den konstitutionella nödrättens omfång så kan det aldrig bli så stort enligt utskottsmajoritetens mening att det på något sätt kommer i närheten av de problem som tas fram i vpk-motionen.

Jag noterar med intresse att herr Svensson i Malmö icke kunnat ge någon som helst förklaring till hur det kan vara möjligt att man i den reservation som är fogad till utskottsbetänkandet liksom i vpk:s partimotion kommer med en direkt uppmaning till lagstridiga beteenden och menar att sådana måste tryggas med lagliga medel.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Nu förvånar det mig att advokaten fru Kristensson är så odistinkt i sitt uttryckssätt. Att säga att vi kommer med uppmaning till lagstridiga beteenden är faktiskt ganska riskabelt – sådant skall man inte ens antyda om folk, för det kan få konsekvenser. Naturligtvis har fru Kristensson inte menat det, hon är bara slarvig i sitt uttryckssätt.

Vi uppmanar över huvud taget ingen att företa den ena eller andra handlingen. Vad det rör sig om är att i en situation där en grundläggande

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

samhällelig konflikt utbryter, där den privata egendomsrätten till produktionsmedel ställs mot andra och berättigade sociala och politiska krav från folkflertalets sida, där menar vi att folkflertalets krav skall erkännas som legitima.

Det är skillnaden mellan oss och fru Kristensson. För fru Kristensson är egendomsrätten heligare än både demokratin och den fredliga samhällsomvälvningens genomförande.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag delar helt uppfattningen att det är folkflertalets synpunkter som skall genomföras – folkflertalets synpunkter som kommer till uttryck i de allmänna val vi har här i landet vart tredje år. Skulle det genom allmänna val visa sig att de intressen som herr Svensson i Malmö företräder får majoritet måste man acceptera konsekvenserna av detta. I mitt parti, det vet herr Svensson mycket väl, företräder vi den självklara demokratiska inställningen att folkflertalets vilja också skall ta sig uttryck i riksdagens handlingsrätt.

Men vad man säger i reservationen är att berättigade anspråk på inflytande och makt skall kunna hävdas. Detta gäller strejker, demonstrationer, generalstrejker och fabriksockupationer, vilka man alltså betecknar som berättigade anspråk som man måste få hävda. Det är det jag vänder mig emot.

Herr LARFORS (s):

Herr talman! Justitieutskottet har vid behandlingen av motionerna 718 och 720 nära nog enhälligt hemställt om att riksdagen avslår yrkandena i dessa motioner. Endast herr Pettersson i Västerås har anmält reservation mot utskottets hemställan.

I utskottets betänkande har klart redovisats skälen för utskottets ställningstagande. Jag skulle därför ha kunnat nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan under hänvisning till vad som anförs i utskottets betänkande. Men till följd av den debatt som nu pågår om ärendet här i kammaren vill jag ändå anföra några synpunkter.

Jag vill börja med att hänvisa till remissvaren från LO och TCO. Båda dessa löntagarorganisationer anser att motionerna bör avslås. LO säger att lagbestämmelserna om militärhanddräckning i samband med arbetskonflikt upphävdes 1969, och det är alldeles rätt. Samma uppfattning har TCO, som även erinrar om att det fr. o. m. i år fordras riksdagens medgivande i form av lag för att regeringen skall kunna använda militär i sådana situationer som avses i motionerna. Också detta är alldeles rätt.

I ett interpellationssvar den 20 februari i år har justitieministern vidare bekräftat att det fr. o. m. i år inte finns någon lag som ger möjlighet att använda militär i samband med t. ex. arbetskonflikter.

Såvitt jag kan förstå skulle det krävas att riksdagen stiftade en beredskapslag för att regeringen skulle få möjlighet att använda militär truppi i sådana situationer som avses i motionerna. Något sådant har

Ondsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

inte ens diskuterats eller antytts. Jag finner det självklart att så inte skett. En sådan beredskapslag vill ingen av oss ha.

Utskottet har också i betänkandet klart uttryckt sin ställning i detta hänseende. Där sägs på s. 11 följande: "Någon möjlighet för polismyndighet att vid uppgiftens fullgörande begära och erhålla hjälp av militär personal föreligger inte. För sådan användning av militär personal saknas laga stöd."

Justitieutskottet har – liksom justitieministern i sitt interpellationssvar i februari i år – fastslagit, att det är en polisiär uppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet och att det inte numera finns någon som helst lag som ger möjlighet att använda militär för sådana uppgifter.

Vad rör den konstitutionella nödrätten har jag inget behov av att närmare ta upp den frågan. En omfattande debatt fördes om den konstitutionella nödrätten så sent som i april detta år i anslutning till riksdagens behandling av konstitutionsutskottets dechargebetänkande. Jag vill hänvisa till vad herr Johansson i Trollhättan anförde i den debatten. Som nämnes i justitieutskottets betänkande är dessutom frågan om översyn av den konstitutionella nödrätten föremål för regeringens prövning.

Därför, herr talman, saknas också enligt utskottets mening skäl för bifall till yrkandena i motionerna 718 och 720.

För utskottet har under behandlingen av detta ärende antytts att kungörelsen (1969:856) om militär räddningstjänst möjligen skulle kunna misstolkas vad gäller militär hjälp för att avvärja överhängande fara för liv och hälsa etc. Jag vill här erinra om att det rör sig om en kungörelse, inte en lag, och att en kungörelse inte kan ersätta en upphävd lag.

För mig är en så vidsträckt tolkning av kungörelsen, att den skulle kunna medge militär trups användning för annat än ren räddningstjänst, orimlig. Men helt i överensstämmelse med vad jag tidigare anført om att militär inte får användas för polisiära uppgifter vid upprätthållande av ordning och säkerhet, anser jag det angeläget att all antydning om att så skulle kunna ske undanröjs.

Därför anser jag att ett förtydligande av lydelsen i kungörelsens 1 § bör göras, såsom också påtalats i utskottets betänkande. Varje möjlighet att ens antyda att denna kungörelse skulle kunna åberopas för att begära militärs insättande vid t. ex. arbetskonflikt måste undanröjas. Som jag redan sagt är det min uppfattning att kungörelsen i sin nuvarande lydelse inte medger det. Men finns på något håll den minsta misstanke eller antydning om att så skulle kunna ske, bör den eventuella grunden för sådana misstankar eller antydningar undanröjas.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ju enligt reglerna inte rätt att apostrofera någon annan än den senaste talaren och tvingas därför avbryta polemiken med fru Kristensson.

Det viktiga för oss är för det första att man medger – har nödgats

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

medge – från utskottets sida att redan kungörelsen som sådan innehåller oklarheter som man nu genom uttalanden ansett sig böra täppa till. För det andra har vi det som gäller den mer allmänna problematiken, nämligen militärs användning i sådana fall som anses falla under den konstitutionella nödrätten. Fortfarande uttryckligen stödjande sig på lagrådsuttalandet från 1969, som alltjämt tillhör gällande rätt, medger man Kungl. Maj:t rätt att använda militär personal för den händelse polisens samlade resurser skulle visa sig otillräckliga. Det farliga är att man inte preciserar den typ av situationer där denna nödrätt skall kunna användas resp. skall vara otillåten. Det betyder att man juridiskt måste anse det vara rätt att sätta in militär personal om regeringen i det givna läget själv bedömer att den bör göra det. Däri ligger oklarheten. Sedan hjälper det inte, därför att det inte har någon juridisk relevans, att tala om att den eller den enskilda personen eller de och de enskilda intresseorganisationerna anser att den eller den lagtolkningen är den rimliga. Vi anser väl alla att det socialt och politiskt inte är någon rimlig lagtolkning att man har tillåtelse att sätta in militär vid inrikeskonflikter.

Men vi talar ju inte om det normala, inte om det regelmässiga, om det som vi så att säga med vårt nuvarande förnuft kan fatta utifrån den rådande sociala verkligheten, utan vi talar om den extrema sociala konfliktsituationen och vad som kan hända där. Då är varje typ av kryphål av den generella natur, som ger en regerings subjektiva vilja karaktären av lag, oerhört farlig. Det kryphålet vill vi täppa igen, och det borde även utskottet ha bemödat sig om.

Herr LARFORS (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingen anledning att i dag ta upp en ingående diskussion om den konstitutionella nödrätten. Jag har redan tidigare motiverat varför jag inte anser mig ha anledning att göra det här i dag.

Herr Svensson i Malmö talar om att det inte är den eller den personens eller institutionens uttalande som skall ligga till grund för något ställningstagande om hur lag skall tolkas, men själv citerar han vissa personer och deras bedömningar av den lagstiftning som vi nu diskuterar. Jag har åberopat LO:s, TCO:s och någon persons bedömning av ifrågakvarande lagstiftning. Herr Svensson har en annan tolkning än t. ex. LO och TCO, och det är hans fulla rätt. Lika väl har vi andra rätt att göra vår tolkning.

I grundfrågan, militärs användning i samband med t. ex. arbetskonflikter, är vi helt överens. Där finns det inga motsättningar. I sådana situationer får icke militär användas.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill än en gång understryka det förhållandet att det inte med någon juridisk relevans går att åberopa vad LO och TCO som enskilda organisationer tycker år 1975 som grundval för hur gällande rätt skall tolkas i ett onormalt läge, exempelvis år 1980 eller 1985. En sådan tolkning är ju ingen garanti. Det är bara ordgarantier eller pap-

persgarantier, vilkas svagheter uppenbarar sig i en trängd situation. Vi vill ersätta dem med juridiska garantier.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag har tidigare intresserat mig en del för det problem som nu behandlas. Det aktualiserades för mig ytterligare förra hösten, då en tidning frågade ledamöter av försvarsutskottet om militärt ingrepp mot strejkande arbetare kunde få förekomma. Mitt svar var nej. Detta ifrågasattes av författaren Birger Norman i hans "Vinkelskott" i tidningen Metallarbetaren. Efter en så seriös författares ifrågasättande av garantierna mot en sådan företeelse förstod jag att en oro kunde finnas i djupa led och inte bara hos konspirationsteoretiker.

Jag började tänka grundligare på frågan med praktiska utgångspunkter, och jag ställde en interpellation till justitieministern. I den egna tankeverksamheten försökte jag finna modeller då militära företag mot svenska landsmän över huvud taget kunde tänkas. I två fall är dylika tillåtna: krigsskepp har på internationellt vatten rätt att ingripa mot sjöröveri och mot slavhandel, enligt en mycket gammal internationell konvention. Dessa föga aktuella fall är faktiskt de enda undantagen.

Finns det risker? Risker för överträdande av bestämmelser finns i alla sammanhang, men här är de faktiskt särskilt små. Finns militära resurser för insatser av ifrågasatt slag? Knappast i vårt värnpliktsförsvar. Någon motsvarighet till den stamanställda ryttartruppen i Ådalen 1931 finns inte i vårt försvar. Branting har citerats. Låt mig också föredra ett Brantingcitrat från år 1901. Han skrev då i tidningen Social-Demokraten: "Partiet måste sträva till ett folk i vapen, en härordning oduglig till anfall, utåt, liksom inåt, men desto starkare till försvar, en armé, buren upp av äkta medborgaranda, men också utrustad efter militärteknikens krav så långt våra tillgångar medgiva och med tillräcklig övning att varje man är väl förtrogen med sitt vapen."

Jag skulle vilja betrakta det här som målsättningen för den praktiska socialdemokratiska politiken på området – och här utesluts uttryckligen uppbyggandet av ett försvar, användbart för företag inåt, mot det egna folket.

Herr Svensson i Malmö har uttalat sig uppskattande om den nuvarande yrkesmilitärens kynne. Han förutsätter att man på det hållet avvisar insatser av det här slaget. Förmodligen har jag mer kontakt med vår militärledning än herr Jörn Svensson har, och jag kan – på grundval av den erfarenhet jag har – intyga att herr Jörn Svensson har rätt på den punkten.

Resurserna för ordningens upprätthållande finns hos polisen. Jag kan knappast tänka mig en situation där polisens resurser i detta avseende skulle vara otillräckliga. Det kunde inte heller justitieministern tänka sig, det framhöll han i ett interpellationssvar som jag har fått av honom. Det närmaste man kan komma militärt ingrepp mot landsmän är vid en quislingkupp, men då är det fråga om krig, och det är inte den si-

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

tuationen denna debatt gäller.

Finns det då, slutligen, här i Sverige lagrum för rätt att använda militär personal för våld mot landsmän? På den punkten fick jag som väntat ett klart och otvetydigt nej som svar av justitieministern på min interpellation till honom i våras. Han stödde sig främst på den nya regeringsformen, som garanterar medborgarna skydd mot påtvingat kroppsligt ingrepp av myndighet. Justitieministern ansåg att starkare rättslig garanti än grundlagens skydd – i förening med det förhållandet att varje avvikelse därifrån får beslutas endast av riksdagen – inte kunde tänkas. Så är det helt enkelt, och någon anledning att tillsätta en utredning som skulle fundera på juridiska spetsfundigheter och formuleringsfrågor kan inte jag finna. Däremot kan det vara anledning för regeringen – då den härnäst har att fästa något på papper rörande detta ärende, som skall gå till riksdagen – att söka finna en enda klar och undantagsfri mening, som så tydligt uttrycker förbudet mot militär medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m. att den inte kan missförstås av någon.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det här är intressant. Den senaste talaren åberopar sig på ett interpellationssvar som justitieministern har gett. Justitieministern har visligen aktat sig för att åberopa gällande rätt i den här detaljen, utan han har mer svepande hänvisat till de allmänna konstitutionella garantierna. Redan ett sådant undanglidande visar att här finns en oklarhet, vilket också den allra sista delen av den senaste talarens anförande klart medgav. Möjligheten att använda militär personal i speciella nödsituationer är nämligen inte på något sätt berörd i de konstitutionella fri- och rättigheterna. Det är ju inte demonstrationsrätten som sådan i författningens mening som vi här talar om, utan det är fråga om fall där en konfliktsituation uppstår till följd av demonstration eller strejk. Där finns det fortfarande ett kryphål. Hänvisningen till de allmänna konstitutionella garantierna, som dessutom kan upphävas genom ett vanligt enkelt lagbeslut, är knappast relevant i detta sammanhang. Den är bara ett ytterligare erkännande av att det finns ett kryphål. Varför vill man då inte täppa till det?

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr taiman! Nej, herr Svensson i Malmö, justitieministern var inte i något avseende oklar i sitt interpellationssvar till mig. Hans tolkning, att militärt ingrepp mot det egna folket inte får förekomma, var klar som glas. Men jag medger att det finns möjligheter att driva denna debatt vidare. Det har herr Svensson i Malmö illustrerat på sedvanligt skickligt sätt. Jag har ingenting att invända mot att ännu klarare formuleringar sätts på pränt i detta avseende, men jag tycker att uppgiften är så enkel att en utredning inte alls är nödvändig för att åstadkomma detta.

Onsdagen den
5 november 1975

Militärs medverkan vid stillande av upplopp i samband med arbetskonflikt m. m.

Herr PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Enligt debattreglerna hade jag ingen möjlighet att svara herr Svensson i Malmö då han förnekade att hans parti framfört insinuationer. Jag hävdade i mitt anförande att kommunisterna tillgriper ruskiga insinuationer, bl. a. om att mina liberala partikamrater i en eventuell regeringsställning skulle kunna använda militär trupp för att lösa sociala konflikter. I reservationen av herr Pettersson i Västerås sägs i andra stycket på s. 13 följande: "Så länge vi har en socialdemokratisk regering är väl också risken för att militären skall användas mot fredliga arbetare begränsad. De politiska konjunkturen kan emellertid växla. Rättsliga garantier som i lag hindrar en framtida regering att använda militären i klasskampen är därför ovillkorligen nödvändiga."

Är inte detta något av en förtäckt insinuation av värsta slag? Jag har som liberal motionär försökt medverka till att undanröja de oklarheter som finns, så att man är säker på att militär trupp inte kan sättas in mot t. ex. strejkande arbetare. Mot den bakgrunden reagerar jag därför mycket starkt mot de antydningar som gjorts. Jag är förvånad över att man vill använda ett ordval av denna typ.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag ber kammarens ledamöter om ursäkt för att herr Petersson i Röstånga nu uppkallar mig till ytterligare en replik.

Ingen vill på något sätt – inte heller jag – insinuera att herr Petersson i Röstånga någonsin skulle vilja rösta för ett användande av militär vid en inrikes konflikt. Må det vara nog sagt just på den speciella punkten.

När det gäller vad han citerade – inte ur mitt anförande utan ur reservationen – är det knappast någon insinuation utan bara ett påpekande av att risken för att sådana oklarheter i en lagstiftning som vi här har påvisat skall användas av en regering med en rätt stark arbetarrörelseanknytning är mera begränsad. Vi säger dock inte att den är utesluten – risken finns alltid i och för sig. Men vi säger att den normalt är mindre – och det är väl riktigt – än om man har en regering som representerar grupper i samhället som i alla fall i vår traditionella politiska historia har brukat uppleva en rätt stark motsättning till de lönarbetande, alltså till arbetarorganisationernas intressen. Det var bara fråga om ett påpekande av att risken i det ena fallet kan så att säga sannolikhetsmässigt beräknas vara större än i det andra fallet.

I övrigt tror jag inte vi behöver ge oss in på vad speciellt liberala regeringar och regeringskolleger skulle göra i ett sådant fall. Vore herr Petersson i Röstånga justitieminister tror jag inte att faran skulle vara särdeles stor, utan då vore den väl minimal. Men alla liberaler är inte likadana, herr Petersson!

Överläggningen var härmed slutad.

Onsdagen den
5 november 1975

Ansvar för ekonomiskt förtal

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Pettersson i Västerås, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 3 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Pettersson i Västerås.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 303
Nej – 15

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Ansvar för ekonomiskt förtal

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1975/76:5 med anledning av motioner om ansvar för ekonomiskt förtal.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:200 av herrar Fridolfsson (m) och Nordgren (m), vari yrkats att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om utredning av frågan om lagstiftning rörande s. k. ekonomiskt förtal, samt

1975:1125 av herr Schött m. fl. (m, c, fp), vari yrkats att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om en förutsättningslös utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1975:200 och 1975:1125.

Reservation hade avgivits av fru Kristensson (m), som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen i anledning av motionerna 1975:200 och 1975:1125 skulle ge regeringen till känna vad reservanten uttalat om utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Rättsläget när det gäller ansvar för ekonomiskt förtal är oklart. Det finns många komplicerade och dunkla gränsdragningsfrågor inrymda i det här problemet. Man kan redan nu i viss utsträckning komma åt några former av ekonomiskt förtal genom att tillämpa en s. k. extensiv lagtolkning, varvid lagen om ärekränkning, lagen om konkurrensbegränsning eller lagen om otillbörlig marknadsföring kan tänkas komma in i bilden. Detta innebär naturligtvis också att praxis på det här området blir oklar, och problemet med att skapa någorlunda entydiga regler har, vilket kammarens ledamöter är väl medvetna om, varit aktuellt i riksdagen under en följd av år.

Den konfliktsituation som den här frågan rymmer gäller egentligen problemet om gränsdragnin mellan intresset av att etablera ett tillfredsställande skydd mot skadeverkningar av ekonomiskt förtal och intresset av att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrande- och tryckfriheten.

Att den här oklarheten rättsligt sett vållar problem har flertalet av de många remissinstanser vitsordat som yttrade sig över en motion i samma ärende vid förra årets riksdag. Justitiekanslern, riksåklagaren, näringsfrihetsombudsmannen, konsumentombudsmannen, Industriförbundet och SACO biträdde utredningsförslaget, medan det avstyrktes av hovrätten över Skåne och Blekinge, Pressens samarbetsnämnd och TCO.

Som jag ser det är det naturligt att departementet så småningom försöker reda ut vad som egentligen är gällande rätt. Jag vill be kammarens ledamöter vara vänliga att ta del av utskottsbetänkandet litet mera noggrant än ni måhända har gjort tidigare, ty då konstaterar ni att skillnaden mellan utskottsmajoriteten och reservanten faktiskt är ganska liten. Utskottsmajoriteten vidhåller det ställningstagande som riksdagen har gjort under tidigare år och som innebär att man vitsordar att rättsläget är oklart och erinrar om att departementschefen ansett att frågan om införande av allmänna bestämmelser i ämnet borde tas upp till prövning, dock inte i det aktuella sammanhanget. Utskottets konklusion och riksdagens beslut har blivit att man förutsätter att de här frågorna, dvs. också frågor om ärekränkning av juridisk person, ägnas tillbörlig uppmärksamhet.

Detta är utskottsmajoritetens ställningstagande. Reservanten menar att det är hög tid att nu vidta åtgärder för att skapa klarhet i vad gällande rätt egentligen avser och för att ge möjligheter till ökat skydd mot ekonomiskt förtal. I reservationen klarläggs de frågor som en utredning särskilt bör fästa avseende vid. Den bör ta upp de skadeståndsrättsliga aspekterna, och den bör bedöma frågan om ärekränkning av juridisk person. Självfallet måste en sådan bedömning begränsas av gällande yttrande- och tryckfrihetslagstiftning.

Reservanten framhåller också att man bör beakta endast uppenbart straffvärda beteenden, dvs. sådana som att en person i syfte att skada sprider medvetet oriktiga uppgifter. Jag skulle vilja fråga er: Är det någon

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Ansvar för ekonomiskt förtal

Onsdagen den
5 november 1975

Ansvar för ekonomiskt förtal

här i kammaren som egentligen tycker annat än att man bör förhindra att någon i syfte att skada sprider medvetet oriktiga uppgifter? Vi skall väl ändå komma ihåg vad sådana osanna uppgifter kan få för praktiska konsekvenser. Det kan i många fall leda till att företagare får permittera sina anställda, att man kanske t. o. m. får lägga ned sitt företag. Kan det verkligen vara försvarbart att lämna frågan öppen om möjligheterna att komma åt rykteskampanjer och andra förtalskampanjer där medvetet oriktiga uppgifter sprids?

I reservationen föreslår jag således att en utredning nu får pröva rättsläget på detta område och att utredningen får de uppgifter som anges i reservationen. Jag vill, herr talman, yrka bifall till denna.

I detta anförande – under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – instämde herr Schött, fru Lindquist, herrar Nyhage och Nordgren, fru Jacobsson samt herrar Werner i Malmö, Turesson och Winberg (samtliga m).

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Jag har för avsikt att fatta mig ytterligt kort, och jag anser att det finns anledning till denna restriktion. Detta är nämligen det sjätte riksmötet då frågan om ansvar för ekonomiskt förtal är föremål för en kammardebatt. Vi började 1970, då vi fick motioner till propositionen om otillbörlig marknadsföring. Sedan har vi 1971, 1972, 1973, 1974 och nu till riksmötet 1975/76 fått motioner som kräver utredning angående ansvar för ekonomiskt förtal.

I fjol hade vi en ganska grundlig och inträngande debatt kring denna fråga, och det berodde självfallet på att justitieutskottet vid det tillfället ansåg att man skulle ha ett mer omfattande remissförfarande för att få frågan belyst.

I den reservation som är fogad till justitieutskottets betänkande nr 5 påpekar reservanten, fru Kristensson, att "behovet av allmänna bestämmelser i ämnet belystes av de remissyttranden som utskottet föregående år inhämtade över motionsspörsmålet. Remissyttrandena pekade samtidigt på den svårbedömda frågan om gränsdragning mellan intresset av att etablera ett tillfredsställande skydd mot skadeverkningar av ekonomiskt förtal och intresset av att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrande- och tryckfrihet."

Ja, de slutsatserna kan man självfallet dra, åtminstone av en del av de remissvar som fru Kristensson åberopade. Men justitieutskottets minoritet och riksdagen – som år efter år har vänt sig mot tanken på att företa en utredning kring dessa frågor – drog ändå slutsatsen att remissyttrandena var så entydiga att det inte fanns någon anledning att tillstyrka förslaget om en utredning om ansvar för ekonomiskt förtal.

Jag skall inte citera vad Pressens samarbetsnämnd sade. Jag kan peka på att hovrätten över Skåne och Blekinge ytterst bestämt tog avstånd. TCO tog bestämt avstånd från motionärernas förslag och sade att det

skydd som f. n. finns mot ekonomiskt förtal är tillräckligt, särskilt mot bakgrund av att det inte torde finnas exempel på att förtal av ifrågasvarande art medfört skada av sådan omfattning att det motiverar en så vittomfattande straffbestämmelse som motionärerna föreslår. TCO säger vidare att det finns en uppenbar risk för att en bestämmelse om ekonomiskt förtal "kan medföra en oacceptabel inskränkning i pressens nuvarande informationsfrihet samt en icke oväsentlig hämsko på konsument- och kreditupplysningen samt på arbetstagarorganisationernas företagsupplysning".

Det finns liknande tankegångar i många av de andra remissyttrandena i den långa rad som avstyrkte förslaget.

Enda skillnaden i år mot i fjol är väl att utskottets majoritet nu vänder sig mot tanken. Fru Kristensson är i dagsläget ensam reservant, och vi från vårt parti, som hela tiden mycket kraftigt har vänt oss emot tanken att man på detta sätt skall försöka utreda frågan och därmed kanske också inskränka på yttrandefriheten, är glada över att våra åsikter alltmer har vunnit spridning.

Jag ber alltså att på utskottsmajoritetens vägnar få yrka bifall till justitieukskottets hemställan, vilket innebär avslag på den reservation som fru Kristensson fogat till betänkandet.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är på ett sätt litet förvånad över ert inlägg, fröken Mattson. Det är riktigt som ni säger att utskottsmajoriteten står kvar på den ståndpunkt som riksdagen tidigare år har intagit, men den ståndpunkten innebär ju att man konstaterar att rättsläget är oklart och att man alltså utgår från att departementschefen skall ägna frågan tillbörlig uppmärksamhet. Det är vad riksdagen har uttalat under en lång följd av år, och det är vad utskottet i dag också står bakom. Jag känner således inte alls igen de påståenden som fröken Mattson gjorde i sitt inlägg, när jag läser utskottsmajoritetens yttrande och när jag tar del av vad riksdagen tidigare år har beslutat.

Jag vill ändå erinra om att flertalet remissinstanser ansåg att rättsläget var oklart och att frågan borde utredas. Många tidigare utredningar som sysslat med närliggande frågor har också ansett att man borde utreda frågan om ansvar för ekonomiskt förtal. Utredningen om illojal konkurrens uttalade för sin del att det var viktigt att de återstående betydelsefulla frågorna om ekonomiskt förtal utreddes. Konsumentupplysningskommittén ansåg att problemet med ekonomiskt förtal var en lagstiftningsfråga som snarast borde få en positiv lösning.

Vidare vill jag säga, herr talman, att frågan om ekonomiskt förtal inte enbart får betraktas från den utgångspunkten, att man kan råka i kollision med den av oss alla värnade tryckfriheten. Det blir ju alltmer vanligt att man genom förtalskampanjer, cirkulärbrev och på annat sätt försöker komma åt företagare, och att förhindra sådant kan ju inte inkräkta på tryckfriheten. Jag vill också påstå att en systematisering av de här för-

Onsdagen den
5 november 1975

Ansvar för ekonomiskt förtal

talskampanjerna håller på att växa fram. Det är numera ligor som opererar och ägnar sig åt sådan här ekonomisk brottslighet. Internationellt är man alltmer oroad över denna typ av verksamhet, som man menar måste beaktas.

Min bedömning, herr talman – även om jag av olika skäl råkar vara ensam om reservationen – är alltså att den här frågan kommer vi icke förbi. Det är en fråga som vi måste ta itu med. Och jag tror att fröken Mattson liksom jag ändå inser att det kan finnas skäl att ingripa just när det gäller denna typ av ekonomisk brottslighet som i allt större utsträckning sätts i system.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill, fru Kristensson, peka på vad vi inom utskottsmajoriteten skriver i betänkandet:

”Utskottets minoritet ansåg att det föreliggande materialet” – det är alltså de olika remissyttranden som har åberopats – ”inte gav anledning till annat ställningstagande än det som gjorts vid de tre närmast föregående årens riksdagar, och i en reservation avstyrktes bifall till motionen. Riksdagen beslöt i enlighet med reservationen.

Då frågan nu åter är föremål för utskottets prövning finner utskottet inte anledning föreslå riksdagen att frågå sitt ställningstagande föregående år.”

Låt mig också framhålla att i de remissyttranden som avgavs föregående år talades det i alla fall en del om de möjligheter vi har. Vi har Pressens opinionsnämnd och vi har Allmänhetens pressombudsman. Det finns alltså vägar att gå, och utskottet föreslår att riksdagen vidhåller sitt beslut från tidigare år.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som fröken Mattson säger, att utskottsmajoriteten har åberopat sitt ställningstagande under flera år tidigare och framhållit att utskottet i år tycker detsamma som tidigare år. Men vad har man då tyckt? Det är där som jag undrar om fröken Mattson har riktigt klart för sig vad riksdagens ställningstagande har varit. Man har erinrat om att departementschefen ansåg att frågan om införande av allmänna bestämmelser i ämnet borde tas upp i något sammanhang, men inte i det just då aktuella sammanhanget. Man har också erinrat om att departementschefen är införstådd med att ekonomiskt förtal kan medföra skada för dem som drabbas därav. Likaså är man införstådd med att dessa frågor torde bli föremål för tillbörlig uppmärksamhet i departementet, och därför har man inte ansett sig behöva begära någon särskild utredning. Detta är vad riksdagen under flera år har uttalat. Och jag påstår fortfarande att skillnaden mellan utskottsmajoritet och reservant endast är att reservanten menar att en utredning nu bör till sättas, så att man klarar ut rättsläget.

Fröken Mattson har själv sagt att man genom att handla efter praxis

kan komma åt vissa fall av ekonomiskt förtal. Jag vill då fråga om det inte är riktigare att man försöker få en lagstiftning som är helt klar och som ger ledning för domstolarna vid deras bedömning av de här fallen, så att vi slipper denna extensiva lagtolkning och den oklarhet när det gäller praxis som alla i dag är överens om råder.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Kristensson citerade en del av vad utskottsmajoriteten har skrivit, och då vill jag peka på vad som står i den avslutande meningen i näst sista stycket på s. 6, där utskottet skriver: "Någon riksdagens åtgärd i anledning av motionerna ansågs på grund härav inte påkallad." Detsamma sade tredje lagutskottet och så småningom även riksdagen 1970.

Sedan dess har denna fråga återkommit riksdag efter riksdag och riksmöte efter riksmöte. Vad vi i utskottsmajoriteten sist och slutligen säger är att utskottet inte finner anledning att föreslå riksdagen att frånga sitt ställningstagande föregående år. Detta riksdagens ställningstagande har varit detsamma år efter år, och det baserar sig på vad riksdagen uttalade 1970.

Herr FRIDOLFSSON (m):

Herr talman! Efter fru Kristenssons inlägg, som innehöll den nödvändiga argumenteringen för att stödja reservationen i justitieutskottets förevarande betänkande, finns det inte så mycket att tillägga. Jag vill bara än en gång understryka att vad vi motionärer vill är att frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal utreds. Jag kanske också skall upplysa kammarens ledamöter om att det föreligger två motioner i denna fråga, en av herr Nordgren och mig och en flerpartinotion med herr Schött som första namn.

Det är riktigt som fru Kristensson sagt, att flera remissinstanser har understrukit nödvändigheten av att en utredning företas. Vi motionärer och fru Kristensson som reservant är alltså i gott sällskap.

Man blir, herr talman, en aning konfunderad när man noterar att de ledamöter av justitieutskottet som i fjol stödde kravet på en utredning – som kammarens ledamöter torde påminna sig bildade de utredningsvilliga ledamöterna i utskottet majoritet – nu av någon outgrundlig anledning hoppat av och icke är intresserade av att frågan utreds. I sakfrågan har ingenting förändrats från riksdagens behandling av den här frågan i november i fjol.

I fjol slog utskottsmajoriteten fast: "Det rör sig här enligt utskottets mening om ett svårbedömt spörsmål som bör bli föremål för en närmare utredning. En sådan utredning bör inte vara bunden till några särskilda förutsättningar ---. Det bör överlätas åt Kungl. Maj:t att besluta om formerna för utredningens bedrivande." Detta uttalade man i fjol – i år finner man ingen anledning att utreda frågan. Jag begriper inte hur man kan byta fot på det sättet.

I dag finns det ingen grundlagsfäst rätt till genmäle eller beriktigande i pressen eller i radio och TV. Man kan naturligtvis åberopa pressetiska synpunkter. Man kan vända sig till Pressens opinionsnämnd och på den vägen försöka få möjlighet till genmäle.

Massmedieutredningen har nyligen avgivit ett betänkande – det hörde vi i morgonekot i morse. Men där föreslås inte heller någon grundlagsfäst rätt till beriktigande. En folkpartist i utredningen, Sven Gustafson, har reserverat sig för en sådan rätt. Man är alltså inne på detta frågekomplex. Det visar, herr talman, att denna fråga behöver utredas. Det är en svår fråga – det är vi medvetna om. Men att man för den skull icke skulle närmare utreda den, förstår jag inte.

I det betänkande som vi nu behandlar finns alltså en reservation av fru Kristensson. I år har – tydligen i ett försök att samla en majoritet kring en utredning – en ytterligare precisering skett. Före reservationens kläm står följande att läsa: "Härvidlag bör en rikt punkt för utredningen vara att – om en kriminalisering av ekonomiskt förtal finnes böra genomföras – det straffbara området noggrant avgränsas till att avse endast uppenbart straffvärda beteenden, t. ex. sådana där någon i syfte att skada sprider medvetet oriktiga uppgifter."

Reservationen slutar med att överlåta åt regeringen att besluta om formerna för utredningens bedrivande. Det finns – det är jag väl medveten om – inte minst här i kammaren de som anser att regeringen är en garanti för objektivitet och klarsyn. För att underlätta att en utredning kommer till stånd, en utredning som flera remissinstanser tillstyrkt, är reservanten så här generös. Men det räcker tydligen inte. Det räcker alltså inte ens att precisera sig så att man överlåter till regeringen att besluta om formerna.

Hur som helst, vi är medvetna om att detta är en svår fråga, men det är också en angelägen fråga, en fråga av format, som borde utredas. Jag yrkar bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Herr NYQUIST (fp):

Herr talman! Det är en självklar rättspolitisk princip att oklara rättslägen skall undvikas. Sådana inte önskvärda situationer föreligger bl. a. då olika lagbestämmelser – förvisso oavsiktligt – kan tänkas tillämpliga på ett och samma fall eller då fallet ligger på eller intill gränsen, osäkert på vilken sida, av ett lagreglerat område. Under vissa förutsättningar kan fallet kanske flyta ut i en rättens ingenmansland med vaga gränser och av diffus omfattning.

Helt oavsett den allmänpolitiska frågan om behovet av en särskild lagstiftning beträffande ekonomiskt förtal är det uppenbart, som här tidigare har framhållits, att stor osäkerhet råder i vad mån redan existerande lagstiftning är tillämplig i de fall ett förtal riktar sig mot en fysisk eller juridisk person och medför ekonomiska skadeverkningar för denne utan att förtalet samtidigt innefattar angrepp mot någons personliga heder. Detta framgår inte minst av näringsfrihetsombudsmannens remissytt-rande.

På sätt som närmare utvecklats i de senaste årens justitieutskottsbetänkanden i frågan kan en rad applikationer och konkurrenssituationer tänkas. Utöver brottsbalkens bestämmelser om ärekränkning kan i vissa speciella fall uppkomma frågan om tillämpning av bestämmelserna om t. ex. mened, oredligt förfarande, svindleri, samhällsfarlig ryktesspridning, vissa ämbetsbrott samt tillämpning av reglerna om otillbörlig konkurrensbegränsning och otillbörlig marknadsföring. Vidare kan självfallet aktualiseras tillämpning av tryckfrihetsförordningen och ingripande från Pressens opinionsnämnd och Allmänhetens pressombudsman. I sammanhanget bör man inte glömma radioansvarighetslagen.

Med anledning av herr Fridolfssons inlägg kanske jag upplysningsvis skall understryka att det föreligger inget som helst samband mellan herr Sven Gustafsons reservation till det nyss avgivna massmediegrundlagsförslaget och det vi nu debatterar och som gäller ekonomiskt förtal. Herr Gustafsons reservation avser helt andra frågor.

Då och då hänvisar man vid oklara rättslägen till att rättspraxis så småningom får ge svar på de många frågorna. Det kan i och för sig vara motiverat i de fall där det föreligger en klart definierad ramlagstiftning men där det kan vara svårt för lagstiftaren att på förhand närmare ange alla tänkbara fall. Det kan emellertid rimligen inte vara en riktig rättspolitisk princip att flytta även övergripande policyfrågor från den lagstiftande församlingen till de dömande och verkställande organen. Och då det gäller ekonomiskt förtal är det i allra högsta grad fråga om intressekonflikter som inte bör avgöras genom vare sig en extensiv eller restriktiv tolkning av gällande, eventuellt tillämpliga lagbestämmelser.

Under lång tid har man varit medveten om de motstridiga intressena vid ekonomiskt förtal och därav betingade komplikationer, och från tid till annan har man också varit beredd att på allvar ta itu med den här frågan. Som framgår av justitieutskottets betänkande har frågan emellertid bollats från den ena utredningen till den andra, från det ena föreslagna lagkomplexet till det andra, från den ene justitieministern till den andre – bortsett från de senaste åren dock i den konstruktiva andan att nu skulle spörsmålet verkligen genomlysas och, om erforderligt, lämpliga åtgärder vidtas. I dagsläget har emellertid handlingsberedskapen helt upphört. Och det sker med hänvisning till att det fria ordet, främst den fria debatten i konsumentfrågor, skulle kunna allvarligt äventyras av en särskild lagstiftning om ekonomiskt förtal.

I någon mån är detta att slå in öppna dörrar. Det är till en början möjligt att det inte föreligger något behov av en särlagstiftning. Jag utsluter personligen inte den möjligheten utan bedömer den snarare som ganska sannolik. Men – även om detta skulle visa sig vara förhållandet – vad skall vi utifrån den angivna utgångspunkten göra med alla de fall där onekligen ekonomiskt förtal kan tänkas medföra påföljd enligt redan gällande bestämmelser. åtminstone om vi pressar tolkningarna? Är vi verkligen beredda att sanktionera en extensiv, dvs. en generös lagtolkning? Eller vill vi propa på en utomordentligt restriktiv lagtill-

Onsdagen den
5 november 1975

Ansvar för ekonomiskt förtal

lämpning i det fria ordets intresse? Den frågan tycker jag nog att man under alla förhållanden bör klara ut.

Man bör förstås också ha klart för sig vad det är för typ av ekonomiskt förtal som man vill, alternativt inte vill, acceptera. För egen del anser jag att en rättsordning inte kan tolerera ett ekonomiskt förtal som är uppenbart sanningslöst, illvilligt och framfört mot bättre vetande. Det är ett självklart rättssäkerhetsintresse för både företag och anställda att de inte opåttat skall behöva drabbas av sådana yttringar som förvisso intet har att göra med en seriös konsumentupplysning. Jag är i dessa fall, herr talman, inte beredd att offra rättssäkerheten för någon yrkesgrupp på det fria ordets altare.

Garantier för att denna inställning inte skall verka hämmande på den allvarligt menade konsumentupplysningen ligger i den oavvisliga skyldigheten för den som påstår sanningslöshet, illvillighet och ond tro att bevisa att så är fallet. "Olycksfall i arbetet", ja t. o. m. oaktsamhet och vårdslöshet, bör – såvitt inte särskilt graverande omständigheter föreligger – med denna inställning lämnas utan åtgärd. Endast förtal i ont uppsåt kan ge anledning till ingripande. Och, som sagt, bevisbördan skall vara den gängse i brottmål. En helt annan sak är att brottsbalkens nuvarande regler om förtal av fysisk person alltid ger den åtalade rätten till sanningsbevisning.

I sammanhanget är det angeläget att framhålla att svensk rätt inte medger att ett företag eller annan juridisk person uppträder som målsägande. Den rätten föreligger emellertid bl. a. i de övriga nordiska länderna, ett förhållande som talar för skäligheten av att just denna fråga närmare utreds. I det fall ett företag hårt drabbas av ett uppsåtligt, helt sanningslöst ekonomiskt förtal med kanske produktionsstopp och friställning av arbetskraft som följd förefaller det rimligt att företaget åtminstone skall ha möjligheten att i flagranta fall anhängiggöra en skadeståndstalan, även om det i dessa fall inte kan bli tal om annat än mer eller mindre symboliska skadestånd.

Med detta har jag velat ha sagt att jag finner det djupt otillfredsställande att utskottets majoritet inte kunnat sträcka sig till ett förslag om en förutsättningslös utredning. Jag tror uppriktigt att en sådan utredning skulle ha rensat luften. Jag finner det märkligt – något märkligt i varje fall – att man under åren inom justitiedepartementet inte tagit något initiativ till att närmare utreda frågan om ekonomiskt förtal över hela fältet. Olika utredningar har som bekant begränsat sysslat med frågan, men den övergripande genomlysningen har inte kommit till stånd. Detta förhållande förklarar kanske varför frågan bollats från den ena utredningen till den andra, fram och tillbaka. Det borde ha räckt med att en särskilt tillkallad sakkunnig utrett frågan utifrån de rättspolitiska synpunkter jag redovisat. Däremot anser jag inte att en parlamentarisk undersökning varit särskilt påkallad – i varje fall inte i första omgången.

Jag släpper emellertid inte hoppet, herr talman, att vi så småningom skall få den begärda utredningen, och – skämtsamt sagt – i värsta fall

får jag väl göra den utredningen själv. Den internationella utvecklingen mot allt hårdare och oförsonligare metoder på det ekonomiska området – fru Kristensson var inne på det – med raffinerade metoder mot konkurrenssvaga företag på nationell basis talar också för att frågan förr eller senare måste utredas. Jag betraktar det som något av den obotfärdiges förhinder när man som reservanterna till justitieutskottets utredningsförslag förra året säger att visst är man medveten om att ekonomiskt förtal kan medföra skada för den som drabbas därav men att motverkande åtgärder kan bli till men för yttrande- och tryckfriheten. Det gäller ju också, herr talman, att se till att man inte äventyrar den allmänna tilltron till yttrande- och tryckfriheten och de oavvisliga värden som ligger däri genom att låta det fria ordet – utan rimliga gränser – omfatta även helt sanningslösa påståenden uttalade i ond tro och i uppsåt att skada.

I år har förståndigt nog hänvisningen till att man är medveten om skadekonsekvenserna – men underförstått av allmänpolitiska skäl inte anser sig kunna göra något åt saken – utelämnats. Det uttalas nu helt kort och gott – med hänvisning till vad som hänt vid behandlingen av frågan vid de tre närmast föregående årens riksdagar – att man inte finner anledning att frånga kammarens tidigare ställningstagande. För egen del är jag ståndaktig och menar alltjämt – främst utifrån rättspolitiska synpunkter, huvudsakligen rättssäkerhetsskäl – att spörsmålet om ekonomiskt förtal förutsättningslöst bör utredas.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Kristensson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Kristensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fru Kristensson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Kristensson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 260
Nej – 50
Avstår – 7

Onsdagen den
5 november 1975

*Hälsocentrum i
Vindeln*

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:1 med anledning av motioner om ett hälsocentrum i Vindeln.

Herr ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Detta är ett gammalt ärende, där det nu har kommit fram ett visst resultat. Motionerna har överlämnats till en utredning som tillsatts av socialdepartementets sjukvårdsdelegation och Landstingsförbundet i förening. Utredningen har också varit på plats. Man har varit i Umeå och i Vindelområdet och tagit del av de synpunkter och förslag som har framförts från olika håll.

Vi som är intresserade av frågan känner alltså till att en utredning arbetar. Att vi ändå har en något reserverad inställning beror på att motioner tidigare har överlämnats till utredningar, men sedan har vederbörande utredning funnit att den inte haft kompetens att ta upp saken, och ärendet har då fallit. Nu hoppas vi att ärendet till sist har kommit rätt och att vi så småningom skall få ett positivt förslag.

Det oroar kanske något att den nuvarande utredningen, när den var på besök i området, inte tog en tillräckligt bred kontakt. Representanter för en organisation som är verksam på rekreationssidan, Åmsele Kanotcentrum, begärde företräde inför utredningen men fick inte komma till tals och framföra sina synpunkter. Det lär ha berott på att utredningen, som har en i huvudsak social inriktning, inte tyckte att den rekreativ verksamhet som Åmsele Kanotcentrum representerar ligger inom utredningens kompetensområde. Jag vill alltså varna för att den utredningens kompetensområde. Jag vill alltså varna för att den utredning som nu arbetar ser alltför snävt på den sociala sidan i sammanhanget.

Tills vidare får jag väl tacka för utskottets positiva skrivning och för beskedet att den äncropade utredningen är i gång.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! I januari 1970 väcktes i första kammaren en motion, 976, som hade Gunvor Stenberg och Per Jacobsson som upphovsmän. Där begärdes en undersökning om anläggandet av en rekreationssort i Vindelådalen. En liknande motion väcktes i andra kammaren av oss som då var borgerliga ledamöter på Västerbottensbänken. Bakgrunden var till största delen den strid om Vindelälven som nyss var avslutad och efter vilken det följde starka krav på sysselsättning i trakten.

I allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 47, som kom i maj samma år, citerades remissvar från bl. a. Umeå universitets medicinska fakultet och länsstyrelsen i Västerbottens län, som båda var mycket positiva till förslaget.

Allmänna beredningsutskottet tillstyrkte motionen, men de socialdemokratiska ledamöterna reserverade sig, och reservationen vann i båda kamrarna den gången, vilket jag beklagar.

Det är rätt mycket som man kunde citera ur vad som skrevs den gången, men jag skall inte göra det, därför att jag anser det onödigt. Jag vill emellertid i dag med anledning av det betänkande vi nu behandlar, 1975/76:1, från socialutskottet anföra några ord.

Vid lokaliseringen av en anläggning av det slag det är fråga om kan man knappast förbigå Vindelns eller ort i Vindelådalen. Det är min bestämda mening och den vill jag ha uttryckt.

Även om utskottets skrivning förefaller mig positiv när jag läser den i dag, anser jag det dock nödvändigt att starkt understryka den uppfattningen att frågan om lokalisering till denna ort av en sådan anläggning måste bli föremål för särskild uppmärksamhet under utredningsarbetet.

Med skäl kan man ännu andra samma motiveringar som finns i allmänna beredningsutskottets utlåtande i maj 1970 eller i motionerna – miljö, läge, sysselsättningseffekter.

Med detta korta anförande vill jag med kraft framhålla att jag hoppas att utskottets skrivning realiter skall visa sig vara positiv när det nu är tid för handling.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! Vi behandlar nu ett enhälligt utskottsbetänkande som är positivt – så har föregående talare också bedömt det. För min del hoppas jag att den positiva skrivningen skall av utredningen uppfattas som förpliktande. Som Vindelbo och mångårig motionär vill jag emellertid säga några ord trots att betänkandet är positivt och enhälligt.

Herr Ångström nämnde att detta var en gammal fråga, som kom upp första gången 1970. År 1971 biföll riksdagen första gången yrkandet om utredning rörande ett hälsocenter i Vindeln. Den s. k. turistutredningen fick uppdraget, men redan vid den tidpunkten hyste jag farhågor för att denna utredning inte hade tillräckliga direktiv och tillräcklig kapacitet för att utföra utredningsuppdraget. Utskottets talesman, herr Karlsson i Huskvarna, betygade då att turistutredningen hade erforderliga förutsättningar.

Trots detta ställde jag i ärendet en enkel fråga veckan efter riksdagsbehandlingen, alltså i slutet på maj 1971, och en ny fråga i november 1972. Jag ville veta om frågan om ett hälsocenter i Vindeln kunde prövas seriöst med hänsyn till föreliggande direktiv och utredningens resurser. Statsrådet svarade vid båda tillfällena att nya direktiv inte behövdes – att turistutredningen alltså skulle kunna utreda frågan.

När turistutredningens betänkande kom, visade det sig att mina farhågor var berättigade. En grundlig utredning kunde inte göras, sade utredningsmannen. Man saknade resurser för det och direktiven var för begränsade. Turistutredningen föreslog en ny utredning, samtidigt som man uttalade sig mycket positivt för tanken på hälsocenter över huvud.

Nu har de föreliggande motionerna i sak redan tidigare fått en positiv behandling så till vida som att regeringen i mars har uppdragit åt socialdepartementets sjukvårdsdelegation att i samråd med Landstingsför-

bundet utreda denna fråga. Jag förutsätter att denna delegation har resurser och direktiv för att seriöst och grundligt utreda frågan, efter alla dessa år av väntan.

När utredningen i september besökte Umeå och Vindeln, hade jag inte tillfälle att närvara på grund av utskottsresa till utlandet. Jag hoppas emellertid att utredningen fick tillfredsställande material.

Slutligen, herr talman, tycker jag det är anledning att erinra om att det 1974 här i riksdagen fanns reell majoritet för byggande av ett hälsocenter i Vindeln. En ledamot anmälde då felröstning. Om han hade röstat rätt, skulle riksdagen ha bifallit förslaget om att bygga ett hälsocenter i Vindeln. Jag tror inte att stämmningsläget har förändrats sedan dess. Jag tyder utskottsskrivningen på det sättet. Jag tolkar den mycket positivt, och jag tolkar den också så att den ger uttryck för ambitionen att komma fram till ett positivt resultat.

Mot den bakgrunden har jag inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Fru HANSSON (s):

Herr talman! Det är tydligen Västerbottens dag i dag.

Socialutskottet har i sitt betänkande nr 1 behandlat även en motion av herr Nygren m. fl. angående hälsocentrum i Vindeln, där jag är medmotionär. Det har även tidigare motionerats och arbetats för ett hälsocentrum, vilket också har relaterats av tidigare talare. Jag vill därför bara här kort uttrycka min tillfredsställelse över att frågan ändå ser ut att gå mot en lösning.

Självfallet är det min förhoppning att utredningen kommer fram till att Vindeln är lämplig ort för ett sådant centrum. Utredningens ledamöter har för övrigt varit på ort och ställe och bör ha kunnat konstatera att Vindeln ur många synpunkter är väl lämpad för förläggandet av ett hälsocentrum. Utskottet har också uttalat som sin mening att frågan om ett hälsocentrum i Vindeln bör komma att bli föremål för särskild uppmärksamhet under utredningsarbetet. Jag har full förståelse för att utskottet inte nu kan ta ställning till någon viss ort för ett hälsocentrum, eftersom utredningen arbetar och det är den som skall lägga fram förslag.

Låt mig bara än en gång uttrycka min tillfredsställelse över att frågan fått ett ordentligt fall framåt. Jag hoppas nu bara att utredningen verkligen kommer att arbeta snabbt.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Efter de här mer hembygdsbetonade inläggen kan jag å utskottets vägnar deklarerera att vi har ställt oss positiva till den här frågan. Självfallet kan utskottet inte göra någonting nu annat än konstatera att den begärda utredningen har kommit till stånd.

Sedan får jag förutsätta att det – trots att herr Jan-Ivan Nilsson inte var hemma när utredningen besökte Vindeln – fanns människor i Vindeln

eller dess omgivning som kunde ge utredningen de uppgifter den behövde.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Tillsättning av
tjänster hos bl. a.
social central-
nämnd*

§ 14 Tillsättning av tjänster hos bl. a. social centralnämnd

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:2 med anledning av motion om ordningen för tillsättning av tjänster hos bl. a. social centralnämnd.

I detta betänkande behandlades motionen 1975:1291 av herr Strömberg i Vretstorp (s) och fru Andersson i Kumla (s), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag till ändring i socialhjälpslagen och lagen om social centralnämnd m. m. av innebörd, att kommunfullmäktige fick föreskriva att personal hos socialnämnd, social centralnämnd och social distriktsnämnd fick anställas av annan kommunal nämnd än socialnämnden och den sociala centralnämnden.

Utskottet hemställde

att riksdagen med anledning av motionen 1975:1291 skulle ge regeringen till känna vad utskottet anfört om tillsättning av tjänst hos bl. a. social centralnämnd.

Reservation hade avgivits av herrar Carlshamre (m) och Åkerlind (m) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1291.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Det står en doft av beskäftighet omkring socialutskottets betänkande nr 2. Det handlar om vilken nämnd i en kommun som skall ha rätt att tillsätta tjänstemän, befattningshavare, inom socialförvaltningen. F. n. är det så att både socialhjälpslagen och lagen om social centralnämnd tillförsäkrar den sociala centralnämnden rätten att tillsätta personal. Nu vill man på många håll ha möjlighet att centralisera personaladministrationen till en särskild personalnämnd eller förvaltning. Det går alltså inte f. n. på det här området, där man har social centralnämnd.

Den här frågan är emellertid under utredning. Socialutredningen arbetar med den. Socialutredningen skall vara färdig i mars 1976, och avsikten är att den lagstiftning som kan följa med anledning av utredningens förslag skall kunna träda i kraft 1977.

Också inom departementet har det pågått ett utredningsarbete

Onsdagen den
5 november 1975

*Tillsättning av
tjänster hos bl. a.
social central-
nämnd*

på samma område. Där är frågan behandlad i en promemoria, som just nu remissbehandlas. Den remissbehandlingen skall vara avslutad den 15 november, alltså inom mindre än två veckor. Därefter kommer väl så småningom förslag att läggas fram.

Nu har utskottsmajoriteten av någon anledning funnit det nödvändigt att i det här läget – där vi inom några veckor resp. några månader väntar genomarbetade förslag – föreslå riksdagen att skriva till regeringen och säga att regeringen gärna kan skynda på. Regeringen skall själv få lov att avgöra om den anser sig behöva vänta på utredningsresultaten eller inte innan den lägger fram förslag i denna angelägna fråga.

Nu lär regeringen verkligen få skynda sig, om den ens skall hinna utarbeta något förslag innan utredningarna föreligger. Vad i all sin dar skall då socialutskottet och riksdagen på den arenan att göra?

Det är litet värre än så, eftersom utskottsmajoriteten faktiskt tar ställning i sakfrågan. Majoriteten finner det angeläget att kommunerna får möjligheten att centralisera personaltillsättningarna till en särskild nämnd i kommunen. Jag håller inte med om att det är så angeläget, i varje fall inte utan att frågan ganska grundligt övervägs. Den är i själva verket mer invecklad och mer långsyftande än vad man kan tro, när man läser utskottets i detta fall ganska lättvindiga rekommendation. Det är inte alls så självklart att det är bäst att någon annan nämnd än den som har ansvar för området, alltså den sociala nämnden, får lov att tillsätta personal vid nämnden.

Utskottet, ambitiöst som alltid, har låtit remissbehandla de motioner som ligger till grund för betänkandet. Man får av remissinstanserna ett klart avstyrkande både i sak och i procedurfrågan, nämligen från SACO/SR, samt ett tillstyrkande både i sak och vad gäller brådskan från Kommunförbundet. Övriga remissinstanser säger naturligt nog att detta är värt att överväga, men att vi i all sin dar skall vänta tills utredningsresultaten föreligger när de nu ändå kommer så snabbt. Men utskottet vill alltså dels skynda på frågan, dels att riksdagen redan nu i sak skall uttala sig för en förändring.

Sveriges socialchefer har skrivit till utskottet, och de är mycket betänksamma inför den lagändring som här aktualiseras. Detsamma är, som jag nämnt, fallet med SACO/SR. Anledningen är – och jag tycker att det är goda skäl att vara betänksam – att man anser att personalpolitiken är ett av de viktigaste styrmedlen en nämnd har när det gäller att driva en verksamhet på det sätt som man tycker är riktigt. Dessutom finns det faktiskt andra aspekter på denna fråga, som hittills med det underlag som stått utskottet till buds över huvud taget inte är berörda. Jag tänker särskilt på sekretessfrågorna. Socialnämnder och socialförvaltningar arbetar i mycket hög grad under sträng sekretess. Nu är det inte alls otänkbart att ett personalärende kan komma i konflikt med sekretesskravet, om det skall handläggas utanför den ansvariga nämnden. Man kan t. ex. tänka sig ett disciplinärende, där en tjänsteman som fått anmärkning för någonting han gjort i tjänsten har att försvara sig inför

personalmyndigheten. Om denna personalmyndighet i kommunen är en annan nämnd än den som står under samma sekretess som tjänstemannen själv, vad händer då? Ja, jag vet faktiskt inte. Men det är sådant som verkligen borde grundligt funderas igenom innan man går till beslut.

Därför har herr Åkerlind och jag tyckt att det i varje fall inte kan vara bråttom med att just nu springa till regeringen och be om förslag, för den händelse regeringen nu anser sig kunna lägga fram sådant förslag utan att avvakta utredningarna. Det kan inte heller vara nödvändigt att utskottet och riksdagen nu uttalar sig i sakfrågan. Därför har herr Åkerlind och jag reserverat oss för avslag på motionen 1291, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Herr Carlshamre tyckte att utskottet har handlat beskäftigt. Det omdömet blir inte sakligt bättre därför att det fälls av herr Carlshamre, utan det är lika osant för det.

Enligt min uppfattning har utskottet handlat logiskt. Menar vi allvar med talet om kommunal självstyrelse måste vi också ha förtroende för kommunerna och respektera deras rätt att själva välja den form de vill ha när det gäller organisationen för anställning av medarbetare.

Motionen av herr Strömberg i Vretstorp och fru Andersson i Kumla har tagit upp ett problem som de mött i sin egen omgivning: enligt den nu gällande – men enligt min uppfattning föråldrade – lagen får endast socialnämnd tillsätta tjänster som avser socialförvaltningen.

En del kommuner har sökt lösa personalproblemen genom tillskapandet av en central personaladministration med uppgift att bl. a. tillsätta befattningshavare vid olika organ inom kommunen. Utskottet finner för sin del att detta är rimligt. Vi tycker inte det finns anledning att i det fallet invänta socialutredningens förslag, allra helst som man, såsom ju herr Carlshamre pekade på, inom kommundepartementet utarbetat en promemoria för ett lösande av denna fråga i ungefär den riktning som motionärerna önskar. De remissvar som utskottet begärt och erhållit bestyrker i stort sett vad man i detta fall önskar.

Utskottet redovisar som sin syn att man förutsätter att den nämnd som skall ha tjänstemannen eller -kvinnan i sin tjänst skall delta i samråd med tillsättarna – detta anser vi vara självklart. Dessutom har utskottet uttalat att det får bli regeringens sak att avgöra om och när en ändring av lagen skall ske. Vill regeringen vänta till dess att socialutredningen blir färdig går det bra, och vill den ta upp frågan innan dess går det också bra. Utskottet har gjort en viljeyttring.

Vad skall vi på arenan att göra, undrar herr Carlshamre. Jo, just för att markera att vad utskottet här har uttalat är en viljeyttring: det är rimligt att någonting görs. Tidpunkten när det skall ske låter vi däremot regeringen avgöra. Vill regeringen som sagt vänta till dess att socialutredningen är klar, kan den självfallet göra det.

Talet om att endast en facknämnd skulle kunna värdera den kompetens

Onsdagen den
5 november 1975

*Tillsättning av
tjänster hos bl. a.
social central-
nämnd*

som krävs tycker jag är litet märkligt. Vad är det för speciella egenskaper som skulle finnas hos en social nämnd men som inte också kan finnas i en central personalnämnd?

Skrivelsen från Sveriges socialchefer är en partsinlaga och skall ses som en sådan. Talet från reservanterna om att de sociala nämnderna arbetar under sekretess och tystnadsplikt har ingenting med personalanställningen att göra. Det är först i egenskap av tjänsteman som den anställda skall arbeta inom sekretessens ramar; inte innan han anställs. En central personalnämnd har enligt vår uppfattning lika stora möjligheter att ta vederbörlig hänsyn till meriter och kvalifikationer som en speciell socialnämnd.

För utskottsmajoriteten har detta varit tämligen självklart, och därför har vi sagt ja till motionen. Jag yrkar bifall till den. Jag vill understryka att bland de remissinstanser vi hört har Kommunförbundet mycket klart uttalat sitt ja till förslaget – och Kommunförbundet kan man inte nonchalera i det här sammanhanget, eftersom det ju ändå är det förbundet som har med det kommunala arbetet att göra – och följaktligen har det förbundet velat se frågan löst på det sättet.

Bifall, herr talman, till utskottets förslag.

Herr STRÖMBERG i Vretstorp (s):

Herr talman! I motionen 1975:1291 föreslår vi motionärer att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag av sådan innebörd att kommunfullmäktige får föreskriva att personal hos socialnämnd, social centralnämnd och social distriktsnämnd får anställas av annan kommunal nämnd än socialnämnden och den sociala centralnämnden.

Anledningen till motionen är att kommunerna genom sin ökade servicefunktion också fått ett ökat antal tjänster inom olika förvaltningsområden. I kommuner som inte är av sådan storleksordning att det inom varje förvaltning finns en speciell avdelning för handläggande av personalärenden pågår en utveckling i riktning mot en central personaladministration för att kunna få en samordning av personalärendena. När det gäller ärenden rörande exempelvis utbildning eller arbetsanpassning och när det gäller anställningar kan det vara till fördel inte minst för personalen att de samordnas och löses gemensamt inom kommunens förvaltning. Men genom den lagstiftning som vi f. n. har, och som ger de sociala nämnderna rätt att själva besluta om anställning av personal, försvåras denna samverkan, trots att kommunen som enhet betraktas såsom *en* arbetsgivare oavsett under vilken förvaltning en person är anställd.

Det kan vara skäl att nämna att de sociala nämnderna är de enda nämnder som inom kommunerna har en sådan särställning. Tidigare hade också skolstyrelsen samma befogenheter, men efter förslag till lagändring i proposition 1972:14 beslöt riksdagen att kommunfullmäktige skulle ges rätt att besluta att annat organ än skolstyrelse får tillsätta sådan personal som inte tillsätts av annan skolmyndighet och att mot-

svarande skulle gälla i fråga om landsting och landstingskommuns gymnasieskola.

Socialutskottet har till sin behandling av motionen inhämtat yttranden från fem olika instanser, som på ett eller annat sätt kan tänkas vara berörda av den i motionen föreslagna ändringen. Det är Kommunalarbetsförbundet, Kommunaltjänstemannaförbundet, SACO/SR, Svenska kommunförbundet och socialstyrelsen, varav samtliga utom en, SACO/SR, ställer sig positiva till förslaget.

Socialutskottet tillstyrker också motionen och ger i sin skrivning till känna att starka skäl talar för att kommunerna bör ges möjligheter att själva besluta om ordningen även för tillsättande av tjänster inom de nämnder som handhar socialärenden. Om en lagändring kommer till stånd förutsätter utskottet emellertid att reglerna för tjänstetillsättningen utarbetas så att denna sker efter ett samråd med den berörda nämnden. Jag delar helt denna utskottsmajoritetens uppfattning.

Men det är inte ett helt enigt utskott som står bakom betänkandet. Till detta har fogats en moderat reservation. Där avstyrks vår motion med bl. a. den motivering som framfördes i remissyttrandet från SACO/SR, nämligen att kommunen kan ha en gemensam personaladministration utan att behöva centralisera tjänstetillsättningen och att endast facknämnden kan värdera den kompetens som krävs för tjänsten.

Det är viktigt att den kommunala personalpolitiken utformas så att den ger trygghet i anställningen och att anställningar sker efter samråd mellan olika organ. Oftast råder ett mycket gott samarbete mellan olika kommunala förvaltningar, men nuvarande lagstiftning innebär att finns inte viljan till samråd så behöver samråd inte ske. Man har alltså i princip i lagen ett stöd för att inte behöva samråda. Därför bör också ett centralt personalorgan ges möjligheter att efter samråd fatta beslut rörande anställningar.

Det anförs vidare i reservationen att de förslag till ändringar som framlagts i motionen skulle kunna innebära konflikt med sekretessbestämmelserna i exempelvis disciplinärenden. Jag vill framhålla att sekretessbestämmelserna regleras i annan lag. Disciplinärenden är dessutom reglerade i avtal och har inget samband med vilket kommunalt organ som fattar beslut rörande tjänstetillsättningar.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till socialutskottets hemställan.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Herr Strömberg i Vretstorp gör en jämförelse med skolstyrelserna och tillsättningen av personal i skolan och skolförvaltningen, men den jämförelsen håller väl ändå inte riktigt. Vi vet att det är en kategori anställda i skolan som tillsätts i särskild ordning, nämligen lärarna. Att man kan anställa städerskor, vaktmästare och annan personal i skolan genom en central personalnämnd är riktigt, men för lärarnas del har man en annan tillsättningsordning.

Onsdagen den
5 november 1975

*Tillsättning av
tjänster hos bl. a.
social central-
nämnd*

Det är självklart att samma avvägning skall gälla i fråga om socialnämnderna. Det spelar i och för sig ingen roll om hela kontorspersonalen och all hjälppersonal anställs genom en central personalnämnd, men just när det är fråga om den egentligt socialt arbetande personalen – socialchefer, socialinspektörer, socialassistenter, kuratorer – som har med människorna att göra hävdar jag fortfarande att det faktiskt finns egenskaper, eller kanske rättare kunskaper, hos den sociala centralnämnden som ingen annan har och som är värdefulla när det gäller att få rätt människa på rätt plats. Det är därför som jag vill att vi åtminstone skall lugna ner oss.

Det är riktigt att den här promemorian finns – jag nämnde den själv. Den är alltså inte ännu remissbehandlad. Utskottet har inte tagit del av den, och inte heller riksdagen. Vi uppmanas här att fatta ett beslut därför att vi vet att det finns en promemoria som, enligt vad ordföranden i socialutskottet säger alldeles riktigt, går i den riktning som utskottet har föreslagit. Men vi har ingenting av underlaget – hur man har resonerat sig fram till det ställningstagandet. Det är alltså därför som jag fortfarande tycker att vi kan vänta något.

Jag sade i mitt tidigare inlägg att jag faktiskt inte riktigt vet vilken kollision som uppstår mellan olika tillsättningsmyndigheter när det gäller t. ex. hanterandet av disciplinärenden i sekretessbelagda angelägenheter. Men jag uppfattar det så att i och med att man överför även själva tillsättningsrätten till en central personalnämnd så blir den nämnden i alla avseenden personalmyndighet. Den är så att säga arbetsgivarens företrädare gentemot den anställde över hela fältet, såvitt jag begriper.

Det är riktigt att det är reglerat i både lag och avtal hur disciplinmål skall handläggas. Men de skall ändå handläggas, och de skall handläggas av någon som företräder arbetsgivaren. Vad jag menar kan hända är att kretsen av dem som får del av materialet i ett sekretessbelagt ärende helt enkelt växer om det blir två nämnder i stället för en som skall handskas med ärendet. Det är en fråga som jag åtminstone vill ha grundligt genomlyst innan jag utan vidare accepterar att man på detta sätt skall överföra själva "chefandet" över personalen i socialförvaltningen till en central personalnämnd.

Det är också min erfarenhet – den lilla jag har – att det i verkligheten går ganska bra som det nu är. Många kommuner, kanske de flesta, har ju en central personalnämnd i dag, och man har just det där samrådet som det talas om. Jag har i varje fall aldrig hört – därmed inte sagt att det inte kan ha skett – att någon facknämnd skulle ha vägrat att samråda med den centrala personalnämnden i kommunen. Jag tvivlar på att det någonsin har skett.

För mig är det naturligare att tänka sig att vi har en nämnd och en förvaltning – en "personalchef" – som är specialist på personalfrågor och som står till förfogande som ett serviceorgan i samrådets form, medan det avgörande beslutet fattas av facknämnden. Skillnaden kanske inte är så stor, men i vissa fall kan den bli betydelsefull.

Den skrivelse från Sveriges socialchefer som jag nyss nämnde har utskottet inte tagit upp, men herr Åkerlind och jag har tagit oss friheten att i stort sett återge den i reservationen. Det framgår bl. a. av skrivelsen att om kommunerna får denna möjlighet att fritt centralisera personaltillsättningen så kommer det med all sannolikhet i de flesta fall att ske mot den sociala centralnämndens vilja. Man kommer inte att frivilligt lämna ifrån sig den rätten, utan det kommer att av det övergripande organet, kommunfullmäktige, beslutas – med all sannolikhet mot den sociala centralnämndens bestämda avstyrkande. Men den lagstiftning som utskottet här är ute för att främja kommer naturligtvis att möjliggöra att det går till på det sättet. Jag tvivlar på att vi får se några – det blir i varje fall inte många – sociala nämnder som frivilligt avhänder sig rätten att få det avgörande ordet när det gäller vilka personer som skall ha de i förhållande till allmänheten viktiga befattningarna i förvaltningen.

Herr STRÖMBERG i Vretstorp (s):

Herr talman! När man ändrat på de här bestämmelserna på skolans område har samarbetet fungerat mycket bra, och det finns väl ingenting i dag som säger att en skolstyrelse skulle vilja återta rätten att själv besluta i personalärenden. Jag förutsätter att det kommer att gå lika friktionsfritt och att man även beträffande de sociala nämnderna får det samarbete som man nu har på skolsidan.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Carlshamre begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Carlshamre begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 265
Nej – 44
Avstår – 5

§ 15 Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1975/76:3 med anledning av motion om riskerna med röntgenundersökning

Utskottets hemställan bifölles.

§ 16 Förbud mot epoximaterial

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:4 med anledning av motion om förbud mot epoximaterial.

I detta betänkande behandlades motionen 1975:1298 av herrar Ulander (s) och Olsson i Edane (s), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde att förbud utfärdades mot epoximaterial när annat ofarligt ersättningsmaterial fanns.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1298.

Reservation hade avgivits av herr Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975:1298 skulle ge regeringen till känna vad reservanten anför.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Epoximaterial har kommit att användas alltmer, främst på byggarbetsplatserna. Det förekommer i lim, färger och fogmaterial. Det är ett tämligen nytt material, och det blir som sagt allt vanligare. Det blir också allt vanligare att byggnadsarbetare, främst målare, drabbas av epoxiallergi. Det tar sig uttryck i att dagen efter användningen uppstår rodnader, eller kanske snarast sår, som liknar brännskador. De som har blivit drabbade under bara en timmes användning eller mindre, riskerar att det tar upp till ett halvår att bli botad från de uppkomna skadorna. Allergin kvarstår sedan hela livet, varför en ofrivillig kontakt med epoxi direkt utlöser allergi igen. Och även om den som en gång har blivit skadad skolar om sig, så kan han ju helt ofrivilligt komma i kontakt med epoximaterial. Epoxi anses från experthåll vara ett av de mest allergiframkallande ämnen som används i industrin.

Detta kan också utläsas i krav från arbetsplatserna och fackföreningarna. Så har exempelvis Byggettans representantskap uttalat sig för förbud mot epoximaterial. Förutom att man beskriver hur farligt det är och att det därför bör förbjudas hänvisar man till att ett förbud tvingar projektörer och konstruktörer att redan på planeringsstadiet undersöka alternativa, hälsovänligare produkter. Ett förbud har sålunda en förebyggande effekt så att säga vid källan av riskproblematiken.

Den grupp som drabbats hårdast är målarna, och där har man också från ett flertal fackliga organisationer uttalat sig för ett förbud. I ett uttalande från Målaretan tar man sålunda upp de preliminära anvisningar som yrkesinspektionen har utfärdat när det gäller användningen av epoxifärger. I de anvisningarna står det att man skall undvika att färgen kommer i kontakt med huden, men i uttalandet från nämnda fackförening framhåller man att det är omöjligt att undvika få färg på huden. Därför kräver man att epoxifärger – som innebär en stor hälsorisk för alla berörda – skall förbjudas.

Målareförbundet har vid kongress uttalat sig för ett förbud mot epoxifärger.

Man har också beskrivit hur det i verkligheten går till när någon bestämmer sig för sådana färger. Vederbörande bestämmer materialet utan någon föregående kontakt med dem som ansvarar för arbetsmiljön. De konsulter som har bestämt att det skall vara just epoximaterial slingrar sig och säger att riskerna är överdrivna, och dessutom är de inte tillfredsställande styrkta. Och teknikerna skyller ifrån sig och hänvisar till konsulten. Andra ansvariga beställare, om det nu är kommunala förtroendemän eller andra, slår också ifrån sig och säger att de kan inte göra något åt detta. Även yrkesinspektionen säger att man inte kan ingripa och att man inte finner sig ha någon laglig grund att ingripa mot epoxifärgerna.

Jag vill här citera vad man på ledarplats i Målareförbundets tidning säger om detta:

”Målarna på arbetsplatsen och facket är ense: krassa ekonomiska intressen går före arbetskraftens hälsa. Det är detta som vi, med fjolårets kongressbeslut i ryggen, måste slåss för att ändra på. Målareförbundet har nyligen, i yttrandet över en riksdagsmotion om förbud mot epoximaterial, understrukit att ett generellt förbud med det snaraste bör införas.”

Den motion som har varit föremål för utskottets behandling är i detta avseende begränsad. I den begärs bara ett förbud mot att använda epoximaterial när annat ofarligt ersättningsmaterial finns. Det har från många håll – bl. a. av Målareförbundet och i LO:s remissvar på motionen – sagts att det är uppenbart att man i mycket stor utsträckning använder epoximaterial och epoxifärger trots att det finns andra material. Det är i själva verket så att epoxifärgerna tränger ut de andra, beprövade materialen, därför att de nya kostnadsmässigt ter sig mer tilltalande för dem som beställer materialen.

Reservationen går något längre och förordar ett förbud mot epoximaterial med möjlighet att meddela dispens om synnerliga skäl föreligger. Villkoren skall vara för det första att ofarliga ersättningsmaterial saknas och för det andra att stränga arbetarskyddsföreskrifter tillämpas.

Man frågar sig vilken inställning myndigheterna har till farliga ämnen. Mig förefaller ordningen vara den här: Skadorna skall först uppstå. Därefter skall de bli statistik, som det tar flera år att få fram. Statistiken

skall visa på skadefall och allra helst dödsfall för att det skall bli någon reaktion. Därefter skall sambandet mellan den farliga produkten och skadan vetenskapligt bevisas, innan myndigheten vidtar någon åtgärd.

På en fråga i riksdagen i mars 1974 om regeringen var beredd att förbjuda epoximaterial svarade arbetsmarknadsminister Bengtsson att anvisningar var under utarbetande i arbetarskyddsstyrelsen. Det är alltså ett och ett halvt år sedan. Man frågar sig hur många som skadats under tiden och hur lång tid ytterligare det skall ta innan dessa anvisningar utfärdas.

Man kommer osökt att tänka på behandlingen av asbest. Där har det gått så långt att det inträffat ett stort antal dödsfall och en mängd skador som vi inte ens vet omfattningen av, utan att några åtgärder vidtagits. Även när det gällde asbest fanns bestämmelser om att andra material skulle användas om de var mindre hälsofarliga. Men inte heller de bestämmelserna efterlevdes. Tvärtom användes asbest i mycket stor och ökande utsträckning. Och denna rekommendation fanns ändå inskriven i de föreskrifter som arbetarskyddsstyrelsen då hade utfärdat och som gällde.

Det borde vara så att en produkts ofarlighet skall bevisas om misstanke om skadeverkningar föreligger, och inte som det är nu att man får fortsätta att använda materialet även om misstanke finns. Helst skall det uppstå en mängd skadefall och en opinion i pressen innan myndigheterna eventuellt vidtar några åtgärder, om man gör det ens då. Det räcker inte med att en massa människor bevisligen blir skadade och förstörda för livet. Krassa ekonomiska vinstmotiv går före arbetarnas hälsa.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Arbetarskyddet på arbetsplatserna har under senare år fått en välbehövlig uppmärksamhet. Inte minst det arbete som f. n. bedrivs på företagen av skyddsombuden gör naturligtvis arbetsplatserna säkrare för arbetstagarna. En tendens som trots stora satsningar på arbetarskydd inger farhågor är den ökade användningen av kemiska produkter, som vräks ut på arbetsplatserna. När dessa produkter kommer ut i praktisk användning är den första erfarenheten att de som arbetsmaterial är effektiva och ger ett gott arbetsresultat. Men inte sällan blir det, som i fallet med epoxi, så att materialets farlighet inte uppmärksammas förrän det har gett skador som för vissa arbetstagare varar livet ut.

Som jag ser det måste vi mer definitivt komma till rätta med dessa problem. Rätten att i effektivitetsjagande syfte ge ut produkter som skadar människor måste upphöra. Det kan inte vara vettigt att skaderisker skall upptäckas på arbetsplatserna. Dessa risker måste naturligtvis uppmärksammas och elimineras redan när teknikerna experimenterar fram nya produkter.

Epoxi t. ex., som vi diskuterar här i dag, har funnits i Sverige i många år och under många år använts på olika typer av arbetsplatser. Denna kemiska produkt är, det är bevisat, farlig för människor bl. a. genom sin allergiframkallande effekt. Men inte förrän nu kommer godtagbara skyddsföreskrifter för detta ämne. Den riktiga ordningen måste i framtiden bli att inget material får föras ut förrän tillverkaren kan bevisa att produkten är ofarlig för dem som skall arbeta med den. Om det krävs skyddsåtgärder skall dessa också naturligtvis vara utforskade innan en produkt får föras ut på arbetsplatserna. I anslutning härtill måste kravet bli att produktkontrollnämnden byggs ut så att samhället får en överkontroll av de produkter som släpps ut på marknaden.

När det gäller dagens ärende i anledning av motionen av herr Olsson i Edane och mig kan jag vara nöjd med utskottets skrivning, som i allt väsentligt har instämt i mina krav.

Den tyngsta anledningen till att jag ger uttryck för tillfredsställelse är egentligen arbetarskyddsstyrelsens förslag till anvisningar, som f. n. är ute på remiss. Förslaget tillfredsställer hyggligt stora krav på åtgärder för att göra arbetet säkrare. Användandet av epoxi föreslås också begränsas till områden där inget annat material kan användas.

I förslaget till anvisningar står det i 1 § att epoxiprodukt får användas endast om tillfredsställande resultat enligt fackmannamässig erfarenhet icke kan uppnås med annan mindre hälsofarlig produkt. I p. 4 sägs att vid planering av arbete, arbetsmetod etc. där hantering av epoxiprodukter väljs skall arbetsgivare samråda med arbetstagarparten om behovet av epoxiprodukt. När epoxiprodukter används finns detaljerade anvisningar i 19 punkter. Viktigt i sammanhanget är, som utskottet också har skrivit, att man följer upp anvisningarna. Men även om det skulle bli renodlat förbud måste man naturligtvis kolla upp att förbudet efterlevs.

Jag hoppas att den sittande arbetsmiljöutredningen tar radikala grepp när det gäller straffsanktioner vid brott mot arbetarskyddslagen och dess anvisningar. Utan sådana sanktioner måste fackföreningen ständigt jaga på.

Herr talman! Efter vad som har hänt sedan jag skrev min motion och efter utskottets skrivning kan jag med gott samvete avstå från att yrka bifall till motionen och i stället förklara mig nöjd med utskottets skrivning.

I detta anförande instämde herrar Augustsson (s) och Olsson i Edane (s).

Herr JOHANSSON i Blentarp (s):

Herr talman! I socialutskottets betänkande 1975/76:4 behandlas motionen angående förbud mot epoximaterial. I motionen 1298 av herr Ulander och herr Olsson i Edane hemställs att riksdagen hos regeringen begär att förbud utfärdas mot epoximaterial där annat ofarligt ersättningsmaterial finns. Motionen har varit föremål för en omfattande remissbehandling.

*Förbud mot
epoximaterial*

Arbetarskyddsstyrelsen utfärdade i oktober 1974 anvisningar om hygieniska gränsvärden för luftföroreningar. Anvisningarna innehåller gränsvärden för bl. a. ett antal lösningsmedel som kan ingå i epoxiprodukter. Enligt vad som inhämtats har – som också framförts här i debatten – inom arbetarskyddsstyrelsen nyligen utarbetats ett förslag till nya anvisningar om epoxiprodukter. Förslaget är i första hand inriktat på användning av epoxi på tillfälliga arbetsplatser men skall i tillämpliga delar även kunna gälla andra arbetsplatser. Förslaget är f. n. föremål för remissbehandling.

Redan 1971 utfärdade arbetarskyddsstyrelsen limningsanvisningar mot hälsorisker i vissa arbeten med epoxiprodukter. Dessa anvisningar har varit i tillämpning, men man kan ifrågasätta om uppföljningen och kontrollen enligt dessa anvisningar varit tillräckliga.

Att epoxiharts, hårdare och reaktiva lösningsmedel kan orsaka allergiska kontakteksem är känt. Helt uthärdade epoxiplaster som tillverkas med exakt rätta proportioner mellan harts och hårdare medför såvitt känt är inga hälsorisker. Däremot kan nytillverkad epoxiplast innehålla ohärdade rester, som frigörs vid slipning, filning, sågning och borrar. Därmed kan de förorsaka skador.

Allergin förvärras i regel efter en tids arbete. Hos dem som förvärvat allergin reagerar huden varje gång den kommer i kontakt med ämnet.

Utskottet har vid behandlingen av motionen och de remissyttranden som inkommit bedömt frågan om åtgärder mot användandet av epoxi som ytterst viktig och förutsätter att tillräckligt skärpta anvisningar snarast utkommer.

I likhet med motionären och flera remissinstanser anser utskottet att starka skäl talar för att åtgärder snarast vidtages i syfte att starkt begränsa användandet av epoxiprodukter och att införa betryggande skyddsföreskrifter för de fall produkterna inte kan undvaras. Enligt utskottets mening är sådana åtgärder väl ägnade att direkt motverka hälsoriskerna vid hanteringen. Det är också nödvändigt att genom forskning stimulera framtagandet av ofarliga ersättningsmaterial.

Som framgår av arbetarskyddsstyrelsens remissyttrande syftar anvisningsarbetet till att användning av epoxiprodukter skall begränsas till områden där lämpligt ersättningsmaterial saknas. Nödvändigt är också att vid bedömning av användningsområde, där lämplig ersättning saknas, arbetstagarens synpunkter kommer in i bedömningen.

Enligt vad utskottet inhämtat har inom arbetarskyddsstyrelsen det utarbetade förslaget till anvisningar om epoxi stor överensstämmelse med de synpunkter som framförts av olika remissinstanser. Motionärernas önskemål synes därmed i allt väsentligt vara tillgodosett. Det har här också understrukits av herr Ulander.

Utskottet vill i detta sammanhang understryka vikten av att det pågående anvisningsarbetet fullföljs så snabbt som möjligt. Angeläget är vidare enligt utskottets mening att tillsynsorganen noga övervakar efterlevnaden av anvisningarna, så att erforderliga åtgärder snabbt kan sättas

*Förbud mot
epoximaterial*

in i de fall anvisningarna ej följs eller om anvisningarna behöver skärpas. Man bör också på sikt överväga skärpta föreskrifter inom ramen för lagstiftningen om hälso- och miljöfarliga varor. Jag delar herr Ulanders synpunkter i det avseendet.

Till utskottsbetänkandet har fogats en reservation av herr Hagberg i Borlänge. Reservationen överensstämmer i stort med vad som framförts i utskottsbetänkandet liksom med de synpunkter som herr Olsson i Stockholm här framfört. Herr Olsson uppehöll sig i stort vid de olika uttalanden som gjorts av olika organisationer, men något nytt i sak framkom inte. Skillnaden mellan reservationen och utskottsbetänkandet är att reservanten och herr Olsson i Stockholm tror mera på en förbudslagstiftning med otaliga dispenser än vad utskottet gör. Utskottet förordar anvisningar och en skärpning av föreskrifterna inom ramen för lagstiftningen om hälso- och miljöfarliga varor, vilket är en mera smidig och anpassningsbar väg för att snabbt komma till rätta med frågan och åstadkomma de skyddsåtgärder som är erforderliga.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Till utskottets talesman, herr Johnsson i Blentarp, vill jag säga att jag och vpk tror på förbudsbestämmelser när det gäller material som skadar arbetarna. Vi skall vara på det klara med att det är fråga om ett material som allvarligt skadar arbetarna för bestående tid.

Jag kan inte undgå att dra en parallell med asbestprodukterna. Även vid de tillfällen då vi behandlade motioner om förbud mot asbest var herr Johnsson fullkomligt nöjd med myndigheternas handläggning. Allt var tillfredsställande. Alla åtgärder hade vidtagits vid rätt tidpunkt och var till fyllest. De bestämmelser som skulle komma var så bra och skulle eliminera alla risker.

Men verkligheten är annorlunda. Det har hänt så stora tragedier att det finns skäl att tänka om när det gäller farliga produkter. Det gäller ändå bara de fall som man kommit på genom att gå igenom ett statistiskt material. Troligen är asbestskadornas omfattning mycket större. Genom denna parallell vill jag påvisa att utskottet har den inställning som jag beskrev i mitt föregående anförande. Först skall skadorna uppstå. Sedan skall statistikmaterial samlas in och vetenskapliga bevis läggas fram, innan förbudsbestämmelser införs.

Under den tid som arbetarskyddsstyrelsen har sysslat med dessa bestämmelser har det skett en oerhörd ansvällning av epoxiprodukter på marknaden. Varenda mening som arbetarskyddsstyrelsen har författat i dessa bestämmelser har kanske inneburit att tio människor har skadats mer eller mindre allvarligt. Jag vänder mig mot denna ordning. Vi i vpk förordar en annan ordning, där materialet skall bevisas vara ofarligt innan det får användas.

Jag beklagar att herr Ulander inte ville yrka bifall till sin egen motion.

Han har fått ett väldigt fint stöd i sin egen fackförening och dess representantskap, som anser att motionsförslaget är realistiskt och snarast borde genomföras. Man säger också: "Endast genom förbud som föreslås i motionen kan utvecklingen styras på projekterings- och konstruktionsnivån." Den organisationen har insett vad som behövs för att skyddet för arbetarna skall vara verkningsfullt.

Herr Johnsson påstod att det inte fanns någonting nytt i mitt anförande och att jag bara citerade vad fackliga organisationer har skrivit och sagt. Om herr Johnsson har läst det materialet och inte drar andra slutsatser, är det beklagligt. Jag hoppas att en ändring kommer till stånd. Jag trodde ganska naivt att detta med asbest skulle medföra att en del politiker vaknade upp, men så har tydligen inte skett.

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Herr Olsson i Stockholm beklagade att jag inte yrkade bifall till min motion. Jag måste säga att det är otacksamt att stå här och tala för döva öron, för jag tycker nog att jag i min motivering till att jag inte yrkade bifall till motionen var så utförlig och klar att även Sune Olsson borde ha förstått varför. Men jag skall dra de viktigaste skälen.

I de anvisningar som nu kommer och som är på slutändan i en remiss till bland andra fackförbunden har man stannat för en annan lösning än den jag föreslagit i motionen, men den får samma resultat som ett förbud. Det kanske inte hade varit så dumt om Sune Olsson gått till riksdagens upplysningstjänst och bett att få fram förslaget till anvisningar innan han skrev sitt anförande, för då hade han förmodligen hamnat på samma ståndpunkt som jag gjort när det gäller den här biten.

Sune Olsson säger att vpk har den uppfattningen att man först måste bevisa att ett medel är oskadligt innan man får föra ut det i produktionen. Jag uttryckte samma sak i mitt inlägg här, men det gick naturligtvis inte heller in. Det är inte någonting speciellt kommunistiskt att ha den uppfattning Sune Olsson talar om.

Herr JOHNSSON i Blentarp (s):

Herr talman! Ja, herr Olsson i Stockholm, ni är tydligen naiv. När jag hör det resonemang som ni gjorde i ert senaste inlägg måste jag göra det konstaterandet. Vpk tror mer på förbud, säger ni. Det kan man göra, men om vi tittar på hur förbudslagstiftningen fungerar på de områden där vi har en sådan, finner vi att det förekommer otaliga dispenser. I er reservation signalerar ni också att det skall ges dispenser. Utskottet har funnit att anvisningar är ett mera smidigt sätt att snabbt komma till rätta med problemen. En lagstiftning, som ni har yrkat på, måste behandlas av riksdagen och godkännas den vägen. Hade ni, precis som herr Ulander sade, studerat de anvisningar som nu är ute på remiss, så skulle ni ha funnit att önskemålen tillgodoses där.

Herr Olsson pekade på asbesttragedin. Jag delar hans uppfattning att

det är en tragedi, men skadorna har uppkommit långt innan vi diskuterade dem här. Anvisningarna på det området, vilka trädde i kraft den 1 oktober i år och som herr Olsson tydligen inte heller har reda på, innebär betydande skärpningar. Och när det gäller epoxi pekade jag på i mitt inledningsanförande att det har kommit ut limningsanvisningar som behandlar epoxin och de lösningsmedel som finns till epoxin, men de har tydligen inte efterlevts på rätt sätt. Det spelar ingen roll om vi har lagstiftning eller anvisningar, när de inte följs. Tillsynsmyndigheten måste här skärpa sig på hela fältet.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talmän! De nuvarande asbestanvisningarna tror jag att jag kan lika bra som herr Johnsson i Blentarp. Men frågan är ju: Hur många skador har uppstått under tiden från riksdagsbehandlingen och till dess bestämmelserna trädde i kraft alldeles nyligen?

Herr Johnsson säger att de skador som man har konstaterat har uppstått mycket tidigare, och han menar för 15 å 20 år sedan. Det stämmer i stort sett, men det kan ju inte förnekas att riksdagsmajoriteten och däribland herr Johnsson i Blentarp bär ansvar för de skador som uppstått från 1972 fram till hösten 1975, då bestämmelserna trädde i kraft. De skadorna kan bara utläsas om ytterligare 15–20 år. Det är beklagansvärt att man inte är villig att slå till en broms – låt oss säga en nödbroms – när man kommer underfund med att material är farliga. Det verkar som om den behandlingen av en farlig produkt inte var en tillfällig lapsus. Den kommer att fortsätta. Det är jag i och för sig övertygad om. Åtskilliga katastrofer kommer att inträffa därför att man negligerar uttalanden på arbetsplatserna och från fackliga organisationer.

Herr Ulander säger att han talar för döva öron. Jag frågar mig varför herr Ulander skrev denna motion. Redan på det stadiet kunde han ha inhämtat upplysningar om vad bestämmelserna skulle innebära. Antingen från riksdagens upplysningstjänst eller direkt hos arbetarskyddsstyrelsen kunde herr Ulander ha fått detta klart för sig. Det är inte så, herr Ulander, att det beträffande epoximaterial har inträffat något alldeles speciellt nytt med de anvisningar som är under utarbetande. Det har de varit länge. Det sade jag redan i mitt inlägg. Jag hoppades att herr Ulander skulle höra det.

Redan då motionen skrevs kunde man alltså få veta vad anvisningarna skulle innebära.

Man måste väl ändå tolka en motion på det sättet att motionären har tagit reda på de sakskalet som finns och utifrån detta formulerat ett krav. Jag var övertygad om att det var så det hade gått till med herr Ulanders motion. Jag tror i varje fall att Byggettans representantskap trodde att det förhöll sig så. Annars kunde herr Ulander ha sagt till dem: "Det kommer nya fina bestämmelser, så det finns ingen anledning att stödja min motion." I så fall skulle han naturligtvis över huvud taget inte ha skrivit motionen.

Onsdagen den
5 november 1975

*Förbud mot
epoximaterial*

Herr ULANDER (s):

Herr talman! Man skulle kunna stå hela eftermiddagen och diskutera med herr Olsson i Stockholm. Låt mig bara ta upp det sista som herr Olsson säger om anledningen till att jag skrev min motion. Det var helt enkelt därför att jag har intresse för frågor som sammanhänger med skydd för människorna på arbetsplatserna. Att man i januari månad skulle kunna sja om vad det skulle komma för förslag till anvisningar i september samma år är otänkbart. Det fanns nämligen inget förslag, utan man talade om att det skulle komma förslag till anvisningar.

Nu har sådant förslag kommit. Jag ställde som krav i min motion att "förbud utfärdas mot epoximaterial när annat ofarligt ersättningsmaterial finns". Jag har i förslaget till anvisningar från arbetarskyddsstyrelsen fått detta krav intäckt. Dessutom innebär anvisningarna andra fördelar, t. ex. det som jag berörde förut, nämligen att arbetsgivaren tvingas samråda med arbetstägaren innan man börjar använda de här materialen.

Jag vidhåller fortfarande att det hade varit till fördel för debatten om herr Olsson i Stockholm hade gjort sig omaket att plocka fram de här uppgifterna själv.

Herr JOHNSON i Blentarp (s):

Herr talman! Jag skall inte fortsätta denna debatt längre. Jag vill bara göra ett par korta kommentarer. Herr Olsson i Stockholm menar tydligen att vi måste vara beredda på katastrofer, med den inriktning som utskottets behandling av dessa frågor har.

Är det absolut omöjligt, herr Olsson, att någon kan komma till skada när man beviljar dispens? Herr Olssons partikamrater i utskottet förordar möjlighet att meddela dispens i vissa fall. Då är tydligen produkten fullständigt ofarlig. Så är ju inte alls fallet. Produkten är precis lika farlig under alla omständigheter. Det gäller för tillsynsmyndigheten att hela tiden följa upp denna fråga. Vårt förtroende för tillsynsmyndigheten är större än vår tilltro till en förbudslagstiftning med dispens.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 4 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 300
Nej - 17
Avstår - 3

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa frågor
rörande psykiskt
utvecklingsstörda*

§ 17 Vissa frågor rörande psykiskt utvecklingsstörda

Föredros socialutskottets betänkande 1975/76:5 med anledning av motioner om vissa frågor rörande psykiskt utvecklingsstörda.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:346 av fru Hjalmarsson (s) och herr Karlsson i Malung (s), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde en utredning om

1. tillämpningen av omsorgslagens intentioner i vad gällde normalisering och integrering av vissa utvecklingsstörda,
2. upphävande av landstingskommuners rätt att uppbära folkpensioner och barnbidrag,

3. överförande av huvudmannaskapet för särskolorna till primärkommunerna, samt

1975:1254 av herr Helén m. fl. (fp), vari, såvitt här var i fråga, hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde en översyn av omsorgslagen i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle avslå motionen 1975:346 och motionen 1975:1254, såvitt här var i fråga.

Reservation hade avgivits av herrar Romanus (fp) och Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975:346 och motionen 1975:1254, såvitt här var i fråga, gav regeringen till känna vad reservationerna anförts om en översyn av lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det råder ingen oenighet om att landstingen har gjort stora insatser sedan omsorgslagen kom för att ge de utvecklingsstörda bättre levnadsförhållanden. Men jag tror inte heller att det är många som vill bestrida att det finns väldigt mycket ytterligare som behöver göras. Många utvecklingsstörda lever under förhållanden som inga andra i vårt samhälle behöver acceptera.

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa frågor
rörande psykiskt
utvecklingsstörda*

I ett remissyttrande som socialutskottet fick från Föreningen för utvecklingsstörda barn förra året, när vi skickat några motioner för yttrande, påpekar föreningen att det är många utvecklingsstörda barn och ungdomar som inte får så mycket träning som de skulle kunna tillgodogöra sig. Man pekar framför allt på att utvecklingsstörda, som också har kroppsliga handikapp, faktiskt får sämre service för sina kroppsliga handikapp än vad normalbegåvade personer får med samma kroppsliga handikapp. En del av dem som är på vårdinstitutioner får lägga sig tidigt på eftermiddagen. De kommer sällan utomhus lördagar och söndagar, och väldigt många är utan sysselsättning, helt enkelt därför att det finns för litet av kvalificerad personal.

Familjer som själva tar hand om sina utvecklingsstörda barn har ofta en mycket pressad situation. Vi vet alla att om familjen själv kan ta hand om ett utvecklingsstört barn, är denna lösning oftast att föredra framför institutionsvård. Men då måste den familjen verkligen få ett stöd. Ett barn som kanske både är svårt handikappat fysiskt och dessutom utvecklingsstört medför oerhörda påfrestningar, naturligtvis framför allt för föräldrarna. Därför måste de få ett stöd av en helt annan omfattning än vad som är fallet många gånger i dag.

Även vuxna utvecklingsstörda får för litet fysisk träning och för små möjligheter till vuxenundervisning. Folkpartiet framför i den partimotion om de utvecklingsstörda som vi väckte i våras två förslag. Vi föreslår för det första att man skall höja anslaget för vuxenundervisning för utvecklingsstörda till det belopp som skolöverstyrelsen hade föreslagit. Vi röstade i våras om detta anslag i anslutning till budgetbehandlingen. För det andra föreslår vi att riksdagen skall begära en översyn av omsorgslagens tillämpning och en kartläggning av dagens situation och av landstingens planer på området.

Vi är i utskottet och var redan förra året ense om att en översyn av omsorgslagen måste komma till stånd. Det är åtta år sedan lagen antogs, och utskottets ordförande sade vid förra årets debatt att en sådan översyn borde göras inom ett par år. Jag vill instämma i det uttalandet, dock med den skärpningen att översynen bör göras redan nu. Det är visserligen ett år sedan det gjordes, och vi närmar oss följaktligen den punkt där vi är helt överens, men det finns ingen anledning att vänta med denna översyn. Vi kan redan se att lagen behöver omarbetas.

En ny syn på de utvecklingsstörda sprider sig alltmer. Att man så långt som möjligt skall integrera de utvecklingsstörda med andra människor i samhällslivet och försöka komma bort från institutioner var i och för sig ingen okänd tanke 1967 när lagen antogs, men den har nu slagit igenom mycket mer i det allmänna medvetandet. Lagen och bidragsbestämmelserna är dock inte anpassade till den synen. Man kan t. ex. få stöd till vårdhem men inte på samma sätt till ett integrerat boende.

En annan viktig punkt, där vi redan nu kan säga att en omedelbar översyn behövs, är de oklara förhållandena när det gäller primärkom-

munernas ansvar. Landstingets ansvar är angivet, men de utvecklingsstörda själva, barnfamiljerna och landstingen upplever det i åtskilliga fall så att primärkommunerna tar ett mindre ansvar för utvecklingsstörda barn och ungdomar än för de andra, och det var inte meningen med omsorgslagens bestämmelser. Man känner t. ex. inte ansvar för att ordna fritidsaktiviteter och liknande verksamheter för utvecklingsstörda, och det gör att dessa kommer i kläm.

Vid en sådan översyn – som bör komma snabbt – bör man också ta upp de problem när det gäller de utvecklingsstördas ekonomiska självständighet och annat som behandlas i motionen 1975:346. Självfallet bör man när man gör en sådan översyn engagera dem som är verksamma här, alltså inte bara landsting, läkarvetenskap och andra personalkategorier, utan också Föreningen för utvecklingsstörda barn, som har gjort en pionjärinsats på detta område. Vi anser att översynen kunde börja med en kartläggning av situationen och en samlad redovisning av de planer som landstingen nu har gjort upp samt den utomordentligt värdefulla inspektionsverksamhet som socialstyrelsen utövar. En samlad redovisning av detta skulle kunna komma rätt snabbt såsom en första etapp i ett utredningsarbete. På det sättet skulle man få underlag för en diskussion samtidigt som en utredning arbetar vidare. Det är en metodik som vi i folkpartiet många gånger har förordat som önskvärd när det gäller reformarbetet i samhället.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Fru HJALMARSSON (s):

Herr talman! Ove Karlsson och jag har i motionen 346 begärt en översyn av omsorgslagstiftningen bl. a. då det gäller utvecklingsstörda boende på inackorderingshem.

Dagens lagstiftning utgör ett hinder framför allt då det gäller att träna den utvecklingsstörde till ekonomisk självständighet. Utskottet säger i sitt betänkande att en översyn av omsorgslagen torde bli aktuell inom en inte alltför avlägsen framtid. Utskottet säger vidare att den då kommande översynen även bör ta upp frågan om den utvecklingsstördes ekonomiska självständighet lika väl som andra frågor av betydelse för handikappgruppens normalisering och integrering. Vidare påpekas att frågan om rätt för huvudman att uppbära pension för dem som är intagna på institutioner har behandlats vid den kartläggning som föregått tillsättandet av den utredning som skall se över samordningsfrågorna i det socialpolitiska bidragssystemet.

Detta skulle alltså vara ett svar på vår motion, som därmed föreslås bli avslagen.

Vi vill framhålla att vi är helt på det klara med att tiden kanske inte är helt mogen för en genomgripande översyn av hela omsorgslagen, men då det gäller inackorderingshemmen har man i dag erhållit så stor erfarenhet att man snarast bör göra denna begränsade översyn. Lagstiftningen utgör ett så stort hinder för den utvecklingsstördes möjligheter

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa frågor
rörande psykiskt
utvecklingsstörda*

till ekonomisk självständighet och därmed ökad jämställdhet med andra människor i samhället att för varje år som lagen bibehålls i sin nuvarande utformning många utvecklingsstörda hindras från det som vi anser vara väsentligt i livet: social och ekonomisk självständighet.

Vi har inte i det här sammanhanget tagit upp frågan om huvudmans rätt att uppbära pension för den som är intagen på institution. Vi har nämligen haft den uppfattningen att inackorderingshemmen ej enligt lagen skulle fungera som institution. Men utskottet gör tydligen den tolkningen av lagen att de är en institutionsform.

Jag skulle för kammarens ledamöter vilja ge en beskrivning av hur lagen på detta område fungerar i praktiskt arbete. De flesta som i dag flyttar till inackorderingshem kommer från institutioner, men allt fler kommer från föräldrahem eller annat enskilt hem. Utvecklingsstörda som flyttar till inackorderingshem har erhållit och tillägnat sig oerhört varierande grad av social träning. Därför är också inackorderingshemmen uppbyggda för att fortsätta den sociala träning som syftar till att så många som möjligt skall kunna klara sitt sociala liv i ett eget boende. Här har man ofta utarbetat ett mycket fint träningsprogram, och man har också erhållit mycket goda resultat.

Då det gäller den ekonomiska träningen har däremot ingen av de utvecklingsstörda som kommer från en institution kunnat erhålla någon sådan, eftersom huvudmannen har hand om pensionen. De utvecklingsstörda som kommer från föräldrahem eller annat enskilt hem har mycket bristfällig träning. Många av dem känner inte ens till att de har pension.

Omsorgslagen är oerhört detaljreglerad. Detta är naturligtvis en bidragande orsak till att omsorgsverksamheten nått en så positiv utveckling under de få år lagen varit i kraft. Då det gäller inackorderingshem för vuxna finns det i lagen normer angivna för hemmens utformning, ytinnehåll, placering i samhället, antal boende, personalkategorier som skall vara verksamma där och vad som skall ingå i den utvecklingsstördes omvårdnad. Den utvecklingsstörde har enligt lagen avgiftsfria resor till och från dagcenterverksamhet liksom avgiftsfri sjukvård, tandvård, talbehandling och sjukgymnastik samt skälig beklädnadsutrustning. Efter som lagen ej är detaljreglerad beträffande omvårdnad på inackorderingshem och skälig beklädnadsutrustning har socialstyrelsen utformat direktiv för dessa två områden. I omvårdnade ingår gratis glasögon, fotvård och artiklar för personlig hygien. Beklädnadsutrustningen omfattar kläder för alla årstider, och de skall vara moderna och väl utprovade. Den utvecklingsstörde som bor på inackorderingshem har ju dessutom mat och hyra betalda.

I praktiken fungerar det hela så, att maten och andra hushållsartiklar inhandlas av personalen på räkning. Kläderna och de personliga hygienartiklarna inhandlas även de tillsammans med personalen och på räkning. Det enda den utvecklingsstörde behöver tänka på är att hans pensionsandel plus eventuell habiliteringsersättning, som varierar mellan 300 och 500 kr. per månad, skall räcka till kosmetika, tidningar, bio och

andra fritidsintressen liksom om han vill köpa några prydnadsföremål till sitt rum. Själva inventarierna i rummet tillhör huvudmannen och har ofta inhandlats utan samråd med den utvecklingsstörde. Även detta är oerhört negativt i en integrerings- och normaliseringsfas.

Kan någon av kammarens ledamöter tro att en människa som så väl omhändertagits av samhället i ekonomiskt hänseende har en möjlighet att klara sig i ett eget boende? Jag har personlig erfarenhet av att detta är oerhört svårt och att det uppstår många och långvariga ekonomiska och därmed ibland också sociala problem. Jag har vid flera tillfällen varit med om att utvecklingsstörda fått flytta tillbaka till inackorderingshem, därför att den psykiska påfrestningen blev alltför stor då de i det egna boendet skulle ta ansvar för och planera sin ekonomi.

Det är väl inte meningen att en människa på grund av dålig ekonomisk träning skall behöva utsättas för så drastiska metoder som tillbakaflyttande till ett inackorderingshem, om man i övrigt fungerar i samhället både arbetsmässigt och socialt. Det är väl heller inte meningen att man skall behöva gå till socialvården varje månad och begära tillskott till sin ekonomi för att man inte fått lära sig att mat, hyra och kläder skall inrymmas i budgeten.

Det system som Kopparbergs län på försök provat, och som innebär att den utvecklingsstörde har samma rättigheter till bostadsbidrag som andra i samhället och tillsammans med personalen på inackorderingshemmet lär sig lägga upp sin budget och i denna ta med alla de utgifter som finns för oss andra, har fungerat mycket bra. Kopparbergs län har för avsikt att överföra detta system till alla sina inackorderingshem. En sådan verksamhet ligger dock f. n. utanför de befogenheter lagen ger och måste i fortsättningen bedrivas försöksvis.

Personalen upplever den här försöksverksamheten som arbetsam men oerhört stimulerande. De anser att denna träning är verkligen meningsfull, och de ser även goda resultat. Det har också visat sig att ett mycket större antal utvecklingsstörda än man från början trodde har förmåga till ett självständigt liv och till ett eget boende. Då bör man ge dem en allsidig träning, och man skall vara klar över att en bristfällig ekonomisk träning får sociala konsekvenser av rätt stora mått. Även de utvecklingsstörda som kanske i hela sitt liv måste bo kvar på inackorderingshemmet bör väl ha kännedom om vad mat, hushållsartiklar, kläder och personliga hygienartiklar kostar och få lära sig att dessa utgifter bör rymmas inom deras ekonomiska möjligheter.

Man bör därför snarast göra en översyn av lagen i fråga om utvecklingsstörda boende på inackorderingshem och upphäva rätten för huvudman att uppbära pensionen för denna boendekategori.

Vi har i vår motion även tagit upp landstingskommunens rätt att uppbära barnbidrag för barn inskrivna vid internatsärskolorna samt därmed sammanhängande skyldighet att ge barnen skälig beklädnadsutrustning. Vi anser att samhället har utvecklats mot en större självbestämmanderätt för individen, men omsorgsstadgans 106 § fråntar föräldrarna rätten att

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa frågor
rörande psykiskt
utvecklingsstörda*

själva ombesörja inköp av sina barns kläder, och det uppfattas i många fall som en omyndigförklaring av dem.

Samhället har andra former av skolinternat, men vid ingen av dessa finns det någon rättighet för huvudman att uppbära barnbidrag eller skyldighet att utrusta barnen med kläder. Man särskiljer alltså en grupp barn, där man tydligen anser att föräldrarna ej är kapabla att ombesörja deras klädinköp. Vi anser för vår del att rätt för landstingskommun att uppbära barnbidrag bör begränsas till att endast gälla i de fall då föräldrarna själva önskar erhålla hjälp med barnens klädnadsutrustning.

En begränsad översyn av de här två rättigheterna för landstingskommun, att uppbära dels pension, dels barnbidrag, behöver utredningsmässigt ej bli omfattande eller tidskrävande, och på de flesta lagstiftningsområden förekommer ju partiell översyn och partiell reformlagstiftning.

En annan fråga som vi tagit upp i motionen är huvudmannaskapet för särskolorna, men då det i remissvaren framkommer en hel del oklarheter på såväl särskolesidan som grundskolesidan, är det möjligt att man ytterligare någon tid måste föra en principdiskussion och finna lösningar som är acceptabla för såväl grundskola som särskola inför ett gemensamt huvudmannaskap. Vi kommer därför inte att yrka bifall till denna del av vår motion.

Vi kan inte heller ansluta oss till reservationen av herrar Romanus och Hagberg i Borlänge, då det i den yrkas på en total översyn av omsorgslagen. Vi anser att det finns områden inom omsorgsverksamheten där man ännu ej vunnit tillräcklig erfarenhet för den utvärdering som bör ligga till grund för en utredning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till första och andra attsatserna i vår motion nr 346.

I detta anförande instämde herr Karlsson i Malung (s).

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag vill gärna ansluta mig till de grundsynpunkter som herr Romanus redovisade i inledningen av sitt anförande där han tog upp frågan om de utvecklingsstörda, deras situation och problem i samhället. Jag vill understryka att sedan vi fick omsorgslagen har landstingen i vårt land gjort ett utomordentligt gott arbete när det gällt att ge denna minoritet bättre levnadsvillkor. På ganska kort tid – det rör sig om sju år – har stora förbättringar skett i levnadsförhållandena för dessa människor. Men det var också nödvändigt att så skedde eftersom de tidigare var otroligt eftersatta.

Nu har man genom landstingens stora satsning på detta område fått helt andra möjligheter. De detaljer som fru Hjalmarsson tog upp beträffande barnbidragen, dvs. att föräldrarna skulle få uppbära dem i stället för landstingen, menar jag är detaljer i det hela som man kan diskutera lösningen av. Vad som måste slås fast är att de svenska landstingen verkligen har gjort en utomordentligt fin insats på detta fält – det måste

ligga i botten på varje konstaterande i sammanhanget.

Det innebär naturligtvis inte att man inte kan behöva reformera ytterligare på detta fält. Uppbyggnadstiden är emellertid ännu inte slut, och därför vill inte utskottet att det nu görs någon ändring i den gällande ordningen.

I den av fru Hjalmarsson och herr Karlsson i Malung väckta motionen vill man ha en översyn av omsorgslagen, och folkpartiets gruppmotion är ute i samma ärende. Redan förra året fastslog utskottet i ett betänkande att en översyn av omsorgslagen kan bli aktuell inom en inte alltför avlägsen framtid. Herr Romanus nämnde att jag hade sagt att det kunde röra sig om ett par år. Jag tror att den tidpunkten kan vara ett lämpligt rättesnöre, men det innebär inte att 1976 bör fastslås som ett startår för en ny utredning. Att en utredning måste komma till stånd, därom är utskottet enigt med både motionärer och reservanter. Vi vill emellertid att uppbyggnadsskedet skall vara mera klart än vad det f. n. är, innan vi kan rekommendera en översyn av lagen.

Självfallet skall man sträva efter att integrera gruppen utvecklingsstörda i samhället. Så har också skett och så sker i ökad utsträckning. Den nuvarande lagen har i stort sett inte varit något hinder för detta, men den har samtidigt gett en trygghet åt de utvecklingsstörda. Den saken skall man ha klar för sig.

De synpunkter som jag här redovisat ligger alltså i botten för utskottets yrkande om avslag på motionerna.

Om jag sedan skulle ge mig in på några få detaljer, så vill jag konstatera att det som i motionen av fru Hjalmarsson och herr Karlsson i Malung begärs när det gäller de utvecklingsstördas ekonomiska självständighet är en fråga som kommer att uppmärksammas av den kommitté som tillsatts för att se över samordningsfrågorna inom det socialpolitiska bidragssystemet. Den frågan är alltså redan föremål för uppmärksamhet.

Jag vill gärna vitsorda att fru Hjalmarssons inlägg gav uttryck för både erfarenhet och kunnighet. Med anledning av vad herr Romanus sade om de insatser som FUB gjort vill jag också framhålla att det är givetvis genom personligt engagemang på olika håll i landet som man verkligen har kunnat åstadkomma resultat som inneburit förbättringar för denna tidigare så eftersatta grupp. Jag tycker att alla som har möjlighet skall engagera sig i det här arbetet. Men det betyder naturligtvis inte att man kan gå med på reformkrav av olika slag. Det finns ändå en bakgrund som säger oss att först skall vi veta exakt hur det nuvarande läget är – sedan kan vi ge oss in på att reformera den gällande lagstiftningen.

Frågan om att överföra huvudmannaskapet för särskolorna till primärkommunerna är också uppmärksammas i ett utredningsbetänkande. Betänkandet gäller ansvarsfördelningen mellan staten och kommunerna i fråga om grund- och gymnasieskolorna, och där redovisas en principdiskussion om huvudmannaskapet för den del av den obligatoriska skolan som kommunerna nu inte är huvudmän för.

Reservationen av herrar Romanus och Hagberg i Borlänge ger mig

inte anledning till några längre kommentarer. Utskottet har, som jag sagt, lämnat en klar redovisning av läget. Just nu finns det enligt utskottets mening inte anledning att genomföra några nya utredningar. Låt oss vänta ytterligare en kort tid innan så sker. Under den tiden kan vi räkna med att omsorgen byggs ut ytterligare, och när detta är mera klart än i dag skall vi pröva erfarenheterna. Därefter kan det vara dags att företa den utredning som reservanterna nu vill ha men som utskottsmajoriteten inte anser att tiden är mogen för.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Skillnaden i ståndpunkt är ju inte så stor att det finns anledning till någon mera våldsamt debatt. Men jag har litet svårt att följa Göran Karlsson när han säger att först skall vi veta exakt hur det nuvarande läget är – sedan kan vi börja fundera över vad man skall göra åt det. Det är just en sådan metodik som vi föreslagit, nämligen att man skulle börja utredningsarbetet genom en samlad kartläggning i vilken utsträckning omsorgslagens målsättningar har uppnåtts och en samlad redovisning av socialstyrelsens inspektionsverksamhet och de planer som landstingen nu har gjort upp. Genom att en sådan redovisning publicerades skulle det bli tillfälle till en offentlig debatt omkring den samtidigt som utredningen fortsatte sitt arbete med att fundera på hur omsorgslagen bättre skulle bringas i överensstämmelse med den nya synen på de utvecklingsstörda integration i samhället.

Vi är väl ändå ense om att en hel del inte är tillfredsställande på detta område, inte bara detta att man i brist på resurser inte har lyckats förverkliga sina strävanden utan också t. ex. att det inte är klargjort vad primärkommunerna har för ansvar för de utvecklingsstörda eller att bidragssystemet inte får motverka den integration som alla önskar åstadkomma.

Till fru Hjalmarsson vill jag bara säga att det är synd att hon inte anser sig kunna stödja reservationens förslag om en översyn av omsorgslagen. Hon menar att beträffande vissa delar av omsorgslagen behöver ytterligare erfarenheter inväntas. Men lagen har ju ändå varit i kraft i sju år – det är åtta år sedan den antogs – och om man startar med en redovisning av hur målsättningarna har uppnåtts, så får man ju under tiden ytterligare erfarenheter, om detta anses vara behövligt.

Det är svårt att förstå de socialdemokratiska motionärerna. När man nu önskar en utredning om tillämpningen av omsorgslagens intentioner beträffande normalisering och integrering av vissa utvecklingsstörda, varför kan man då inte ansluta sig till reservationen, som just begär en översyn av omsorgslagens tillämpning och förslag om hur den skall göras bättre på de punkter där den nu inte har fungerat väl? Det är för mig en gåta att motionärerna inte kan stödja vår reservation, och jag tycker inte att vi har fått någon bra förklaring på det här i dag.

Fru HJALMARSSON (s):

Herr talman! Vi motionärer är ute efter en partiell översyn i detta fall. Vi anser inte att tiden är mogen att göra en hel översyn av hela omsorgslagen. Det finns områden som man fortfarande inte kan utvärdera riktigt, bl. a. dagcenterverksamheten och det som herr Romanus berörde, primärkommunernas ansvar när det gäller fritidsverksamheten. Det pågår försöksverksamheter, men de är inte utvärderade, och med de små erfarenheter som ännu finns är det omöjligt att göra en utvärdering. Men just på det område som jag har tagit upp, inackorderingshemmen, har man i dag skaffat sig erfarenheter, och jag anser att för varje år som vi där avvaktar med en översyn hindras många utvecklingsstörda från en ekonomisk självständighet och jämställdhet med oss andra i samhället.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag kan instämma i herr Romanus konstaterande att det egentligen inte är så förfärligt stor skillnad i våra uppfattningar. Reservationen kunde därför ha varit oskriven. Nästa år kan vi kanske samlas om gemensamma tag för en utredning. Men nu, när utbyggnadsarbetet ännu inte är klart, tycker jag det är onödigt att reservera sig till förmån för den utredning som herr Romanus föreslår i reservationen.

Det är inte så gåtfullt om de socialdemokratiska motionärerna inte kan följa med riktigt i herr Romanus galopp. Jag har full förståelse för dem i det fallet. Sett från de utvecklingsstördas egen synpunkt tycker jag det är viktigt att det råder enighet i en sådan här fråga, när man skall ta ett ordentligt tag. Då vinner man mycket mer i styrka och respekt än om ett eller annat parti skyndar före och reserverar sig.

Reservationen har inte fört denna fråga framåt, det är min uppfattning.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det är klart att herr Karlsson i Huskvarna tycker att reservationen kunde ha varit oskriven och att den är onödig – jag vet inte vilken av våra reservationer som herr Karlsson har någon annan mening om; det vore roligt att höra. Men det är väl en sjuka som de flesta socialdemokratiska utskottsordförande delar med honom.

Det är emellertid inte en sådan bedömning som ligger till grund för vårt handlande. Vi anser att den föreslagna utredningen är angelägen och att den bör komma till stånd snabbt.

Det är utmärkt om man kan samlas om utredningskravet nästa år; herr Karlssons uttalande tyder ju på det. Men vi anser inte det är nödvändigt att vänta till nästa år. Och att vi nu har reserverat oss och tagit upp en debatt i frågan kan ju inte försvåra möjligheterna att få till stånd en samling nästa år. Tvärtom måste det underlätta den saken, ty något blir väl ändå herr Karlsson påverkad av oss, får vi hoppas.

Självfallet är det bra att det finns en allmän uppslutning kring kravet att det skall göras mer för de utvecklingsstörda.

Men jag tror inte de utvecklingsstörda – lika litet som någon annan

grupp i samhället – är bejända av att det aldrig förs en debatt, att det aldrig är några som vill driva utvecklingen snabbare. Vore det så tror jag tyvärr att mindre skulle hända på detta område. Det finns många exempel på att politiska motsättningar – i den formen att något parti vill gå fram snabbare – sätter i gång en utveckling på ett område där det länge stått stilla, vilket ju inte är fallet på detta område. Till fru Hjalmarsson vill jag säga att vi tydligen är ense om att omsorgslagen inte fungerar bra när det gäller fritidsverksamheten, därför att primärkommunerna inte är medvetna om exakt vilka skyldigheter de har eller i varje fall inte ställer upp på samma sätt för utvecklingsstörda som för normala barn och ungdomar. Det är väl inget skäl mot en översyn. Det är väl ett skäl för en översyn av lagen. Vid de kontakter jag har haft på landstingshåll har man varit angelägen om att få detta ändrat; man ser det otillfredsställande förhållandet som ett skäl för att så fort som möjligt få en ändring till stånd och inte för att vänta ytterligare en tid.

Om det nu är så att man kan göra reformer snabbare på just de punkter som ni har tagit upp i er motion därför att man där redan vet vad man vill så behöver det inte vara något hinder för en översyn av lagen också på andra punkter. Det är ju inte förbjudet, får vi hoppas, för en utredning att föreslå delreformer på mindre avsnitt. Det har hänt förr.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag bestrider att fjolårets motion eller årets reservation och motioner skulle ha någon som helst betydelse för utvecklingen när det gäller de utvecklingsstördas situation. Det centrala har varit den gemensamma samling som förekommit just i denna fråga, där det verkligen gjorts fina insatser i landstingen från alla partiers sida. Sedan kan man naturligtvis önska att det skall göras mer. Men för det fordras också resurser. Det kan därför bara ske i den takt som de olika krafter, som på olika håll ute i landet verkar för detta, lyckas få fram medel.

Ta nu inte det jag sade om ett år alltför bokstavligt, herr Romanus! Jag menar att vi måste få en översyn av lagen så småningom. Om det skall ske genom beslut vid 1976 eller vid 1977 års riksdag vill jag inte ta ställning till i dag. Det får de faktiska förutsättningarna då bestämma.

Herr Romanus undrade, i vilka frågor en socialdemokratisk utskottsordförande över huvud taget tycker att folkpartiet skall reservera sig. Ja, det tillkommer inte oss att bestämma. Men nog vågar jag påstå, herr Romanus, att det förekommer en del okynnesreservationer – okynnesreservationer så till vida att man vill peka på vissa politiska insatser. Eftersom vi i det nu aktuella fallet dock har en reservation för översyn av omsorgslagen vill jag säga att den reservationen gott kunde ha fått förbli oskriven. Herr Romanus kunde naturligtvis ändå ha verkat för en översyn. Reservationen har varken gjort till eller ifrån för utvecklingen – det vågar jag säga.

Onsdagen den
5 november 1975

*Överförande av
apoteksverksamhet
på landstingen*

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag vill bara i all korthet peka på att om inte motionerna hade väckts och om inte reservationerna hade avgivits i utskottet, så hade vi inte fått det uttalande som herr Karlsson gjort både förra året och i år, nämligen att en sådan utredning som där föreslås bör sättas i gång omkring 1976. Det tycker jag är ett viktigt resultat, eftersom jag utgår ifrån att herr Karlsson har ett underlag för sina uttalanden och att han har inflytande nog att se till att utredningen också blir av.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till 1:o utskottets hemställan, 2:o reservationen av herrar Romanus och Hagberg i Borlänge samt 3:o utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till att-satserna 1 och 2 i motionen nr 346, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Romanus begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o angivna förklarades ha flertalets mening för sig.

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Romanus och Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 261
Nej - 47
Avstår - 9

§ 18 Överförande av apoteksverksamhet på landstingen

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:6 med anledning av motion om överförande av apoteksverksamhet på landstingen.

Fru INGVAR-SVENSSON (c):

Herr talman! Socialutskottet hänvisar i sitt betänkande 1975/76:6 till att verksamheten med upphandling och distribution av läkemedel, vilken övertogs av staten den 1 januari 1971, har reglerats i ett avtal mellan

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Överförande av apoteksverksamhet på landstingen

staten och Apoteksbolaget AB. I betänkandet redogöres också för den utökning och de förbättringar som redan genomförts inom verksamheten. Apoteksbolaget har visat utomordentligt god vilja, och jag vill på intet sätt förringa dess insatser. Men de problem med åtkomligheten av förskrivna medicin på jourtid som påpekats i motionen 1972:205 kvarstår alltfört.

Utskottet omnämner att Apoteksbolaget förutom att svara för att en god läkemedelsförsörjning upprätthålles samtidigt skall bedriva verksamheten så att bolaget får kostnadstäckning och skälig förräntning på insatt kapital. Det är förmodligen detta ekonomiska tänkande som är styrande när det gäller den alltmer utbredda tendensen att förlägga apoteken till kommunernas köpcentra. Där är de lättillgängliga för de kunder som i huvudsak efterfrågar det receptfria sortimentet.

Så är – för att ta ett konkret exempel – fallet i Burlöv i Skåne, där man i en vårdcentral för fem läkare beräknas få ta emot 12 000–15 000 besök årligen. Många av dessa patienter har stora svårigheter att förflytta sig, att ta sig i och ur bilar och dylikt, och för dem hade problemen minskats om apoteket varit placerat i anslutning till vårdcentralen.

Pågående försök med kvällsöppet på distriktsläkarmottagningar har slagit mycket väl ut och kommer att utökas. Det ställs därmed också stora krav på ökat öppethållande på apoteken.

Den nuvarande jourordningen upplevs av den vårdsökande som ytterligt besvärlig. Först får man ofta åka lång väg till en jourläkarcentral och sedan ytterligare flera mil till ett apotek som har jour i sådan ordning att kunden möts av ett meddelande, att man måste leta upp en telefonkiosk för att ringa och väcka apotekaren, som kanske bor i en annan del av staden. Står man då t. ex. med ett sjukt barn i famnen, är det troligen svårt att vara entusiastisk över den goda servicen.

Landstingen har nyligen fått överta hanteringen av tekniska hjälpmedel för handikappade. Här har man varit överens om att ordinationsansvar, tillhandahållandeansvar och distributionsansvar skall ligga hos samma huvudman. Det borde vara samma sak när det gäller läkemedelshanteringen på lokal nivå.

Det är den gemensamma planeringen inom ansvarsområdet som är väsentlig för att denna hantering skall fungera på ett för alla parter tillfredsställande sätt.

Herr talman! Jag har f. n. inget yrkande utöver utskottets men har för avsikt att återkomma i ärendet.

Med detta anförande, under vilket herr andre vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa läkemedels-
frågor*

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:7 med anledning av motioner om vissa läkemedelsfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna
1975:34 av fru Anér (fp),
1975:152 av herr Carlshamre m. fl. (m, s, c, fp, vpk),
1975:484 av fru Jonäng (c),
1975:771 av fru Fredrikson m. fl. (c),
1975:1250 av herr Glimmér (c) och fru Karlsson (c) samt
1975:1255 av herr Helén m. fl. (fp), vari, såvitt här var i fråga (yrkande
2), hemställts att riksdagen hos regeringen begärde en översyn av systemet för läkemedelsrabatterning i syfte att motverka nuvarande tendenser till onödig förskrivning av läkemedel.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:34,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:152.
3. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:484,
4. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:771,
5. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1250,
6. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1255, såvitt här var i fråga.

Reservation hade avgivits beträffande läkemedelsrabatteringen av herr Romanus (fp) som ansett att utskottet under 6 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975:1255, såvitt här var i fråga, gav regeringen till känna vad reservanten anfört om översyn av reglerna för läkemedelsrabatteringen.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Svenska folket har mycken gammal medicin liggande hemma i sina skåp och lådor. Hur mycket är det väl ingen som vet, men varje gång apoteken gör en ny drive för att gammal medicin skall lämnas tillbaka, så kommer det in stora mängder. Vi vet alla hur vanligt det är att man, när en människa dött, finner väldiga lager av oanvända mediciner. Detta har naturligtvis många orsaker. En är att många inte tar den medicin de blivit ordinerade, och det kan bero på otillräcklig information eller andra omständigheter. En annan orsak är att man först får en typ av läkemedel och att läkaren sedan finner att denna inte har effekt. Man får då en ny medicin och lämnar inte tillbaka det som blev kvar av den första.

Det är ganska naturliga förklaringar, men det är också obestridligt att det skrivs ut ganska stora doser av läkemedel. Det är mycket troligt att läkemedelsrabattens konstruktion bidrar till en sådan förskrivning av för stora kvantiteter, eftersom man aldrig behöver riskera att betala

mer än 15 kr., från årsskiftet 20 kr., för varje recept även om det är olika läkemedel och ganska stora kvantiteter på receptet. Det betyder att det blir ett tryck från patienternas sida på läkaren att på receptet gärna ta med en del sådana mediciner som kan vara bra att ha hemma när man ändå måste få ett visst läkemedel. Det blir ett tryck att hellre skriva ut läkemedel för en längre tid än för en kortare tid och detta ökar naturligtvis sannolikheten för att man får stora lager av läkemedel som inte kommer till användning över huvud taget. Det ökar naturligtvis också läkemedelskostnaderna, som har gått upp mycket kraftigt under senare år.

Detta förhållande bestrids knappast av någon som sysslar med de här frågorna. Många läkare intygar att det finns ett sådant här önskemål från patienternas sida. När socialutskottet för en tid sedan hade ett informationsmöte med Apoteksbolaget sade man där helt öppet att det var klart att det fanns ett sådant här förhållande. T. o. m. i går när socialutskottet var på informations sammanträde hos läkemedelsindustrins företrädare ville man inte bestrida att läkemedelsrabatten kunde fungera på det här sättet, även om man där naturligtvis inte ser detta som något större problem. Det är inte att förvänta sig att de skall beklaga att det säljs läkemedel. Man påpekade också att den ekonomiska effekten av detta inte skall överdrivas. Läkemedelskostnaderna är bara ca 10 % av de totala sjukvårdskostnaderna. Det kan vara sant, men det rör sig ändå om totalt ungefär 2 miljarder kr. om året. Det är i alla fall en stor summa pengar och stora resurser. Det är naturligtvis angeläget att de används på det mest effektiva sättet, eftersom vi vet att vårdsektorn som helhet alltid har en bristsituation. Därför anser inte vi att man kan vifta bort det här problemet.

Det är självklart att man skall behålla kostnadsskyddet för dem som behöver mycket läkemedel och som annars skulle få höga kostnader. Men det borde gå att konstruera läkemedelsrabatten så att man inte fick detta tryck från patienterna på läkarna, vilket leder till en onödig förskrivning av läkemedel. Dessutom kan man ifrågasätta om det stöd som från årsskiftet kommer att utgå för läkemedelsinköp mellan 5 och 20 kr., där man får hälften av kostnaden betald, verkligen är så angeläget.

Är det i en situation där sjukvården dras med stora problem för att få resurserna att räcka till angeläget att ge stöd för läkemedelsinköp som ligger någonstans mellan 5 och 20 kr. och som naturligtvis innebär att alla de inköpen också medför en större administrativ kostnad? Är det verkligen så vi skall använda de knappa resurserna för sjukvårdsstödet? Det vore angeläget om man gjorde en översyn av läkemedelsrabatten och tog sig en funderare på om man inte kunde ta bort den delen och införa en högre självrisk. Upp till 20 kr. är ändå för de flesta människor, som inte är stora läkemedelskonsumenter utan som köper enstaka läkemedel då och då, ingenting märkvärdigt. Man har ofta normala hushållskostnader av en helt annan storleksordning. Därför skulle man nog, om man visste att chansen att få hjälp när man blev verkligen sjuk skulle

öka, offra stödet för dessa ganska billiga läkemedel.

Det är detta det hela tiden gäller: Hur skall vi använda de knappa resurserna på bästa tänkbara sätt? Skall vi sprida ut dem i ett stöd för något som inte är särskilt angeläget eller skall vi koncentrera dem på det som är mycket angeläget? Jag anser att det är hög tid att vi får en konstruktion av läkemedelsrabatten som inte driver fram en onödigt hög läkemedelskonsumtion och inte heller en onödigt hög andel bortkastade läkemedel. Jag ber därför att få yrka bifall till den reservation som är fogad vid socialutskottets betänkande nr 7.

Sedan skall jag också be att få säga ett par ord om fru Anérs motion, där hon föreslår generösare instruktioner för hur mycket man för personligt bruk skall få föra in i landet av läkemedel av sådana slag som inte är inregistrerade i Sverige. Bakgrunden till förslaget i den här motionen är naturligtvis den debatt som har förts om naturläkemedel och det faktum att det i Sverige inte längre går att köpa vissa naturläkemedel som förut var tillgängliga. Många människor som anser sig vara beroende av de här medlen reser utomlands för att hämta hem vissa kvantiteter. Det gäller medel vars effekter inte är styrka enligt de regler som finns i Sverige. Men i de flesta fall råder det en allmän enighet om att de inte rimligtvis kan ha några skadliga effekter därför att de är så utomordentligt utspädda.

Då det som bekant pågår en utredning om vilken inställning som vi bör inta till de här läkemedlen, anser jag att under den tid utredningen pågår finns det alla skäl att tillämpa reglerna generöst när det gäller människor som anser sig vara så beroende av dessa medel att de t. o. m. är beredda att resa utomlands för att skaffa dem. Vi vet att den här utredningen skall lägga fram sitt betänkande före årsskiftet. Därför har utskottet inte ansett att någon ändring av reglerna bör göras nu.

Utskottet sade däremot redan förra året – och hänvisar till det uttalandet nu – att socialstyrelsen när utredningens förslag kommer omedelbart, alltså utan att avvakta slutbehandlingen av utredningens förslag, skall överväga vad som kan göras för att lösa de här människornas problem. Det är ett viktigt påpekande som utskottet gjort.

Dessutom vill jag framhålla att de regler som nu tillämpas när det gäller införsel av läkemedel utifrån föranleds av ett uttalande av socialstyrelsen efter en förfrågan av generaltullstyrelsen att det bör vara tillåtet att införa läkemedel som motsvarar två à tre månaders förbrukning. Jag vill understryka att detta inte är någon fastlagd regel utan en tolkning som socialstyrelsen gjort på förfrågan. Socialstyrelsen är givetvis oförhindrad att göra en generös tolkning av bestämmelserna beträffande de här medlen, som uppenbart inte har några allvarigare skadeverkningar. Vi har i utskottet varit ense om att socialstyrelsen givetvis fortfarande är oförhindrad att göra en sådan mera generös tolkning om man finner anledning härtill. Jag vill tillägga att jag anser att så bör ske så länge det klart framgår att det är fråga om införsel för personligt bruk och inte för försäljning.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa läkemedels-
frågor*

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Frågan om överförskrivning av läkemedel är inte ny. Den har tagits upp vid åtskilliga debatter i riksdagen. Och jag vill till herr Romanus säga, att jag också tror att en viss överförskrivning förekommer. Men hur stor den är, vad den betyder i kostnadshänseende, kan det vara svårt – för att inte säga omöjligt – att få något grepp om.

Jag tror inte ens att en utredning skulle kunna göra en riktig kartläggning på det här området.

Det är klart att prismetvetenheten hos läkare är avgörande för om man skall kunna hålla läkemedelskostnaderna nere. På den punkten finns det inga delade meningar mellan utskottsmajoriteten och reservanterna.

Men jag får kanske fråga herr Romanus hur han tror att problemen skall kunna lösas genom ändrade regler. Om jag förstod honom rätt skulle det innebära en fördyring av medicinen för de kategorier av människor som inte behöver så mycket, medan de mera högkonsumerande grupperna skulle kunna erhålla rabatt. Det var väl ungefär så herr Romanus ville ha det. Men det kanske inte skulle skada om vi fick en liten redogörelse för hur han i själva verket tror att frågan skulle kunna lösas. Enligt min uppfattning skulle den ändring han förordar bara innebära nackdelar för patienterna. Jag är tveksam till att genomföra en sådan ordning.

I reservationen talas det om att valet mellan olika synonymer på sitt sätt motverkar den nuvarande ordningen. När utskottet hade tillfälle att träffa representanter för läkemedelsindustrin i går, så visade det sig att det finns inte så förfärligt många synonymer att välja på. Därför undrar jag om reservanternas redovisning i det här fallet stämmer. Jag är medveten om att den information vi fick lämnades av läkemedelsindustrin. Men även den har ju rätt att bli trodd på sina ord.

Det ligger i sakens natur att en läkare inte skall skriva ut större kvantiteter läkemedel än vad som motiveras av sjukdomen. Det ligger också i sakens natur att läkaren, om det finns två likvärdiga preparat, skall använda sig av det billigaste.

Detta innebär att det är viktigt att läkarna ges all den information som är nödvändig om respektive läkemedel. Vi har fått ett centraliserat apoteksväsen i landet. Det är viktigt att Apoteksbolaget ger den information till läkarna som behövs. Man håller också inom Apoteksbolaget på att förbereda en av producentintressen obunden information. Det är enligt min uppfattning viktigt att så sker.

Eftersom Apoteksbolagets verksamhet var uppe tidigare i ett annat inlägg här i dag, vill jag nu bara säga att under den tid Apoteksbolaget funnits, så har det verkligen utförts ett betydande nydanings- och rationaliseringsarbete på det här fältet, som jag tycker att bolaget skall hållas räkning för. Det har betytt en uppstramning av den här verksamheten. Samtidigt har de synpunkter som bl. a. landstingen fått fram tillgodosetts. Detta har jag velat säga närmast som en parentes – låt vara en viktig sådan.

För att återgå till vad utskottet skriver så måste syftet vara att få till stånd en överskådlig information om olika läkemedel med prisjämförelser. Syftet är vidare att få till stånd sådana förskrivningsvanor hos läkarna att såväl medicinska som ekonomiska synpunkter – som samhället självfallet måste ha – tillgodoses.

Utskottet redovisar också i sitt betänkande den verksamhet som bedrivs av landstingens läkemedelskommittéer.

Apoteksbolaget avser också att fortsättningsvis pröva utformningen av sjukförsäkringens läkemedelsrabatter.

Det är alltså väldigt mycket på gång på det här fältet, och jag tror att det finns anledning att avvakta det som nu sker innan man företar den undersökning som herr Romanus vill ha.

Den sista delen av herr Romanus anförande, som handlade om införsel av vissa läkemedel i landet, föranleder ingen kommentar från min sida.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Herr Karlsson frågar hur jag har tänkt att detta skall reformeras. Jag har inte någon färdig teknisk lösning. I så fall skulle jag fört fram den och inte bara föreslagit en översyn. Men vissa principer är uppenbara.

Det är riktigt, som herr Karlsson säger, att jag har en känsla av att man skulle kunna dra ner litet på stödet till de små läkemedelsinköpen till förmån för ett stöd där det behövs bättre. Det är vad som sker vid årsskiftet. Då blir det dyrare att köpa läkemedel. Man får betala upp till 20 kr. i stället för 15 kr. Det är väl ingen som vill påstå att det är en asocial åtgärd utan helt enkelt en rimlig förskjutning av stödet. Jag tror också att de som i dag köper läkemedel för 15 kr. och som alltså får betala en mindre del och får en rabatt på 50 % mellan 5 och 15 kr., skulle kunna avstå från det stödet till förmån för dem som är verkligen sjuka. Jag tror inte att detta skulle kunna anses vara asocialt.

Man kan naturligtvis gå vidare på den vägen och begränsa läkarnas möjligheter att på samma recept skriva ut läkemedel för olika åkommor, vilket de får göra i dag. Man kan tänka sig att begränsa den tid för vilken läkarna får skriva ut läkemedel. Då blir det flera återkommande köp för den som behöver mer, men det är ändå bara fråga om att betala högst 20 kr. varje gång. Man kan även tänka sig en metod, där patienten i stället för att få betala högst så och så mycket per recept får betala högst så och så mycket per preparat, en metod som används i England.

Jag upprepar att jag inte har någon färdig konstruktion. Men vi kan inte med öppna ögon ha ett system, där alla som sysslar med det är medvetna om att det leder till för stor utskrivning och för mycket bortkastande av läkemedel, samtidigt som det finns människor som är svårt sjuka och som vi inte kan hjälpa därför att resurserna är begränsade. Det är inte fråga om att spara pengar för statskassan, utan det gäller att använda resurserna på ett bättre sätt. Jag kan hänvisa till ett inlägg

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa läkemedels-
frågor*

som utskottet fick lyssna på i går, när information gavs av en nationalekonom, som framhöll just att vi kanske sprider ut för mycket av de tillgängliga resurserna på ett stöd åt människor med relativt små kostnader i stället för att hjälpa dem som är svårt sjuka och har stora kostnader. Det kan inte vara en riktig politik.

Denne nationalekonom talade också om att man skulle införa mer av självrisk i systemet. Har man en bilförsäkring och får en buckla på sin bil, får man kanske betala upp till 300 kr. i självrisk. Ingen tycker att det är konstigt. Men om vi skulle höja självrisken för mediciner från 20 till 25 kr., då skulle det anses asocialt. Ett sådant synsätt har ingen förankring i vardagen. Även om jag inte har någon färdig konstruktion, tror jag att det är möjligt att åstadkomma en bättre läkemedelsrabattering som gör slut på det slöseri med läkemedel som nu faktiskt förekommer.

Problemet har inte bara en ekonomisk sida utan även en medicinsk. Det är inte bra att det finns så mycket läkemedel i de svenska hemmen. De kan leda till barnolycksfall och förgiftningar av olika slag. Medicinerna sparas ofta under mycket lång tid och utgör därmed ett riskmoment i hemmet.

Herr Karlsson i Huskvarna frågade vad vi menar med synonymer. Vi påstår inte att det finns många olika synonymer, eftersom vi vet att inslaget av synonymer i den svenska läkemedelsfloran är ganska begränsat. Däremot är det klart att läkaren med dagens system inte har någon anledning att vara kostnadsmedveten, när han väljer mellan beslätade preparat. Både för läkaren och patienten kostar det lika mycket vad läkaren än skriver ut. Det är ingen fördel med att skriva ut billigare preparat. Patienten får ändå betala högst 20 kr. Det skulle kanske vara bra med ett system som kunde leda till en viss kostnadsmedvetenhet. Men jag kan medge att det i och för sig är en sekundär synpunkt.

Jag vill göra ett litet tillägg till vad jag sade tidigare om införsel av läkemedel. Det är naturligtvis inte – någon kunde kanske få det intrycket – fråga om enbart preparat som är i det närmaste homeopatiska, alltså mycket svaga. Det kan även gälla andra preparat, som man har använt under en längre tid och anser sig vara beroende av. Det krav vi skall ställa är naturligtvis att om ett preparat inte har någon styrkt effekt, får det inte heller finnas någon misstanke om att det har skadeverkningar. Men i övrigt är jag tacksam för att herr Karlsson på den punkten inte hade några invändningar mot vad jag har sagt.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! När jag sade att det inte föranledde några kommentarer så betyder det inte att jag inte har några invändningar. Men det fanns ingen anledning för mig att ta upp en debatt kring de frågor som herr Romanus berörde. Det var närmast detta jag ville poängtera.

Sedan kanske jag begärde litet för mycket av herr Romanus när jag bad att han skulle precisera hur han kunde tänka sig att en ändring av reglerna för prisrabattering på läkemedel skulle gå till. Det är na-

turligtvis helt otänkbart att ge en klar redovisning av det på några minuter i kammaren när man inte har kunnat göra det i en reservation. Men med hänsyn till att herr Romanus använde en stor del av sin tid till att diskutera de läkemedel som kostar mellan 5 och 15 kronor måste jag ändå säga att dessa utgör bara en marginell historia. Det är inte på det området som överförskrivningarna föreligger, utan det är naturligtvis på helt andra områden. Därför kan inte det argument som herr Romanus åberopade ha någon större giltighet. Jag tar det närmast som ett försök av herr Romanus att tillgodose min önskan om en mera preciserad argumentation, och jag erkänner att jag begärde mera än man kanske skall begära i en debatt, för det går naturligtvis inte att lämna de informationerna.

Beträffande synonymerna är jag tacksam för att herr Romanus erkände att vi egentligen har mycket litet av det problemet i Sverige. Det var egentligen det jag ville ha sagt i mitt tidigare inlägg. Sedan är det självklart att vi alla, oavsett om vi står bakom utskottsmajoritetens förslag eller reservanternas, är övertygade om att det förekommer en viss överförskrivning av läkemedel och att det är angeläget att försöka få ner den. Jag tror dock inte att man får ned den på de grunder som reservanten här har gjort sig till tolk för.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna begärde en precisering av mig, och jag hade några funderingar om hur man skulle kunna gå till väga. Men det är ju en annan sak som är av större intresse för kammarens ledamöter och för andra: Om herr Karlsson, som han sade i sitt senaste inlägg, är medveten om att det förekommer överförskrivning och kanske också att vårt nuvarande läkemedelsrabattsystem inte försvårar en sådan, hur vill han då att vi skall göra för att komma till rätta med detta förhållande? Utskottsmajoriteten har bara avstyrkt motionen – ni har inte anvisat någonting om hur man skall göra, fast ni är medvetna om att det föreligger ett problem.

När det gäller synonymerna vill jag understryka att det inte står i reservationen och att jag inte har uttalat att det finns för många synonymer. Men det är klart att ett ökat kostnadsmedvetande inte kan skada på det området heller.

Jag begär inte och väntar mig inte att herr Karlsson skall instämma i allt vad jag sagt om dispensgivning för att få föra in läkemedel. Det väsentliga med min kommentar var att konstatera att vi var ense i utskottet om att utskottets betänkande inte lägger några hinder i vägen om socialstyrelsen skulle vilja göra en mera generös tolkning när det gäller införsel av läkemedel för två à tre månaders behov. På den punkten hoppas jag att vi fortfarande är överens liksom vi var under utskottsbehandlingen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Det finns inga differenser i vår uppfattning om förekomsten av överförskrivning av läkemedel. Men vi är oense om hur man skall kunna komma till rätta med problemet. Här gäller det naturligtvis att få till stånd en bättre information till läkarna, och jag tror att Apoteksbolaget har en chans att göra mycket i fortsättningen. Sedan kan jag väl säga att även om kammaren skulle bifalla herr Romanus reservation så är jag övertygad om att en kartläggning som vidimerar överförskrivningen är svår att åstadkomma. Det är mer fråga om en allmän tro som det säkert finns anledning att hysa, men det är väldigt svårt att bevisa någonting.

Frågan om synonymerna har tagits upp i reservationen. Med anledning därav har jag bara sagt att vi i Sverige har väldigt få synonymer och att man därför knappast kan argumentera på den linjen att dessa fördyrat läkemedlen. Men jag vill gärna understryka att det är ytterst angeläget för oss alla att försöka nedbringa läkemedelskonsumtionen och framför allt att få bort överförskrivningen. Där är vi helt överens. Sedan kan vi tvista om vilken väg vi skall gå. Jag tror, som sagt, att en ökad information från Apoteksbolagets sida, en icke företagsbunden information, kan göra mycket för att vi skall få en bättre balans i det här avseendet.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1-5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Romanus, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 20 Ålderdomshemmens läkemedelsinköp

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:8 med anledning av motion om ålderdomshemmens läkemedelsinköp.

Fru TROEDSSON (m):

Herr talman! Jag har i början av detta år tillsammans med två andra ledamöter motionerat om utredning och förslag om ålderdomshemmens läkemedelsinköp. Syftet med motionen var att få fram mer neutrala kostnadseffekter än de nuvarande vid val mellan individuell receptförskrivning och inköp i storförpackningar för ålderdomshemmens del. Det är nämligen så i dag att vid individuell receptförskrivning gäller sedvanlig nedsättning av priset via sjukförsäkringen, vilket innebär en kostnad på högst 15 kr. per recept. Vid inköp i storförpackning sker ingen som

helst nedsättning av priset via försäkringen. Däremot ges en begränsad kvantitetsrabatt. Detta får den effekten att en övergång till individuell receptföreskrivning kan ställa sig ekonomiskt mer fördelaktig för kommunerna, trots högre inköpskostnader för apoteket, visst merarbete för dessa osv.

Ett exempel på detta har jag från min hemkommun, där revisorerna påtalade det oekonomiska med gemensamma inköp i storförpackningar. En jämförelse med andra ålderdomshem visade att övergång till individuell föreskrivning skulle innebära en besparing för kommunen på över 30 000 kr. per år för ett ålderdomshem på 140 platser, just på grund av försäkringsbestämmelserna. Jag vet att många andra kommuner har motsvarande problem.

Utskottet besvarar motionen med att hänvisa till socialstyrelsens i februari i år utfärdade Råd och anvisningar om läkemedelshanteringen på ålderdomshemmen, där individuell föreskrivning rekommenderas. Självfallet delar jag uppfattningen att de som bor på ålderdomshemmen i största möjliga utsträckning skall ta ansvar för sig själva. Så länge pensionärerna själva kan handha sin medicin och sköta sin medicinering, bör de naturligtvis göra det. Naturligtvis är vi också helt överens om att individuell föreskrivning fordras när ålderdomshemmets föreståndare inte har erforderlig utbildning, detta av säkerhetsskäl. Men den höga medelålder och de kvalificerade vårdbehov som alltmer är för handen på ålderdomshemmen gör att många, kanske ibland de flesta, inte är i stånd att själva handha sina mediciner. Att då, kanske framför allt av rent kommunalekonomiska skäl beställa, etikettera, leverera och förvara också de vanligast förekommande läkemedlen individuellt för varje patient ter sig inte särskilt rationellt nationalekonomiskt sett. Systemet medför utan tvivel merarbete för både apoteket och ålderdomshemmet och även högre inköpskostnader för apoteket.

Riksförsäkringsverket, som yttrat sig över motionen, har varit positivt till en utredning, medan Kommunförbundet och socialstyrelsen avstyrkt en sådan. Utskottet har också följt avslagslinjen. Motionen har i alla fall haft det goda med sig att Kommunförbundet förklarat sig berett att göra en inventering av problematiken, bl. a. genom att med Apoteksbolaget förhandla om prissättning, leveransmetoder osv.

Jag har därför i dag, herr talman, inget yrkande, men ämnar givetvis följa frågans utveckling.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Fru Troedssons anförande ger mig ingen anledning att göra på annat sätt än att hänvisa till vad utskottet skrivit och yrka bifall till dess förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Minoritetsorganisationers ställning enligt vissa arbetsrättsliga lagar m. m.

§ 21 Föredrogs

Socialutskottets betänkanden

1975/76:9 med anledning av motion om inrättande av en medicinsk nomenklaturcentral

1975/76:10 med anledning av motioner om vissa handikappfrågor

1975/76:11 med anledning av motion om pensionärernas livssituation

Trafikutskottets betänkanden

1975/76:1 med anledning av motion om anslutningen av televerkets planerade datanät till utländska datanät

1975/76:2 med anledning av motioner angående transport av farligt gods, m. m.

Inrikesutskottets betänkande

1975/76:4 med anledning av motion om fullständigt föreningsrättsskydd för arbetstagare

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 22 Minoritetsorganisationers ställning enligt vissa arbetsrättsliga lagar m. m.

Föredrogs inrikesutskottets betänkande 1975/76:5 med anledning av motioner om minoritetsorganisationers ställning enligt vissa arbetsrättsliga lagar m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:940 av herr Hallgren m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen med bifall till motionen skulle anta av motionärerna framlagt förslag om ändring av 1 § andra stycket lagen (1974:358) om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen, innebärande att med lokal arbetstagarorganisation enligt lagen skulle avses även facklig organisation som företrädde minst en femtedel av arbetstagarna på arbetsplatsen.

1975:1705 av herr Hallgren m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen med bifall till motionen beslutade om ändring i lagen om anställningsskydd (1973:12) beträffande 10.20 och 32 §§, innebärande dels att även facklig organisation skulle underrättas om beslut rörande avskedande eller uppsägning, dels att överläggningsrätt enligt lagen borde tillkomma även andra organisationer än kollektivavtalsbundna under förutsättning att de representerade minst en femtedel av arbetstagarna på arbetsplatsen, samt

1975:1728 av herrar Norrby (c) och Olof Johansson i Stockholm (c), vari yrkats att riksdagen i skrivelse till regeringen skulle anhålla om

förslag till sådan ändring av 1 § 2 stycket i lagen den 31 maj 1974 om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen att lagen blev tillämplig på alla fackförbund.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Utskottet hemställde

att motionerna 1975:940, 1975:1705 och 1975:1728 inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

*Minoritetsorganisa-
tioners ställning
enligt vissa arbets-
rättsliga lagar
m. m.*

Reservation hade avgivits av herr Hallgren (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna 1975:940 och 1975:1705 och med anledning av motionen 1975:1728 skulle anta av reservanten framlagda

1. förslag till lag om ändring i lagen (1974:12) om anställningsskydd,
2. förslag till lag om ändring i lagen (1974:358) om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Lagen om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen och lagen om anställningsskydd har tagits upp av vänsterpartiet kommunisterna i två motioner, nr 940 resp. 1705.

Vi har ansett vissa bestämmelser i lagarna direkt negativa och felaktigt formulerade. När det gäller lagen om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen har 1 § en sådan formulering att endast facklig förtroendemän som utsetts av den kollektivavtalslutande organisationen kan tillgodogöra sig det skydd och de förmåner som lagen ger. Alla andra fackliga förtroendemän utestängs därigenom, oavsett om de representerar majoriteten av de anställda eller – som i vissa fall – samtliga anställda på en arbetsplats. Detsamma gäller överläggningsrätten enligt 32 § i lagen om anställningsskydd.

Rent principiellt måste det vara felaktigt att stifta lagar på arbetsrättens område som bara gäller för vissa organisationer och helt utestänger andra. Det har hävdats tidigare att det är minoritetsorganisationer utan stabilitet och med mycket litet inflytande bland de anställda som utestängs – och att det därmed skulle vara legitimt. Men i år har man inte i utskotts-
betänkandet betonat den argumenteringen så starkt, utan utskotts-
majoriteten har anfört bl. a. att det finns fler lagar som innehåller samma bestämmelser och att alla dessa lagar borde behandlas i ett sammanhang. Det är naturligtvis helt riktigt att det finns andra lagar som tillkommit de senaste åren och som har samma diskriminerande bestämmelser. Det gäller i vissa avseenden arbetarskyddslagen, och det gäller den s. k. studiedighetslagen.

Det sägs också i utskottsbetänkandet att dessa frågor borde anstå tills arbetsrättskommitténs arbete resulterat i ett regeringsförslag, och att ett sådant är aviserat till våren 1976.

Men med tanke på att alla de på sistone tillkomna lagar som berör

97

Onsdagen den
5 november 1975

*Minoritetsorganisa-
tioners ställning
enligt vissa arbets-
rättsliga lagar
m. m.*

arbetsrätten är baserade på de betänkanden som arbetsrättskommittén framlagt kan man väl inte förvänta sig någon helomvändning från kommittén och regeringen redan 1976. Det är ganska långsökt. Säkerligen kommer det väntade förslaget att ha samma diskriminerande bestämmelser som de som nu finns i de här nämnda lagarna.

Vänsterpartiet kommunisterna har tagit upp tre av dessa lagar i riksdagen, och två av dem behandlas nu. Vi har föreslagit lagändringar som skulle innebära att alla fackliga organisationer som företräder en femtedel eller mer av de anställda skall ha samma lagliga rätt att företräda sina medlemmar och samma lagliga stöd för att kunna utföra arbete bland dessa. De diskriminerande bestämmelser som nu finns skapar också stora praktiska problem inte bara för de drabbade organisationerna och medlemmar i dessa utan också på andra sätt.

Som exempel kan nämnas att de nya bestämmelserna i arbetarskyddslagen rörande rätten att utse skyddsombud och rätt till representation i skyddskommittéer har resulterat i att flera större arbetsplatser helt ställts utan skyddsombud och även utan arbetarrepresentation i skyddskommittéer. Detta har lett till att man fått avstå från att ha sådana kommittéer. Det förhållandet råder i dag i många av de svenska hamnarna.

Detta ohållbara läge har lett till att arbetarskyddsstyrelsen i vissa fall helt fått gå vid sidan av lagens bestämmelser och lämnat medgivande till att också fackliga organisationer som inte är avtalslutande parter får utse skyddsombud. I vissa fall har motparten tvingats bilda skyddskommitté med representanter utsedda av Hamnarbetarförbundets medlemmar. Arbetarskyddsstyrelsen har således i sin tillämpning helt tagit avstånd från de stiftade lagarna. Anledningen härtill är att detta varit nödvändigt för att skyddsarbetet över huvud taget skall kunna bedrivas på ett aktivt och riktigt sätt.

När det gäller rätten att på betald arbetstid utföra fackligt arbete enligt lagen om facklig förtroendemanns ställning på arbetsplatsen måste det anses helt klart, att organisationer som har en någorlunda god stabilitet och som – i likhet med vad vi angivit i vårt förslag – organiserar en femtedel eller mer av de anställda också måste ges samma förmåner som andra organisationer har enligt gällande lag. Det måste vara fel att stifta lagar som i vissa fall utestänger också majoritetsorganisationer.

I de lagar som jag här har nämnt åsidosätts helt många fackliga organisationer i de svenska hamnarna, trots att dessa sammanslutningar organiserar de flesta – och i många fall alla – anställda på arbetsplatsen. Att stifta lagar som ger vissa fackliga organisationer en så stark monopolställning är enligt vår mening helt felaktigt. Vi förväntar oss inte att de fortsatta utredningarna kommer att ha en annan inriktning än de utredningar haft som hittills arbetat. Därför är det av stort värde om reservationen vid inrikesutskottets betänkande nr 5 bifalles av riksdagen. Då skulle utredningar och också regeringen tvingas in på en riktigare linje i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Herr talman! Med hänvisning till vad som anförts i de återopade mo-

tionerna och i den kommunistiska reservationen vid inrikesutskottets betänkande nr 5 yrkar jag bifall till denna reservation.

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Frågan om minoritetsorganisationers ställning enligt vissa arbetsrättsliga lagar är inte ny. Den har behandlats flera gånger tidigare i olika sammanhang. I centerpartiets motion begärs att lagen om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen skall bli tillämplig på alla fackförbund. Vpk begär i två motioner och i reservationen i princip samma sak som centerpartiet, men med den skillnaden att den fackliga organisationen skall företräda minst en femtedel av arbetstagarna på en arbetsplats. Under samma förutsättningar begär vpk också vissa ändringar i lagen om anställningsskydd.

När det gäller minoritetsorganisationernas ställning på det arbetsrättsliga området vill jag först säga att de bör ses i ett större sammanhang och inte avgränsas till bara de två lagar som motionärerna tar upp. *Samtliga* lagar på det arbetsrättsliga området anknyter nu till fackliga organisationer som är eller brukar vara bundna av kollektivavtal på arbetsplatsen. Rätten att förhandla om kollektivavtal tillkommer *alla* organisationer, varför det inte finns någonting som hindrar en organisation att förhandla om att få till stånd ett kollektivavtal. Om det sedan är möjligt för den organisationen att erhålla kollektivavtalet beror på dess egen styrka och dess möjligheter att genomdriva sina önskemål.

Principen att koppla lagstiftningen till kollektivavtalslutande organisation har självfallet flera viktiga orsaker. Det krävs först och främst en stabilitet av den organisation som skall bära ansvaret och att den därvid får sådan stabilitet som motsvarar vad lagstiftningen initierar till. Har man ett avtal utgör det enligt utskottets mening en garanti för att den stabiliteten finns. Därutöver förutsätter lagstiftningen, som ofta är dispositiv till stora delar, att komplettering skall ske i kollektivavtal för att precisera den verksamhet man skall bedriva på de olika arbetsplatserna.

Ett kollektivavtal innebär emellertid inte bara fördelar för den fackliga organisationen; det bör vi vara på det klara med. Det innebär också skyldigheter, och det innebär framför allt ett betydande ansvar, ett ansvar som enligt utskottets mening kommer att öka i och med den reformering av och den utbyggnad på det arbetsrättsliga området som f. n. pågår.

Att detta system har haft utomordentligt stor betydelse för stabiliteten på svensk arbetsmarknad inser flertalet, och detta är också allmänt omvittnat. Utskottet anser därför att man inte bör bryta mot den här principen just av det skäl som jag här har nämnt. Arbetsrättskommittén har också behandlat den här frågan och kommit till precis samma uppfattning.

Om man lämnade fältet fritt för alla organisationer, dvs. också sådana som inte har avtal, vad skulle då inträffa? Det är klart att man kan spekulera i mycket, och jag vill ta ett exempel: Om någon medlem av

Onsdagen den
5 november 1975

Minoritetsorganisationers ställning enligt vissa arbetsrättsliga lagar m. m.

någon anledning inte är nöjd med det beslut som fackföreningen har träffat, så verkar han inte i demokratisk ordning för sina idéer och synpunkter inom den organisation han tillhör utan bildar i stället en ny fackförening, alltså en utbrytargrupp. Jag har den uppfattningen att skulle man släppa allting fritt på det här sättet, skulle det förmodligen av politiska och många andra skäl växa upp fackföreningar som svampar ur jorden, och vissa av dem skulle kanske inte ha någon annan uppgift än att försöka ställa till oro på arbetsplatsen. För fackföreningsrörelsen skulle detta innebära en avsevärd splittring, som ingen är betjänt av. Vi skulle mista den stabilitet som jag förut har talat om. Arbetsgivarna skulle få sitta i förhandlingar oavbrutet, och det skulle betyda en belastning som skulle kunna bli förödande för företagen. Vi skulle få ett förhållande som liknade det som råder i många andra länder, även i Europa, och som verkligen inte manar till efterföljd.

Man kan väl inte undgå att lägga märke till att herr Hallgren talar i egen sak i den här frågan som representant för Hamnarbetsförbundet. Jag är inte övertygad om att herr Hallgren skulle ha fört samma argumentation för det fall att han fortfarande hade varit ombudsman i Transportarbetareförbundet; jag är nästan säker på att man i så fall hade skickat fram någon annan från det kommunistiska partiet.

Som jag förut har sagt har arbetsrättskommittén behandlat den fråga som tas upp i motionerna och i reservationen. Kommitténs förslag behandlas f. n. av regeringen, och avsikten är att vi skall få en proposition till våren. Då kommer de här frågorna alltså ånyo upp. Utskottet menar därför att motionerna i dag inte bör föranleda någon åtgärd.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Det var en fantastisk misstro mot den svenska arbetaren som herr Nilsson i Kalmar här deklarerar. Han tror att nästan alla är beredda att gå ur fackföreningen, bilda små organisationer och ställa till stora besvär på arbetsplatserna. Jag tror inte att det är så, utan arbetarna i gemen vill nog ha en organisation på arbetsplatsen.

Herr Nilsson säger nu att om en organisation skall få sluta kollektivavtal är helt beroende av dess styrka och vad den kan prestera. Det är inte alls så i dagens läge, för genom centrala överenskommelser om riksavtal kan man utestänga alla arbetare på en arbetsplats. Det har vi exempel på i de svenska hamnarna. Där finns arbetsplatser där arbetarna till hundra procent är organiserade i Hamnarbetsförbundet, men den organisationen har ändå inte rätt att sluta avtal därför att det finns ett riksavtal. Det är alltså inte styrkan hos organisationen som är avgörande, utan det är hur man handlar centralt.

Beträffande påtalandet att det finns flera lagar och att man inte skall behandla bara två i taget så vill jag säga att vi inte heller har tänkt göra det. Vi har motionerat om ändringar i arbetarskyddslagen som går

i samma riktning. Men den frågan behandlas inte nu. Den enda lag som vi har avstått från att ta upp är den s. k. studieledighetslagen. Vi har ansett att man bör pröva den ytterligare ett år för att se vilka avigsidor den har. Vilka de är har vi ännu inte klart för oss.

Jag anser det vara av stor vikt att reservationen bifalles. Det skulle ge utredarna liksom regeringen en anvisning om i vilken riktning man i fortsättningen skall stifta lagar, dvs. att de skall gälla lika för alla. Alla skall vara lika inför lagen, brukar man säga, men så är det inte här.

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Herr Hallgren tycker att jag misstror dessa organisationer. Jag tror det finns anledning att påpeka – jag understryker det än en gång – att stabiliteten på svensk arbetsmarknad med all sannolikhet beror på att vi har starka organisationer bland arbetstagarna och arbetsgivarna. Herr Hallgren tycker att jag överdriver det här och säger att arbetstagarna vill ha en enda organisation. Låt mig då fråga herr Hallgren varför han gick ur Transportarbetareförbundet och var med om att bilda Hamnarbetarförbundet, som är en utbrytarorganisation från Transportarbetareförbundet.

Om man valde den linje som herr Hallgren förordar, tror jag man skulle riskera att få prejudikat kanske även på andra områden, som kunde bli besvärliga och äventyrliga.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar har fått en felaktig uppfattning i denna fråga. Jag har aldrig gått ur Transportarbetareförbundet, utan jag har blivit utesluten ur det. Hamnarbetarförbundet bildades inte heller av några utbrytare. Det var folk som blivit uteslutna därför att de inte ville följa de byråkratiska beslut som fattades i Transportarbetareförbundet. Låt vara att det var ett kongressbeslut, men det innebar i alla fall så stora inskränkningar i förhandlingsrätten för hamnarbetarna lokalt att man inte kunde acceptera det i Norrland. Därför blev de uteslutna. De har alltså inte själva begärt utträde. Men det hör inte till den här diskussionen, och jag vet inte varför herr Nilsson i Kalmar tar upp det.

Jag kan i alla fall konstatera att herr Nilsson i Kalmar fortfarande hävdar att organisationer på arbetsmarknaden, oavsett om de företräder samtliga anställda på arbetsplatsen, inte skall ha samma lagliga rätt som de avtalslutande organisationerna.

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Här står herr Hallgren och säger precis vad jag sade skulle inträffa därest man inte var nöjd med sin organisations beslut utan i stället i demokratisk anda försökte verka för sina egna idéer och synpunkter. Då bildar man helt enkelt en annan organisation, och det är

Onsdagen den
5 november 1975

*Kontant stöd vid
arbetslöshet*

precis vad som har inträffat.

Detta är bara början, och självklart finns det flera organisationer på den svenska arbetsmarknaden där tendensen har varit densamma. Otvivelaktigt skulle utbrytningar förekomma i mycket stor omfattning om vi inte höll på principen om vissa begränsningar i rätten att få sluta avtal.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar menar alltså att man skall använda sig av lagstiftning för att hålla samman de fackliga organisationerna. Är det inte bättre med organisationer som arbetar så att medlemmarna är måna om att stanna kvar i dem? Om man avbyråkratiserar, ger medlemmarna större bestämmanderätt och ökat inflytande för dem på de viktiga besluten, då tror jag inte det finns någon som vill lämna sin fackförening.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hallgren, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller inrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Hallgren.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hallgren begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 293
Nej - 14
Avstår - 5

§ 23 Kontant stöd vid arbetslöshet

Föredrogs inrikesutskottets betänkande 1975/76:6 med anledning av motioner om kontant stöd vid arbetslöshet.

Fru HÖRNLUND (s):

Herr talman! I inrikesutskottets förevarande betänkande nr 6 behandlas en rad motioner om arbetslöshetsförsäkringen och kontant arbetsmarknadsstöd. Utskottet har i huvudsak hänvisat till den pågående utred-

ningen om allmän arbetslöshetsförsäkring och konstaterar att samtliga i motionerna aktualiserade problem kommer att behandlas av utredningen. Utskottet har således inte tagit ställning till motionsyrkandena i sak, vilket gör att jag känner mig osäker om huruvida utredningen verkligen kommer att behandla de frågor som har aktualiserats. I synnerhet anser jag det vara angeläget att den fråga som jag och några socialdemokratiska medmotionärer har tagit upp i motionen 184 blir föremål för snabba åtgärder.

Det har under de senaste åren talats mycket om jämställdhet mellan män och kvinnor. Onekligen kan man också anlägga jämställdhetssynpunkter på frågan att en arbetssökande kan avstängas från ersättning från arbetslöshetsförsäkringen eller KAS på grund av brist på barntillsyn. Denna ordning drabbar så gott som uteslutande kvinnor. I princip skall den som uppstår arbetslöshetsersättning vara beredd att varje dag ta lämpligt anvisat arbete, såvida man inte anmält giltigt förhinder. Enligt praxis räknas inte avsaknad av daghemsplats eller annan barntillsyn som sådant giltigt hinder. Den som har blivit arbetslös förlorar inom ganska kort tid daghemsplatsen, om inte nytt arbete kan ordnas. Om den arbetslöse därefter inte omedelbart kan ta anvisat arbete går också arbetslöshetsersättningen förlorad. Och när inte heller arbetslöshetsersättningen utgår återstår, åtminstone för ensamstående föräldrar, att man får anlita den kommunala socialvården.

Det är knappast möjligt för en arbetslös förälder att hålla sig med en barntillsynsreserv i avvaktan på att arbete erbjuds. Med den brist på daghemsplatser som finns i dag kan man inte heller ha några större förhoppningar om att kommunerna upplåter en daghemsplats under någon längre tid till en förälder som går arbetslös. Utskottet har hänvisat till den kraftiga utbyggnad av daghem och fritidshem som skall ske, men trots denna utbyggnad kommer bristen att kvarstå åtskilliga år framåt i tiden. Man kan således inte, som AMS har gjort i sitt remissvar, hävda att denna fråga bör lösas genom utbyggnad av barntillsynen, inte genom ändrad praxis inom arbetslöshetsförsäkringen. Det är enligt min mening mera realistiskt att lösa frågan genom försäkringen.

Motionen har remissbehandlats, och såväl LO som TCO och SACO/SR har tillstyrkt att frågan utreds, så att den får en tillfredsställande lösning. På grundval av de remissvaren borde kanske utskottet ha kunnat inta en mer positiv ställning och överlämnat motionen till ALF-utredningen för beaktande.

Jag vill här närmast påpeka att det är ett oeffterrättligt förhållande att en person med kanske bara en dags varsel skall kunna skaffa daghemsplats eller annan barntillsyn efter att ha gått arbetslös kanske i månader. Detta är beklämmande när man vet att många människor har hamnat i en ond cirkel, där de ibland har daghemsplats men inget jobb, ibland erbjuds jobb men saknar någon som tar hand om barnen. I ett av de fall som jag mött anvisades en arbetssökande ett treveckorsvikariat med en dags varsel. Hon hade alltså en eftermiddag på sig för att ordna med

Onsdagen den
5 november 1975

*Kontant stöd vid
arbetslöshet*

barntillsyn för tre barn, varav två i förskoleåldern. Den arbetssökande kunde inte klara detta konststycke, trots att hon gjorde stora ansträngningar. Hon blev därför avstängd från ersättning. Hon överklagade beslutet men fick inte bifall till besvären.

Detta är bara ett exempel. Jag skulle kunna räkna upp flera, eftersom det här rör sig om en ganska vanlig företeelse hos kassorna och arbetsförmedlingen.

Jag hoppas att den fråga som vi motionärer har tagit upp skall få en lösning så snabbt som möjligt, men jag hyser vissa farhågor för att så inte sker eftersom ALF-utredningen har så pass stora uppgifter att det knappast kommer något förslag från utredningen inom den närmaste tiden. Det skulle dock vara skäligen enkelt att ändra praxis i tillämpningen – det är just den det gäller – och räkna brist på barntillsyn som giltigt hinder, som man nu kan göra i andra fall när en arbetssökande avvisar ett arbetserbjudande. Då kan man åberopa för långt pendelavstånd, brist på allmänna kommunikationer, att man saknar bil, att arbetet är olämpligt m. m.

Denna fråga hade också tagits upp i motioner till den socialdemokratiska partikongressen och till kvinnoförbundets kongress. Motionerna fick en välvillig behandling, och det ansågs angeläget med en tillfredsställande lösning av frågan.

Vi motionärer kan kanske därför nu hoppas att regeringen snabbt vidtar åtgärder i den riktning vi tänkt oss. Det gäller enligt vår mening en reform som är mycket angelägen ur social synpunkt, men som också i hög grad rör en fråga om jämställdhet, eftersom det så ofta är just kvinnorna som drabbas av rådande praxis.

Med detta anförande, i vilket fru Håvik, fru Landberg, fru Bergander och fru Gradin (samtliga s) instämde, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 24 Föredrogs

Inrikesutskottets betänkanden

1975/76:7 med anledning av motion om utbytestjänster för statliga tjänstemän

1975/76:8 med anledning av motion om ersättning till styrelsesuppleanter i statliga organ

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
5 november 1975

*Vissa rundradio-
frågor*

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1975/76:7 med anledning av motioner angående vissa rundradiofrågor.

Herr ADOLFSSON (m):

Herr talman! De problem som är förknippade med Sveriges Radio har berörts i en rad motioner som behandlats av kulturutskottet. Samtliga motioner har visserligen formellt avstyrkts av utskottet, men det finns en underton i skrivningen som är positiv.

Vad som dessutom är värt att med tacksamhet notera är det anslag regeringen ställt till radioutredningens förfogande för att kartlägga förekomsten av tendentiösa program, bl. a. utrikes- och barnprogram. Man kan i dag på goda grunder förvänta att det nya avtalet med Sveriges Radio, som nu förbereds, får en sådan utformning att problemen kring Sveriges Radio får sin lösning.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Det utskottsbetänkande vi nu behandlar rör många motioner. Utskottet har hänvisat till radioutredningen och till det avtal som snart skall ingås, varför jag inte skall beröra en del av de motioner jag väckt i detta sammanhang utan bara ta upp den som har med själva programutbudet att göra.

Låt mig då säga något om de religiösa programen i TV. Därmed har jag inte glömt de icke-religiösa ideella organisationerna, t. ex. bildningsförbunden. Vilka möjligheter är inte här outnyttjade! Men jag tänker nu närmast på de program som har religiös anknytning.

Kyrkan och frikyrkorna representerar majoriteten av svenska folket. Det är därför ett berättigat krav att de får sin del av programutbudet. Sveriges Radio kan då antingen göra egna program eller välja ur den rika flora som i dag finns i den kyrkliga och frikyrkliga verksamheten.

Jag tänker också på gudstjänster i olika stilarter. Det är viktigt att vi även i TV-rutan får del av detta. Men det är också viktigt att inte glömma bort de gudstjänster som samlar den stora publiken. En gudstjänst varje vecka är ett rimligt krav, inte minst med tanke på gamla, sjuka och handikappade, som inte kan besöka gudstjänstlokaler. Här kan också nämnas alla de som vill vara anonyma och som av olika skäl inte besöker gudstjänstlokaler men som med tacksamhet skulle hälsa en TV-kyrka i sina hem.

Sångprogrammen är mycket uppskattade, och det finns många sång- och musikkrafter att använda sig av. Vi noterar med tacksamhet de sångprogram vi får i TV men vi önskar många fler. Det har ju visat sig att tittarsiffrorna är mycket stora när dessa program sänds.

Vad vi intensivt väntar på är kristna barn- och ungdomsprogram. Det är här det stora missnöjet finns. Man möter ofta föräldrar ute i landet som undrar varför det inte förekommer kristna barn- och ungdomspro-

gram i TV. Och vi kan verkligen ställa frågan: Varför sänder TV inte sådana program? Vill man inte eller vågar man inte? Kyrka och frikyrka bedriver en mycket omfattande och uppskattad barn- och ungdomsverksamhet. Hur stor del av Sveriges barn och ungdom som deltar i sådan verksamhet känner jag inte till exakt, men det är en stor procent. Jag tror att jag vågar påstå att kyrka och frikyrka har den största barn- och ungdomsverksamheten i vårt land.

Jag vill därför vädja till Sveriges Radio att tillmötesgå detta starka önskemål att sända positiva barn- och ungdomsprogram. Ja, jag vill påstå att om Sveriges Radio följer avtalet kan man inte underlåta att tillmötesgå en så allmänt utbredd önskan bland föräldrarna i vårt land. Varför får inte kristna värderingar och inslag prägla barn- och ungdomsprogrammen när andra, ibland mycket tvivelaktiga, värderingar och inslag tillåts prägla dessa program?

Jag skulle vilja fastslå att Sveriges Radio spelar en utomordentligt stor roll i vårt samhälle när det gäller utvecklingen på olika områden och att de som får ansvaret för programverksamhetens utformning mer än tidigare måste ta hänsyn till svenska folkets önskemål. Liksom vi alla måste känna vårt ansvar för de problem som vårt samhälle rymmer, måste också de som utformar programverksamheten känna sitt ansvar. Annars kan man riva ner det som positiva krafter har byggt upp och håller på att bygga upp i vårt samhälle. Demokratien är beroende av att massmedia arbetar i demokratisk anda och riktning.

Utskottet avstyrker motionen och hänvisar till att man genom avtal har överlåtit åt Sveriges Radio att utforma programmen. Men när Sveriges Radio inte tillmötesgår önskemålen från en stor majoritet av svenska föräldrar är det både vår rätt och vår skyldighet att reagera och protestera så ofta vi kan. Det är därför som jag nu har tagit tillfället i akt att uttala mig i detta ämne.

I detta anförande instämde herrar Raneskog, Persson i Heden och Carlsson i Vikmanshyttan samt fru Fredrikson (samtliga c).

Herr LEANDER (s):

Herr talman! Först noterar jag med tacksamhet herr Adolfssons syn på utskottets betänkande. Utskottet har också varit mycket positivt vid behandlingen av den omfattande motion som herr Adolfsson har väckt.

Herr Johansson i Skärstad tog i sitt anförande fasta på en av de motioner som han har väckt, motionen 788 angående de religiösa programmen i radio och TV. Här förhåller det sig helt enkelt så, herr Johansson, att så länge vi har det nuvarande avtalet mellan staten och Sveriges Radio kan riksdagen inte göra ett sådant uttalande som herr Johansson vill ha. Låt mig emellertid tillägga att i radioutredningen diskuteras denna fråga precis som alla andra programfrågor. Radioutredningen blir färdig nästa sommar. Om herr Johansson inte är nöjd med det förslag till avtal som då läggs fram får väl herr Johansson komma tillbaka i vanlig ordning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag är medveten om att det är svårt för utskottet att göra någonting i detta fall. Men det är inte förbjudet för utskottet att tycka, även om avtalet ännu inte har gått ut. Jag skulle vilja fråga herr Leander: När den stora majoriteten av svenska folket tillhör kyrkan eller frikyrkorna och när man gång på gång begärt att få kristna barnprogram, är det då riktigt att Sveriges Radio kategoriskt vägrar att sända sådana program? Man sänder ju andra program med olika värderingar.

Den frågan ställer sig många, och jag kanske kan få svar på den.

Herr LEANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är svårt för mig i egenskap av radioutredare att på detta stadium svara på herr Johanssons i Skärstad fråga. Jag vill återigen uppmana herr Johansson att noga studera utredningens resultat nästa sommar och återkomma om han inte är nöjd.

Herr ENLUND (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att göra en mycket kort kommentar angående utskottets skrivning på ett par punkter när det gäller motionen 1312 angående korrekt nyhetsförmedling i krissituationer. Utskottet skriver att man förutsätter att det krav på opartiskhet och saklighet som f. n. gäller skall gälla även efter den tidpunkt då det nuvarande radioavtalet löpt ut och att detta inte minst skall avse nyhetsförmedlingen i krissituationer. Utskottet förutsätter också att de som har ansvaret för nyhetsförmedlingen planerar för hur störningar skall kunna motverkas.

Även jag tror att man kan utgå från den förutsättningen. Det är väl ingen som befarar – jag gör det i varje fall inte – att de krav på saklighet som nu gäller skall mildras i ett kommande avtal mellan staten och Sveriges Radio. Men om sådana nyhetskaverier som inträffade i samband med ungdomsradions Barsebäcksprogram och beredskapsövningen i Ringhals kan ske trots de nuvarande bestämmelserna, vore det kanske rimligt att massmedieutredningen och radioutredningen länge se litet närmare på hur man skall kunna stärka garantierna för en korrekt nyhetsförmedling i lägen där en sådan nyhetsförmedling är viktigare än någonsin. Det är det vår motion gäller.

När det gäller massmedieutredningen vill jag erinra om – och det är min andra kommentar till utskottets skrivning – att det vid det här laget torde vara för sent att lämna vår motion till den utredningen. Motionen väcktes i januari, och i juni i år avlämnade utredningen sitt betänkande om en ny massmediegrundlag. Utredningens fortsatta arbete kommer att gälla vissa följdförfattningar till den föreslagna grundlagen.

I det avlämnade betänkandet finns en reservation av herr Sven Gustafson i Göteborg. Han vill att grundlagen även skall innehålla bestämmelser om rättelse av oriktiga eller ogrundade sakuppgifter i massmedier. Det förslaget har utredningens majoritet avvisat. Enligt min mening skulle herr Gustafsons förslag väsentligt bidra till en lösning av de problem

angående korrekt nyhetsförmedling som vi tagit upp i motionen. När förslag till massmediegrundlag så småningom kommer på riksdagens bord, kan de frågor som vi nu diskuterar tas upp på nytt. Det kan ske bl. a. genom att herr Gustafsons förslag i utredningen följs upp.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr LEANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande det som herr Enlund senast sade om massmedieutredningen vill jag framhålla att det inte finns någon anledning att i dag diskutera den. Det är ett ärende som ligger i ett annat utskott.

När det gäller programmet om Barsebäck skall jag först och främst erkänna att det var ett ovanligt olämpligt program från Sveriges Radios ungdomsredaktion. Det blev också fällt i radionämnden. Jag har svårt att föreställa mig att något liknande kommer att inträffa.

Då herr Enlund har läst detta enhälliga utskottsbetänkande, har han tydligen tappat bort den väsentligaste saken, nämligen att vi hänvisar till det beslut som fattades i våras i samband med behandlingen av propositionen om lokalradion. I denna proposition föreslogs en ny ordning för samhällsinformation från myndigheter. Skulle ett katastrofläge verkligen inträffa, kommer naturligtvis denna samhällsinformation, som myndigheterna har rätt att föra ut i etermedia, att verka.

Fru FREDRIKSON (c):

Herr talman! En stor del av svenska folket protesterar mot våld-, skräck- och porrframställningar i radio och TV. Nu senast har många reagerat mot TV-pjäsen "Kärleksframställningen". Protesterna går dels direkt till Sveriges Radio, dels till pressen. Men en hel del av dem som av olika orsaker varken ringer eller skriver till Sveriges Radio eller tidningarna vänder sig till "sin riksdagsman" per telefon eller brev eller på olika möten och sammankomster. Själv är jag en av dem som har fått många samtal om den pjäs som jag här inledningsvis nämnde.

Jag är väl medveten om att Sveriges Radio är ansvarig för sin programverksamhet. Men jag vill ändå starkt ifrågasätta om denna framställning kan anses stå i överensstämmelse med § 7 i avtalet mellan svenska staten och Sveriges Radio, där det bl. a. heter: "Programmen skall skänka god förströelse och underhållning."

Även om vi inte har rätt att här i riksdagen besluta om Sveriges Radios programverksamhet och sålunda om programmets innehåll, har vi väl rätt att som enskilda ledamöter framföra våra åsikter. Mångas åsikt är att den TV-pjäsa som jag här har starkt ifrågasatt lämpligheten av inte borde ha visats. Sådana pjäser kan bidra till en snedvriden syn på och inställning till samlevnaden.

I övrigt har jag den bestämda meningen att våld föder våld och att det är högst olämpligt att på sätt som i många fall sker visa filmer med sådana inslag, framför allt för barn men även för övriga. Inte på långt

när alla mår bra av att se dessa filmer, men de förstår det inte utan ser filmerna i alla fall. De kan inte förmå sig till att stänga av TV-apparaten även om olusten och skräcken kryper i dem.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 26 Föredrogs

Kulturutskottets betänkanden

1975/76:8 med anledning av motion om renovering av Vasabilblar

1975/76:9 med anledning av motioner om åtgärder mot utförsel av äldre kulturföremål

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 27 Boksamlingarna m. m. i de kommunala biblioteken i Linköping, Skara, Västerås och Växjö

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1975/76:10 med anledning av motion om boksamlingarna m. m. i de kommunala biblioteken i Linköping, Skara, Västerås och Växjö.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! De äldre bokbestånden representerar en värdefull del av vårt kulturarv. I propositionen 28 år 1974 angående den statliga kulturpolitiken framhålls att kraftfulla åtgärder måste till för att föra vidare vårt kulturarv. Vid riksdagsbehandlingen av denna proposition antogs som mål för den statliga kulturpolitiken att denna skall garantera att äldre tiders kultur tas till vara.

Vad jag här anfört är, herr talman, direkt hämtat ur kulturutskottets betänkande nr 8, som nyss utan debatt klubbades. Jag kunde också citera delar ur utskottets betänkande nr 9 i dag om åtgärder mot utförsel av äldre kulturföremål.

Kulturutskottets betänkande nr 10 behandlar motionen om bestämmelser om skingringsförbud för de äldre samlingarna inom de tidigare stifts- och landsbiblioteken. Samlingar, vilkas värden – om de över huvud taget kan uppskattas i pengar – måste räknas i tiotals miljoner, övergick ur statens ägo till att bli resp. kommuners egendom. Ingenting hindrar längre att ett dyrbart manuskript försäljs exempelvis av en ekonomiskt sinnad majoritet inom kommunens beslutande myndighet som finner att summan kommer väl till pass vid en kostsam om- eller tillbyggnad osv.

Kulturutskottet framhåller att departementschefen i propositionen om ändrat huvudmannaskap för de här biblioteken betonade det kommunala

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Boksamlingarna
m. m. i de kommunala biblioteken
i Linköping,
Skara, Västerås
och Växjö*

Onsdagen den
5 november 1975

*Boksamlingarna
m. m. i de kom-
munal biblioteken
i Linköping,
Skara, Västerås
och Växjö*

ansvar som följde med överlåtelsen och förutsatte att splittring av samlingarna skulle undvikas. Jag önskar, herr talman, att jag kunde vara fylld av samma lyckliga övertygelse som kulturutskottet om att statsrådsord är kungsord med samma avgörande betydelse som en utfärdad bestämmelse. Men tyvärr, herr talman, delar jag i detta fall den oro som också riksbibliotekarieämbetet har uttalat om risken för en framtida brist på respekt för de värdefulla handskrifts- och bokbestånden.

Utskottets betänkande är enhälligt, varför det är utsiktslöst att ställa något yrkande. Jag vill bara, herr talman, betyga hur ivrig min förhoppning är att min oro skall visa sig vara ogrundad och utskottets ljusa tilltro till samhällets intresse för alla gamla och nedärvda kulturföremål skall för överskådlig tid visa sig vara välgrundad och att nya generationer skall veta att vårda vårt kulturarv.

I detta anförande instämde herrar Carlsson i Vikmanshyttan (c) och Turesson (m).

Herr ANDERSSON i Lycksele (s):

Herr talman! Kulturutskottet behandlade i fjol en motion av fru Åsbrink i samma ärende, och utskottet avstyrkte då enhälligt motionens förslag om särskilda föreskrifter beträffande splittring av samlingarna vid ifrågavarande bibliotek. Utskottet har inte funnit något skäl som skulle motivera ett ändrat ställningstagande vid ärendets behandling i dag. Ett avtal är ingånget mellan staten å ena sidan och å andra sidan kommunerna Linköping, Växjö, Skara och Västerås. Det trädde i kraft den 1 januari i år. Vi finner det vara helt otänkbart att nu ensidigt ändra detta avtal genom särskilda föreskrifter från riksdagens och regeringens sida.

Slutligen vill jag betona att jag inte finner skäl till att misstro berörda kommuner när det gäller deras kulturpolitiska ansvarstagande. Om kulturpolitiken skall kunna utvecklas, måste folkrörelser och kommuner ta en stor del av ansvaret. Jag tror att de är villiga att påta sig det ansvaret efter måttet av sin förmåga. Jag har velat markera detta, för jag finner att upprepade motioner i det här ärendet är ett uttryck för en viss misstro mot kommunerna. Jag tror inte vi har anledning att hysa en sådan misstro.

Jag yrkar bifall till vad utskottet har hemställt i sitt enhälliga betänkande.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! Det är ingen ovanlighet att en motion väcks på nytt i en fråga, där vissa grupper eller några riksdagsledamöter icke känner sig tillfredsställda. Detta torde höra till våra rättigheter.

Det råder ingen misstro mot den kommun som nu har slutit avtalet, men det finns en gammal klok regel att om man önskar fred, skall man också vara beredd på krig, dvs. man skall vara beredd på det värsta för att allt skall bli till det bästa.

Jag vill understryka att det är ingen misstro f. n. mot de kommuner som har påtagit sig detta ansvar. Men vi känner den mänskliga naturen, och vi vet inte hur nya grupper och nya kombinationer i vårt samhälles förvaltning kan komma att reagera. Det är då det är tryggt att ha en lag eller direkta statliga bestämmelser att falla tillbaka på.

Det är att beklaga att denna uppfattning icke vann gehör redan förra året så att bestämmelser kunnat träda i kraft samtidigt med hela överenskommelsen mellan stat och kommun.

Herr ANDERSSON i Lycksele (s):

Fru Åsbrink har fullständigt rätt när hon säger att det inte är någon ovanlighet att samma fråga väcks ånyo i riksdagen av motionärer som inte har blivit tillgodosedda. Det innebär ju inte att det är en rekommendabel metod.

Den 12 december förra året behandlade riksdagen detta ärende. Ett enhälligt utskott avstyrkte den motion som fru Åsbrink då hade väckt, och riksdagen följde utskottets förslag. En och en halv månad senare väcktes ånyo en liknande motion.

Jag kan inte tänka mig att fru Åsbrink räknade med att utskottet på denna korta tid skulle komma att inta en annan ståndpunkt i denna fråga. I den debatt som förekom den 12 december uttalade fru Åsbrink sin "livliga förhoppning att den framtida utvecklingen skall visa att kulturutskottet och departementschefen har rätt i sin glada framtidssyn. ---". Men den förhoppningen sträckte sig inte över längre tid än en och en halv månad.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! Skall man replikera bör man göra det med sakskalet och inte bara med formaliteter, dvs. att det inte förflutit längre tid mellan de båda motionerna.

Jag har även nu uttalat min förhoppning om att det i fortsättningen skall gå väl. Men det är ingen pessimism att man önskar spika fast förutsättningen för att detta kulturarv verkligen bevaras intakt.

Man kan ibland vara överdrivet optimistisk och tro att ett utskott också kan ha funderat i en och en halv månad och kanske hittat nya infallsvinklar.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 28 Renhållningen av trottoarer och gångbanor

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1975/76:6 med anledning av motion om renhållningen av trottoarer och gångbanor.

Onsdagen den
5 november 1975

*Renhållningen av
trottoarer och
gångbanor*

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Jordbruksutskottets betänkande nr 6 gäller, som framgår av rubriken, renhållning av trottoarer och gångbanor. Enligt den allmänna ordningsstadgan skall allmän plats inom stadsplanlagt område och allmän väg inom byggnadsplanlagt område genom renhållning hållas i sådant skick som omständigheterna på platsen kräver. Med allmän plats menas gata, torg, park osv.

Enligt den kommunala renhållningslagen åligger det kommun att fullgöra den skyldighet som föreskrivs i 3 § allmänna ordningsstadgan. Inom stadsplanlagt område skall alltså kommunen svara för renhållningen av trottoarerna. Men i ett särskilt undantagsfall medges kommunen rätt att överföra den skyldigheten på fastighetsägare. Det här har gällt sedan många år tillbaka, men det har också påtalats ett par gånger tidigare att utvecklingen har gått i den riktningen att denna undantagsbestämelse borde tas bort.

Redan 1970 var denna fråga uppe till behandling. En motionär begärde då att bestämmelsen om att kommuner skulle få lägga denna renhållningsuppgift på fastighetsägare skulle tas bort. Då framhöll tredje lagutskottet, som hade ärendet att behandla, att den utveckling som ägt rum bl. a. på det tekniska området, där för olika ändamål differentierade renhållningsredskap kommit fram, borde föranleda att frågan om renhållningsskyldighet beträffande gångbanorna togs upp till nytt övervägande, då förhållandena bl. a. efter kommunreformens genomförande hunnit stabiliseras.

Det var 1970, och då pågick kommunreformen. Nu är kommunreformen genomförd sedan några år tillbaka. Jag anser att förhållandena har stabiliserats, så att man borde kunna ta upp frågan på nytt. Jag gjorde det i en motion förra året, och då fann jordbruksutskottet förslaget i och för sig beaktansvärt. Men sedan pekade jordbruksutskottet på tredje lagutskottets yttrande och anförde, att utskottet ansåg det kunna förutsättas att frågan är uppmärksammas och att den kommer att tas upp till omprövning när tiden härför anses mogen. Jag förstår inte riktigt vad uttrycket "mogen" skulle innebära.

Faktum är att renhållningen nu sker på ett mycket orationellt sätt. Varje fastighetsägare måste ha sina kvastar, spadar och skyfflar under det att kommunerna i regel har en fin park av redskap. Man sveper över marken med maskiner och allt går mycket snabbt och fint, men de enskilda fastighetsägarna får alltså använda sina skyfflar för att göra rent.

Jag ansåg 1974 att de praktiska förhållandena var sådana att det fanns anledning att ta upp frågan på nytt, men då hänvisade utskottet till att tiden inte var riktigt mogen.

Jag väckte i år en ny motion och framhöll att här bara är fråga om praktiska saker och att det inte kan finnas skäl att vänta. Jag vill i förbigående säga att jordbruksutskottet behandlat min motion mycket positivt. Det gjorde tredje lagutskottet 1970, det gjorde jordbruksutskottet

1974 och det har jordbruksutskottet gjort 1975. Jordbruksutskottet säger också i år att motionen är beaktansvärd. Det är andra året i rad som den är beaktansvärd – men det har också stannat vid detta. I år har utskottet anfört ett nytt skäl för att inte tillstyrka min motion, nämligen att den kan få ekonomiska konsekvenser.

I jordbruksutskottets mycket positiva skrivning har man dragit fram just de motiv som jag har anfört för att ändra den här lagstiftningen.

För det första är det inte bara ett fastighetsägarintresse att gångbanorna hålls rena, utan det är ett allmänintresse att man kan gå fram på gångbanorna utan att bli störd av smuts eller snö. Det säger också jordbruksutskottet, och utskottet anför att det ur den synpunkten är riktigt att det allmänna tar hand om detta arbete.

För det andra är utskottet fullt medvetet om att den enskilde fastighetsägaren inte kan investera i renhållnings- och snöröjningsmaskiner osv. i sådan utsträckning att arbetet blir rationellt gjort, utan det fordras att det allmänna tar hand om renhållningsarbetet för att det skall bli rationellt.

Sedan finns ett tredje argument, som utskottet inte har anfört och som jag kanske inte heller betonat tillräckligt i min motion, nämligen att frågan om renhållning är av intresse ur alla deras synpunkter som har egna hem och som inte har fastighetsskötare.

De som äger egna hem är i många fall på ett eller annat sätt förhindrade att sköta snöskottningen själva. Det kan gälla gamla, handikappade, sjuka osv. Det är nu för tiden inte heller lätt att få tag på någon annan person som kan sköta snöskottningen. När det t. ex. någon gång inträffar ett snöfall nere i Skåne – det sker inte ofta, men det kan ibland komma med besked – kan det vara svårt t. ex. för en ensam kvinna att hålla trottoaren fri från snö.

Även ur denna synpunkt vore det mycket väsentligt att ett beslut fattades i frågan. Det framhålls nu att en sådan reform skulle få stora ekonomiska konsekvenser. På en del håll har dock detta ordnats genom rent civilrättsliga avtal. Så har skett exempelvis i min hemkommun. Man kan där anmäla till gatukontoret att man vill få snöröjning utförd. Detta kan dock endast ske under en förutsättning, nämligen att alla i kvarteret är eniga om detta. I så fall kan man få denna service för en rätt obetydlig avgift. Jag kan nämna att det i mitt eget kvarter var en fastighetsägare som tyckte, att snöskottning var en lämplig motion för honom och att han därför kunde klara den själv. På det sättet slapp han också ge ut den hundralapp om året som krävs för att få snöröjningen utförd. Härigenom satte han en käpp i hjulet för alla andra fastighetsägare i kvarteret, så att de inte kunde få snöskottningen utförd.

Förfarandet med civilrättsliga avtal är sålunda förenat med vissa brister, även om det är en möjlig väg. Jag tycker att det vore riktigt att avskaffa ifrågasvarande undantagsbestämmelse inom stadsplanlagt område. Där bör kommunen enligt renhållningslagens bestämmelser helt stå för renhållningen på trottoarer och gångbanor.

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

Renhållningen av trottoarer och gångbanor

När det gäller frågan om detta nödvändigtvis kommer att innebära en ekonomisk påkänning för kommunerna tycker jag för min del att det, med hänsyn till att fastighetsägaren själv tidigare har stått för denna uppgift, bör finnas möjlighet att nu ta ut en avgift för dess fullgörande. Jag är inte säker på att de nu gällande bestämmelserna för uttagande av avgifter tillåter detta, men i så fall kunde man skapa sådana bestämmelser att kommunen finge ta ut sådana avgifter, per kvadratmeter eller på annat sätt.

Det nämnes i betänkandet att Sveriges fastighetsägareförbund och Sveriges villaägareförbund har uppvaktat jordbruksutskottet. Det står ingenting i betänkandet om vad de har sagt. Jag saknar det, ty de är ändå målsmän för dem som hittills haft besväret och utgifterna för den uppgift det gäller. Om fastighetsägarna nu lika gärna skulle betala till kommunen vad det kostar att hålla rent på trottoarerna, borde det inte föreligga något hinder för att övergå från att bara säga att det gäller en beaktansvärd fråga till att visa prov på handlingskraft. Om syftet är beaktansvärt, bör man också kunna visa någon handlingskraft för att förverkliga det.

Herr talman! Jag skall inte fresta kammarledamöternas tålmod med att ställa något yrkande. Det föreligger ett enhälligt utskottsbetänkande, som till sitt innehåll är mycket positivt men som inte ger prov på en sådan handlingskraft som man skulle önska efter en så välvillig skrivning. Jag beklagar att det tydligen måste bli en fortsättning på denna fråga i riksdagen. Jag tycker nämligen inte att man kan låta en sådan angelägenhet som denna förfalla.

Utskottet pekar på att en pågående utredning om avgiftssystemet för kommunalt gatubyggande möjligen kan beröra denna fråga. Jag tycker för min del att det måste vara ett ganska stort gap mellan en sådan utredning om gatukostnadsbestämmelser och en utredning angående renhållningen av trottoarer. Jag har svårt att tro att dessa två frågor särskilt nära berör varandra. Jag har sedan jag fått betänkandet inte haft tid att ta närmare reda på om den utredningen har tänkt ta upp de här sakerna. Om den gör det är det bra, men jag tycker det hade behövts att jordbruksutskottet i så fall också hade gett en liten anvisning om det. Jag skulle ha varit nöjd med det svaret, eftersom jag tror att utredningen angående avgifterna måste göras innan man kan fatta ett beslut i den här frågan. Men när det inte har angivits att så skulle bli fallet måste jag återkomma i denna sak. Jag beklagar att det blir som i det förra ärendet: att man anklagas för att komma med en ny motion i samma ämne alltför snart efter det att man fått en motion avslagen.

Herr WICTORSSON (s):

Herr talman! Jag vill i anledning av herr Henmarks inlägg bara helt kortfattat göra det konstaterandet att utskottet har varit positivt och – som herr Henmark antydde i slutet av sitt anförande – kanske även mera positivt än vad som framgick av inledningen på anförandet när det gällt frågan om kostnaderna för kommunerna. Utskottet skriver näm-

ligen i sitt betänkande att det enligt utskottets mening kan antagas att utredningen kommer att få betydelse för de förhållanden som påtalas i motionen. Enligt utskottets uppfattning bör det kunna tillfredsställa herr Henmarks krav på att de här frågorna blir föremål för övervägande i utredningen. Då skulle herr Henmark alltså kunna vara fullständigt nöjd.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Jag skulle vara helt och hållet nöjd, om det inte hade stått att det kan *antagas* att utredningen kan få betydelse för dessa förhållanden. Jag anser att det är synnerligen vagt sagt att det kan antagas – precis som om det inte vore någonting som jordbruksutskottet *vet* kommer att ske. Det vore värdefullt om utskottet i ett sådant fall förvissade sig om att det verkligen sker, ty då skulle jag som motionär och förspråkare för denna fråga kunna vara fullständigt nöjd. Men jag är inte helt och hållet nöjd förrän jag har sett *att* det sker.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 29 Föredrogs

Jordbruksutskottets betänkanden

1975/76:9 med anledning av motion om ökad kursverksamhet för jordbrukare

1975/76:10 med anledning av motion om plan för vissa miljö- och landskapsvårdande insatser

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 30 Anmäldes och bordlades

Propositioner

1975/76:59 om ändringar i lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd

1975/76:60 om ändring i lagen (1975:171) om förbud mot nedsmältning av mynt

1975/76:63 om ändring i lagen (1970:65) om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar

1975/76:68 om ökning av garantin för exportkredit

1975/76:71 om ändring i lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring

§ 31 Anmäldes och bordlades

Motion

1975/76:34 av herr *Siegbahn m. fl*

med anledning av propositionen 1975/76:24 om godkännande av en överenskommelse om grundande av Organisationen för järnmalmsexportörande länder.

§ 32 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 5 november

1975/76:50 av herr *Takman* (vpk) till herr utrikesministern om svenska initiativ till förmån för Angola:

Dagen för Angolas oberoendeförklaring – den 11 november – är nära, och inför detta datum har en samordnad imperialistisk offensiv inletts för att söka isolera och krossa MPLA, den angolesiska befrielse rörelsen, som grundades den 10 december 1956 och började sin väpnade resning mot det portugisiska kolonialväldet den 4 februari 1961 genom att angripa fängelset i Luanda.

MPLA och motsvarande befrielse rörelser i Moçambique (Frelimo) och i Guinea-Bissau (PAIGC) besegrade i utdragen kamp under ytterligt svåra förhållanden den portugisiska kolonialmakten och möjliggjorde därmed den fascistiska regimens fall i Portugal. De yngre officerare som genomförde den oblodiga makterövringen i Portugal den 25 april 1974 hade deltagit i de utsiktslösa och dyrbara kolonialkrigen i Afrika, och många hade fått sina första framstegsvänliga idéer i kampen mot befrielse rörelserna.

Fram till april 1974 hade MPLA befriat mer än en tredjedel av Angolas territorium. Under kampen smälte gerillaförband samman och bildade FAPLA, folkets väpnade befrielse styrkor. I de befriade områdena har MPLA systematiskt, trots små resurser och trots krigsförhållandena, upprättat civila lokala självförsvarsförband (milis), jordbrukskooperativ, ett hälsovårdssystem och ett skolväsen. Under nära tjugio år har MPLA i sin praktiska politik visat att den är en rörelse med sina rötter i hela det angolesiska folket, inte bara den ena eller den andra av Angolas många etniska grupper. MPLA har också under sin långa existens visat att den är en rörelse mot korruption och exploatering, mot alla former av utländsk dominans, för det angolesiska folkets bästa.

Sedan den 25 april har MPLA tack vare sitt starka stöd från de breda folklagren övertagit administrationen i ytterligare stora delar av landet. I september i år hade MPLA tolv av de sexton provinserna under sin kontroll.

Fåfänga försök har gjorts både före och efter den 25 april 1974 att få till stånd överenskommelser med FNLA och UNITA och därmed säkra

en fredlig övergång till nationellt oberoende. Båda dessa splittringsorganisationer har favoriserats och understötts av USA och de portugisiska kolonialisterna. Deras marionettroll för Natostaterna, rasisterna i Pretoria och Mobutus Zaire är i dag mycket väl dokumenterad.

Det senaste halvåret beräknas 20 000 angoleser ha dödats, en stor del av dem i massakrer som genomförts av FNLA:s trupper. FNLA har haft och har sin bas och sina utbildningsläger i Zaire.

Utifrån och inifrån har multinationella företag legat under alla intriger och angrepp mot MPLA och det angolésiska folkets frihetssträvanden. Alla väsentliga delar av Angolas ekonomi har varit under utländska bolags väld. Sålunda är diamantexploateringen (3 miljoner karat årligen) behärskad av Diamang Company, vars största aktieposter innehas av Anglo-American Corporation of South Africa, Morganbankgruppen i USA och det belgiska finansmonopolet Société Générale de Belgique. På senare år har USA-företaget Diamul sökt etablera sig i diamantutvinningen i Angola. Landets oljeproduktion (6 miljoner ton årligen) är praktiskt taget monopoliserad av USA-bolaget Gulf Oil Corporation. Järnmalmsutvinningen (7 miljoner ton årligen) är i händerna på den västtyska Kruppkoncernen och Companhia Mineira do Lobito, som är under brittisk-amerikansk kontroll.

De senaste två veckorna har situationen genomgått en allvarlig förändring. Med stöd från USA och andra Natostater har en ansenlig militär potential byggts upp i Zaire: tungt artilleri, pansarförband, bombflyg. Den militära ledningen handhas av portugisiska, sydafrikanska och franska legoknektar. Från USA:s flygbaser i Zaire organiseras under zairisk täckmantel truppersnas underhåll med vapen, proviant och ammunition. Uppenbarligen syftar man till att snabbt erövra huvudstaden Luanda från MPLA. Enligt en korrespondens från Marie-Thérèse Goutmann i Parisidningen l'Humanité den 29 oktober rycker kolonner av legoknektar, förstärkta med sydafrikanska trupper, fram söderifrån mot det inre av landet. "I norr hotas huvudstaden av en veritabel invasionsarmé. Det uppenbara syftet är att krossa MPLA före den 11 november."

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr utrikesministern få ställa följande frågor:

1. Är den svenska regeringen beredd att fördöma den aggression som från Republiken Zaire genomförs mot Angola och i FN aktualisera denna för Angolas folk och världsfreden allvarliga militära intervention?
2. Är regeringen beredd att fördöma de sydafrikanska truppersnas invasion i Angola?
3. Är regeringen beredd att handla för att få till stånd ett slut på vapentillförseln till de organisationer som deltar i invasionen i Angola?
4. Kommer regeringen omedelbart att erkänna den regering som Agostinho Neto, MPLA:s ordförande, leder?
5. Kommer regeringen att tillmötesgå de önskemål om svenskt ekonomiskt bistånd som MPLA har framfört?

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Anmälan av
interpellation*

Onsdagen den
5 november 1975

Meddelades att följande frågor framställdes

*Meddelande
om frågor*

den 5 november

1975/76:77 av herr *Nordstrandh* (m) till fru statsrådet *Hjelm-Wallén* om undervisningen i ämnet religionskunskap på grundskolans högstadium:

En ökande del av undervisningen i ämnet religionskunskap på grundskolans högstadium har kommit att läggas på lärare utan utbildning i ämnet. Det förekommer skolor där ingen i ämnet undervisande lärare har ämnesbehörighet och timmarna i religionskunskap handhas av lärare i övriga so-ämnena eller t. o. m. av no-lärare. Förhållandena är ur religionsämnet synpunkt mycket oroande.

Vilka åtgärder kan statsrådet tänka sig vilja anbefalla för att snabbt förbättra undervisningssituationen i ämnet religionskunskap på grundskolans högstadium?

1975/76:78 av herr *Lindahl* i Hamburgsund (fp) till herr utrikesministern om tillämpningen av Helsingforsdeklarationens principer:

I Östeuropa råder kommunistisk diktatur. Diktaturen har bl. a. inneburit att människor inte kunnat röra sig fritt över gränserna. Detta har lett till många tragedier, särskilt när någon hoppat av i väst, och familjen sedan inte kunnat återförenas. Trots att de östeuropeiska länderna skrivit under principerna i Helsingforsdeklarationen om en mera liberal och human politik i detta avseende sker ständigt nya tragedier. Aktuellt är bl. a. fallet med ingenjören *Valentin Agapov*, som hoppade av från ett sovjetiskt fartyg i svensk hamn, och vars familj sedan inte fått komma till Sverige, utan tvärtom trakasserats av de sovjetiska myndigheterna.

Hur ser utrikesministern mot bakgrund av Helsingforsdeklarationen på kommuniststaters vägran att låta familjer återförenas?

1975/76:79 av herr *Berndtson* (vpk) till herr arbetsmarknadsministern om åtgärder för att trygga sysselsättningen i Norrköping, m. m.:

Uppenbar risk föreligger att produktionen vid Goodyears fabrik i Norrköping upphör och närmare ett tusen anställda blir utan arbete. Det redan svåra sysselsättningsläget i kommunen som följd av textilkrisen skulle ytterligare förvärras. Särskilda åtgärder är nödvändiga för att lösa sysselsättningsfrågan i det läge som uppstått. Det förhållandet att Goodyear är ett multinationellt företag aktualiserar frågan om åtgärder för att förhindra liknande företagsnedläggningar.

Med hänvisning till det anförda vill jag till arbetsmarknadsministern ställa följande fråga:

Vilka åtgärder är regeringen beredd vidta för att trygga sysselsättningen

i Norrköping och för att begränsa multinationella företags möjligheter till företagsnedläggningar?

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

1975/76:80 av fru *Marklund* (vpk) till herr arbetsmarknadsministern om införande av obligatorisk arbetsförmedling:

*Meddelande
om frågor*

Konfektionsföretaget Brason i Gällivare, som etablerades med statliga lokaliseringsbidrag och -lån, förbigår vid nyrekrytering av personal ortens arbetsförmedling. Därigenom gör man det omöjligt för tidigare anställda, som deltog i en strejk vid företaget under ljolåret, att få återanställning. Dessa står anmälda hos arbetsförmedlingen och många av dem har mångårig branschvana.

Mot den bakgrunden vill jag fråga herr arbetsmarknadsministern:

Vill statsrådet medverka till införande av obligatorisk arbetsförmedling, för att därigenom förhindra att kvalificerade arbetssökande förbigås vid rekrytering av arbetskraft?

1975/76:81 av fru *Tillander* (c) till herr socialministern om ökad preventivmedelsrådgivning m. m.:

Trots det beslut om förstärkt preventivmedelsrådgivning som fattades i samband med den nya abortlagen visar statistiken att antalet aborter bland tonåringar är stort och tenderar att öka. Att en ökning skulle ske i och med att abortlagen antogs och blev allmänt känd hade man förutsett. Det som nu ger anledning till oro är att mycket tyder på att abort är på väg att bli betraktad som ett preventivmedel bland många andra. I debatten om abortlagen var alla parter angelägna om att reservera sig mot en utveckling i den riktningen och underströk att en sådan utveckling till varje pris måste förhindras.

Skälet för denna ståndpunkt var inte bara kostnadsaspekten – att aborten är ett ovanligt dyrt preventivmedel. Bakom fruktan för att aborten skulle bli ett lättillgängligt preventivmedel ligger, tror jag, framför allt insikten om att samtidigt en inställning inför havandeskapet kunde spolieras. Jag utgår ifrån att socialministern delar den oro som många känner inför den här utvecklingen.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga herr socialministern:

1. Ämnar socialministern vidta åtgärder för att ytterligare nå ut till ungdomen med preventivmedelsrådgivningen?

2. Anser socialministern att statsmakterna kan vidta åtgärder för att motverka och begränsa de kommersiella marknadskrafter inom porr- och sexindustrin som av vinstbegär inmutar och exploaterar allt yngre årgångar, bl. a. med hjälp av en syn på sex vars konsekvenser många unga inte själva kan överblicka men som försätter dem i tvångssituationer varur allt oftare ingen annan utväg finns är abort?

Nr 16

Onsdagen den
5 november 1975

*Meddelande
om frågor*

1975/76:82 av fru *Göthberg* (c) till herr utbildningsministern om införande av kompetensbevis i förskoleutbildningen:

Är utbildningsministern villig att medverka till att betygen i förskoleutbildningen ersätts med kompetensbevis i enlighet med barnstugeutredningens förslag?

§ 34 Kammaren åtskildes kl. 17.28.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert